

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE)

Loppuraportti

Hankejohtaja: Maria Kaisa Aula

SISÄLLYSLUETTELO

1. TULOKSET JA VAIKUTTAVUUS	1
1.1 TAUSTA	1
1.2 TAVOITTEET JA TULOKSET	3
1.3 HYÖDYT JA VAIKUTTAVUUS	13
2. TOTEUTUS	21
2.1 YLEISKUVA	21
2.2 KONKREETTINEN TOIMEENPANO	25
2.3 AIKATAULUN TOTEUTUMINEN	27
2.4 TOTEUTUNEET KUSTANNUKSET- JA RESURSSIT	29
3. KANSALLISEN TASON KEHITTÄMISTYÖ	33
3.1 LAPSEN OIKEUKSIIN JA TIETOOON PERUSTUVA TOIMINTAKULTTUURI	33
3.1.1 Tiivistelmä	33
3.1.2 Kohti yhteistä lapsikäsitystä!	34
3.1.3 Lapsi- ja perhepolitiikan sekä palveluiden hallinnonalarajat ylittävä verkostojohtamisen sekä lainsäädännön kehittäminen	36
3.1.4 Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seurannan tietopohjan vahvistaminen sekä tiedolla johtamista tukevat raportointijärjestelmät	44
3.2 YKSI LAPSI- YHTEINEN TILANNEKUVA – TYÖ	50
3.3 AMMATTILAISTEN OSAAMISEN UUDISTAMINEN	52
3.3.1 Luo luottamusta- Suojele lasta – yhteisöllinen verkkovalmennus	54
3.3.2 Ammattilaisten osaamisen uudistaminen – vaikuttamistyö	56
3.3.3 Kasvun tuki – työkalupakki lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille	57
3.3.4 Muita kansallisia toimia Tutkimus – ja selvitystyö yhdenvertaisuuden tueksi	61
4. OSAPROJEKTIT	63
4.1 YLEISTÄ	63
4.2 LAPSEEN OIKEUKSIIN JA TIETOOON PERUSTUVA TOIMINTAKULTTUURI	63
4.2.1 Tiivistelmä	64
4.2.2 Tulokset ja vaikuttavuus	64
4.2.3 Toteutus	68
4.3 PERHEKESKUSTOIMINTAMALLI VERKOSTOI LAPSIPERHEIDEN PALVELUT TOIMIVAKSI KOKONAISUUDEKSI JA TUO SOPIVAA TUKEA OIKEAAN AIKAAN	71
4.3.1 Tiivistelmä	71
4.3.2 Tulokset ja vaikuttavuus	72
4.3.3 Toteutus	84
4.3.4 Vastuuhenkilö ja organisaatio	84
4.4 VARHAISKASVATUS, KOULU JA OPPILAITOS LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINNIN TUKENA	85
4.4.1 Tiivistelmä	85
4.4.2 Tulokset ja vaikuttavuus	86
4.4.3 Toteutus	94
4.4.4 Vastuuhenkilö ja organisaatio	94
4.5 ERITYISTASON JA VAATIVIMPIEN PALVELUIDEN UUDISTAMINEN	95

4.5.1	<i>Tiivistelmä</i>	95
4.5.2	<i>Tulokset ja vaikuttavuus</i>	96
4.5.3	<i>Toteutus</i>	101
4.5.4	<i>Vastuuhenkilöt ja organisaatio</i>	105
5.	DOKUMENTOINTI	105
5.1	LAPSEN OIKEUKSIA JA TIETOPERUSTEISUUTTA VAHVISTA TOIMINTAKULTTUURIN MUUTOS	105
5.2	PERHEKESKUSTOIMINTAMALLIN KEHITTÄMINEN JA KÄYTTÖÖNOTTO	108
5.3	VARHAISKASVATUS, KOULU JA OPPILAITOS LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINNIN TUKENA	109
5.4	ERITYIS- JA VAATIVIMMAN TASON PALVELUIDEN UUDISTAMINEN	111
6.	OPIT JA PALAUTTEET	113
6.1	LAPSEN OIKEUKSIA JA TIETOPERUSTEISUUTTA VAHVISTA TOIMINTAKULTTUURIN MUUTOS	114
6.2	PERHEKESKUSTOIMINTAMALLIN KEHITTÄMINEN JA KÄYTTÖÖNOTTO	115
6.3	VARHAISKASVATUS, KOULU JA OPPILAITOS LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINNIN TUKENA	117
6.4	ERITYIS- JA VAATIVIMMAN TASON PALVELUIDEN UUDISTAMINEN	119
7.	PYSYVÄ TOIMINTA JA JATKOTOIMET	120
7.1	SILTAUSTOIMET 2019	120
7.2	SIIRTYMINEN PYSYVÄÄN TOIMINTAAN	121
7.3	JÄLKIARVIOINTI JA AVOIMET TEHTÄVÄT	125
7.4	IDEOITA JATKOKEHITYKSELLE	129
8.	LIITTEET	131

Lukijalle

Lapsi – ja perhepalveluiden muutoksen suunta on oikea

Kuntien lapsi- ja perhepalveluissa on kipuilltu 1990-luvulta lähtien ehkäisevien palveluiden heikentymisen, varhaisen tuen ja hoidon puutteen sekä korjaavien palveluiden tarpeen kasvun kanssa. Lapset, nuoret ja perheet eivät ole saaneet sopivaa tukea tai hoitoa oikeaan aikaan. Ongelmat ovat kasautuneet, eivätkä hajanaiset palvelut ole kyenneet estämään eriarvoistumista vaan pikemminkin myötävaikuttaneet siihen. Myös oppimisessa eriarvoisuus sekä vanhempien sosiaalisen taustan vaikutus oppimistuloksiin on kasvanut.

LAPE-muutosohjelman ja muiden toimien tukemana suunta on parempaan. Varhainen tuki on vahvistumassa. Matalan kynnyksen palveluita kootaan yhteen perhekeskuksiksi. Tukea, kuten kotipalvelua, perhetyötä sekä vanhemmuuden tukea tuodaan lasten ja perheiden arkeen, kotiin, kouluun ja varhaiskasvatukseen. Nuorisotyötä tuodaan kouluun. Koulun yhteisöllisyys ja lasten osallisuus vahvistuvat. Tarpeen mukainen ja oikeaan aikaan toteutuva hoito saavutetaan helpommin.

Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa –ajattelu sitoo yhteen sivistystoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen tavoitteet yhteisen lapsen ja perheen tueksi. Opettajat eikä edes koulu pärjää yksin lasten hyvän kasvun sekä oppimistulosten tasa-arvon lisäämisessä. Peruskoulu ei pysty yksin tasaamaan oppimiseroja, jos ei pulmatilanteissa kyetä helpottamaan myös lapsen vanhempien taakkoja. Lasten ja nuorten hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen edellyttää sote-palveluiden tiivistä yhteyttä varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, toisen asteen oppilaitosten, nuorisotyön, kirjaston ja kulttuurin kanssa.

Kiinnostus lapsenoikeusperustaiseen hallintoon ja päätöksentekoon, lapsivaikutusten arviointiin, lapsibudjettiin sekä verkostojohtamiseen on ollut maakuntien hanketyössä vahvaa. Lapsiystävällisen maakunnan –ohjeistamisessa olimme lähtökuopissa, mutta uudistuksen viivästyminen ja kariutuminen hidastivat kehitystyötä. Kun sote-valmistelu jatkuu, on lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvan päätöksenteon välineet otettava uudelleen esille. Tällä alueella olisi tarpeen vahvistaa STM:n ja muiden ministeriöiden pysyvän organisaation osaamista.

Muutosvauhdin sekä suunnan vakauden ratkaisevat sivistys-, sosiaali- ja terveyspalveluiden paikallinen johto sekä päättäjät, OKM:n ja STM:n johto ja tuleva hallitus linjauksillaan. Ratkaisijan asemassa ovat myös ammattilaisia kouluttavat oppilaitokset, jotka vaikuttavat siihen, miten tulevat ammattilaiset osaavat toimia yhdessä sekä kohdata ja osallistaa lapsen, nuoren ja perheen.

Kyse ei ole siis pelkästään rahan tai henkilöstön tarpeesta vaan myös uudesta lapsi-, nuori- ja perhelähtoisestä toimintakulttuurista sekä verkostojohtamisesta, joka kokoaa kaikki toimijat, yhteiset resurssit ja yhteisen tilannekuvan saman lapsen, nuoren ja perheen ympärille. Julkisen vallan ohella myös järjestöt, seurakunnat ja yksityiset yritykset joilta palveluita ostetaan pitää saada saman strategian taakse. Nykyisilläkin voimavaroilla on mahdollista saada parempia hyvinvointituloksia.

Muutosta pitää johtaa rajat ylittävään suuntaan. Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden julkisista resursseista noin 80 prosenttia on sivistystoimessa ja noin 20 prosenttia sosiaali- ja terveystoimessa. Ymmärrys yhteisistä voimavaroista, yhteisestä lapsesta ja nuoresta sekä myös yhteisestä hyvinvointi- ja asiakastiedosta tarvitaan muutoksen tueksi.

Jos hallinnonaloja ja ammattikuntia ei pystytä jättämään taustalle ja ottamaan lasta, nuorta ja perhettä keskiöön, muutos hidastuu ja taantuu. Tästä syytä koulun, varhaiskasvatuksen sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden ammattilaisia kouluttavien ja johtoa valmentavien oppilaitosten olisi muutettava pedagogisia ratkaisujaan ja oppisisältöjään niin, että se tukee yhdessä tekemistä jo perustutkintokoulutuksen aikana.

Samoin on varmistettava, ettei valtionhallinnosta tule "tulppaa" muutokselle. Kentällä puhutaan, että sosiaali- ja terveysministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön välinen Meritullinkatu on kaventunut – ja sen pitäisi kaventua edelleen. Rinteen hallituksen ohjelmaan kirjattu LAPE-muutosohjelman jatko sekä kansallisen lapsistrategian valmistelu antavat tälle erinomaiset mahdollisuudet. Seuraavaksi olisi syytä liittää myös TEM ja VM mukaan tiiviiseen yhteistyöhön.

Merkkejä varhaisen tuen vahvistumisesta on jo monissa tilastoissa, mutta lastensuojelutarpeen tai lastenpsykiatrian läheteiden väheneminen ei vielä näy valtakunnallisesti tilastoissa. Yksittäisistä johdonmukaisesti palveluitaan lapsi- ja perhelähtöisiksi uudistaneista kunnista näyttöä korjaavien palveluiden tarpeen vähenemisestä jo on. Tarvitaan pitkäjänteisyyttä ja johdonmukaisuutta sekä irtautumisesta lyhytjänteisestä hankekehittämisestä.

Joka tapauksessa työ on vasta alussa. Asiakastasolla muutokset näkyvät vasta pisteittäisesti. Olennaista on kuitenkin se, että jokaisen maakunnan alueella muutostahto on viritetty, ammattilaisten sitoutuminen muutokseen on vahva, halu oppia toisilta ja vertailla ratkaisuja on vahvistunut. Sivistystoimen ja soten yhteistyön tarve tunnistetaan laajasti. Pirstaloituneen palvelujärjestelmän ongelmat ymmärretään. Vanhasta poisoppiminen ja uuden kokonaisvaltaisen johtamisajattelun omaksuminen vie kuitenkin aikaa. Siksi muutosta on välttämätöntä tukea myös uuden hallituksen aikana ja osana tulevaa lapsistrategiaa. Jatkuvuutta odotetaan ja se tuottaa tuloksia.

6.6.2019

Maria Kaisa Aula

Hankejohtaja

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma

Sosiaali- ja terveysministeriö

1. TULOKSET JA VAIKUTTAVUUS

1.1 Tausta

Kärkihankkeiden yhteistyö sekä jatkuvuus aiempaan kehittämiseen

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE oli yksi Sipilän hallituksen 26 kärkihankkeesta. Kärkihankkeilla pyrittiin keskeisimmillä strategisilla tavoitealueilla siirtymään sirpaleisesta kehittämisestä kokonaisvaltaiseen uudistukseen ja pysyvään muutokseen. Hyvinvointia ja terveyttä koskevien kärkihankkeiden – joihin myös LAPE-muutosohjelma kuului - strategisena tavoitteena oli hyvinvoinnin vahvistuminen, terveys- ja hyvinvointierojen kaventuminen sekä palveluiden painopisteen siirtyminen ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen tukeen. Lisäksi LAPE-muutosohjelman tavoitteena oli lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja omien voimavarojen vahvistuminen.

Lapsiin ja nuoriin kohdentuvia kärkihankkeita oli LAPE-muutosohjelman lisäksi hallitusohjelman Osaaminen ja koulutus –tavoitekokonaisuuden sisällä, joiden vastuuministerinä toimi opetus- ja kulttuuriministeriö. LAPE-muutosohjelma on tehnyt tiivistä yhteistyötä erityisesti Uudet oppimisympäristöt ja digitaaliset materiaalit peruskouluihin -, Nuorisotakuuta yhteisötakuun suuntaan – sekä Taiteen ja kulttuurin kärkihankkeiden kanssa. Alun perin hallitusohjelmaan ei sisällynyt lapsia ja nuoria koskevien kärkihankkeiden yhteensovittamista. Hallituksen puolivälitarkistuksen yhteydessä yhteistyötä kuitenkin tiivistettiin. Samoin vahvistettiin myös kärkihankkeiden integraatiota reformien, erityisesti sote-uudistuksen, kanssa.

Lasten, nuorten ja perheiden palveluissa sekä hyvinvoinnin ja oppimisen tuessa on tehty viime vuosien ja vuosikymmenten aikana Suomessa ja kansainvälisesti paljon sisällöllisesti hyvää kehittämistyötä, politiikkaohjelmia, hankkeita sekä selvityksiä, jotka muodostivat vahvan pohjan LAPE-muutosohjelmalle. Sosiaali- ja terveysministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön viime vuosien lainsäädäntöuudistuksissa on edistetty painopisteen siirtymistä varhaiseen tukeen sekä palveluiden yhteensovittamista.

LAPE-kärkihankkeen lähtökohtana oli ottaa aiemmin tehty työ huomioon ja edetä sen pohjalta kohti pysyvää muutosta niin paikallisesti, alueellisesti kuin kansallisellakin tasolla.

Erot aiemman kehittämisen lähtökohtiin ja toimintatapaan

Keskeisenä erona LAPE-muutosohjelman lähtökohdissa ja toimintatavassa verrattuna STM:n aiempaan kehittämistyöhön (esim. Kaste-hanke) tai OKM:n kehittämistyöhön olivat seuraavat:

- Muutostyön tosiasiallinen poikkihallinnollisuus ja muutoksen kokonaisvaltaisuus. Muutosohjelma kattoi koko lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja oppimisen palveluiden kokonaisuuden ylittäen näin ollen mm. sivistys- ja sosiaali- ja terveystoimen rajan. Muutostyöhön annettua rahoitusta oli mahdollista kunta- ja aluetasolla käyttää joustavasti OKM:n ja STM:n toimialarajat ylittävästi.

<Hankkeen/projektin nimi>

- Muutostyö oli monitoimijaista eli julkisten vallan toimijoiden ohella kehittämistyössä ovat olleet tiiviisti mukana myös järjestöt, seurakunnat sekä muut lasten ja nuorten parissa työskentelevät toimijat sekä osassa alueita myös yritykset.
- Muutostyö kattoi palveluiden uudistamisen ohella hallinnon ja päätöksenteon lapsenoikeusperustaisuuden ja toimintakulttuurin muutoksen. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanon tavoitteet yhdistivät LAPE-työtä aiempaan lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmaan (2007-2011)
- Muutostyö oli kansallisesti johdettua ja se rahoituksen saaminen edellytti alueellisia yhteistyörakenteita (LAPE-ryhmät). Muutostyöhön sisältyi kokeilevaa ja pilotoivaa kehittämistä, yhteiskehittämistä mutta aiempaa suuremmassa määrin toimeenpanotoimia.
- Muutostyöllä tietoisesti ja julkilausutusti tavoiteltiin pysyvää ja hallituskaudet ylittävää jatkuvuutta aiemman hankeperustaisen kehittämistyön sijasta.
- Muutostyön tukena olivat jokaiselle 18 + 1 alueelle 100 % rahoituksella palkatut muutosagentit, joiden valmennus, ohjaus ja vertaisoppiminen olivat osa muutoksen tukea. Muutosagentit myös välittivät palautetta ja kokemuksia kentältä hankejohdolle, mikä mahdollisti muutostyössä reagoinnin ja kehittymisen myös kansallisesti.
- Erittäin vahva panostus alueellisten ja kansallisten toimijoiden vuoropuhelun ja verkostoitumisen foorumeihin ja yhteiseen keskusteluun, joka luo yhteistä ymmärrystä ja keskinäistä luottamusta mahdollistaa vertaisoppimista ja yhteiskehittämistä.

Aiemman lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmatyön kanssa saman luonteista oli kiinteä sidonnaisuus hallitusohjelmaan sekä vahva poliittinen ohjaus eli oma "ministeriryhmä". Erona politiikkaohjelmaan on LAPE-työn keskittyminen käytännössä OKM-STM- yhteistyöhön, kun politiikkaohjelmassa mukana olivat lähtökohtaisesti kaikki ministeriöt.

Huomio lapsen kasvuyhteisöön ja ihmissuhteisiin

Kehittämistyön perustana oli ihmissuhdekeskeinen lasten hyvinvointikäsitelmä. Tämä oli perusteltua myös siksi että muutostyöllä haluttiin vaikuttaa lasten ja nuorten hyvinvoinnin suurimpiin ongelmiin, jotka ovat mielenterveydenalalla. Perusteluna oli myös se, että THL:n arvion mukaan lasten pahoinvoinnin ns. juurisyyt kytkeytyvät usein heidän läheisten ihmissuhteidensa tai kasvuyhteisön pulmiin.

Työn pohjaksi laaditun hyvinvoinnin tilannekuvan pohjalta voitiin todeta suomalaisten lasten voivan kansainvälisesti vertaillen keskimäärin hyvin, mutta huoleksi nousivat hyvinvoinnin eriarvoistuminen ja erilaistuminen; pienellä osalla lapsia ja nuoria ongelmat kärjistyvät ja kasautuvat. Eriarvoistuminen on nähtävissä myös lasten ja nuorten oppimistuloksissa. Keskiarvojen taakse pääsemiseksi tuotiin aiempaa vahvemmin esille

<Hankkeen/projektin nimi>

tavoitteena myös eri taustaisten lasten yhdenvertaisuus, mikä edellytti tietopohjan vahvistamista tältä osin.

Palveluiden hajanaisuus tuottaa eriarvoisuutta

Lukuisissa LAPE-muutosohjelmaa edeltäneissä selvityksissä on palveluiden hajanaisuuden sekä toisaalta oikea-aikaisuuden puutteen todettu verottavan palvelujärjestelmän vaikuttavuutta. Palveluiden hajanaisuuden ongelmaa korostavat lukuisista eri tietojärjestelmistä johtuvat tiedonkulun puutteet ammattilaisten välillä. Lisäksi ongelmiksi on tunnistettu osaamisvajeet asiakkaiden kohtaamisessa sekä lasten ja nuorten kuulemisessa. Edellä kuvatut palvelujärjestelmän johtamisen ja toisaalta asiakkaan kohtaamisen puutteet lisäävät erityispalveluiden käyttöä ja siirtävät kustannusten painopisteen korjaaviin palveluihin.

Lasten ja nuorten sekä vanhempien osallisuuden vahvistaminen sekä kokemusasiantuntijuuden huomioinen kehittämistyössä olivat muutosohjelman tärkeinä lähtökohtina. Uudistuksen eettisenä ja oikeudellisena perustana oli YK:n lapsen oikeuksien sopimus, joka tarjoaa hallituskaudet ylittävän arvopohjan sekä kriteerit lapsen edun mukaisten päätösten arvioinnille.

Muiksi ohjaaviksi periaatteiksi asetettiin perheiden monimuotoisuus, lapsi- ja perhelähtöisyys sekä perheiden omien voimavarojen vahvistaminen.

1.2 Tavoitteet ja tulokset

LAPE-muutosohjelman tavoitteeksi asetettiin hankesuunnitelmassa lapsen, nuorten ja perheiden palveluiden uudistaminen lapsi- ja perhelähtöisesti (=asiakaslähtöisesti) yhteen sovitetuksi palveluiden kokonaisuudeksi maakuntien ja tulevaisuuden kuntien toimintaympäristöön. Muutosohjelma tähtäsi palveluiden painopisteen siirtämiseen kaikille yhteisiin ja ennaltaehkäiseviin palveluihin sekä varhaiseen tukeen ja hoitoon, vanhemmuuden tuki mukaan lukien.

Vuoden 2017 alussa ohjelman tavoitteita täsmennettiin osana ydinviestien kirkastamista. Sanoitusta uudistettiin palvelukeskeisemmästä ihmiskeskeisemmäksi. Tässä yhteydessä ohjelman tavoitteeksi kirjattiin lapselle ja nuorelle suotuisan kasvuympäristön luominen sekä perheen hyvinvoinnin tukeminen. Ydinviestiksi muotoutui "*Teemme lasten, nuorten ja perheiden hyvää arkea*". Toisena ydinviestinä on ollut "*Sopivaa tukea oikeaan aikaan*". Lasten hyvinvointia luodaan heidän kasvuyhteisöissään eli kotona, asuinyhteisössä, varhaiskasvatuksessa, koulussa, kaveripiirissä ja harrastuksissa.

<Hankkeen/projektin nimi>

Keskeistä on tavoitteissa siis palveluiden ja tuen sovittuminen paitsi keskenään yhteen yli si-so-te -rajan, myös sovittuminen lapsen ja nuoren arkeen. Samoin korostettiin tuen tulemistä lapsen ja nuorten kasvu-ympäristöön sekä perheiden lähelle (fysisesti, digitaalisesti tai jalkautuvina palveluina) sekä ns. poislähtämisen vähentämistä. Järjestäjistä (kunta/maakunta) riippumatta palveluiden tulisi räätälöityä lapsen nuoren ja perheen tarpeisiin.

Lisäksi muutosohjelman tavoitteeksi asetettiin lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvan toimintakulttuurin vahvistaminen päätöksenteossa ja hallinnossa tuomalla käyttöön lapsivaikutusten arvioinnin sekä välineitä lapsilähtöiseen budjetointiin ja lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja palveluiden seurantaan. Teema täsmentyi viestinnässä *Lapsiystävällisen kunnan ja maakunnan* –tavoitteeksi. *Toimintakulttuurin* – uudistamisen tavoite laajeni muutostyön aikana kattamaan laajemmin lapsi- ja perhelähtöisyyttä sekä si-sote –rajan yli yhdessä tekemistä ja lapsen asettamista keskiöön.

Tavoitteiden asettamisen perustana oli siis Sipilän hallitusohjelman LAPE-muutosohjelmaa koskeva teksti, jossa oli myös mukana sekä palveluiden kokonaisvaltainen kehittämisen että lapsenoikeusperustaisen hallinnon ja päätöksenteon tavoitteet.

<Hankkeen/projektin nimi>

Lapsi- ja perhepalveluiden innovaatiotyöryhmä

LAPE toteutti hallitusohjelmaa - laajat tavoitteet

- *Lapsi- ja perhepolitiikkaa sekä palveluita johdetaan hallintorajat ylittäen. Otetaan käyttöön lapsi- ja perhevaikutusten arviointi. Jatketaan väestölähtöisen budjetoinnin ja lasten hyvinvoinnin seurannan kehitystyötä*
- Palvelut järjestetään lapsi- ja perhelähtöisesti hallintorajat ylittäen. Lähtökohtana on lapsen etu ja perheiden monimuotoisuus.
- Uudistetaan tietosuojalainsäädäntö moniammatillisen yhteistyön lisäämiseksi.
- Muutosohjelmalla vahvistetaan vanhemmuutta ja matalan kynnyksen palveluita.
- Kohdennetaan määrärahoja lapsiperheiden kotipalvelun saatavuuden turvaamiseksi.
- Myös koulua ja varhaiskasvatusta kehitetään tukemaan lapsen hyvinvointia. Lisätään veloitteita puuttua kiusaamiseen
- Vahvistetaan eropalveluita. Turvataan erotilanteissa lapsen etu sekä oikeus sekä isään että äitiin. Uudistetaan lapsen- huolto ja tapaamislaki sovinollisuutta tukevaksi.
- Uudistetaan lastensuojelua paremmin asiakkaiden tarpeisiin keskittyväksi ja vähennetään byrokratiaa.
- Viedään käytäntöön perheystävällisten työpaikkojen toimintamalleja.

3 13.5.2019

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

Opetus- ja kulttuuriministeriö

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ

Muutoksen tekemiseen valittiin hallitusohjelmaan nojautuen kaksi päälinjaa eli

1. Lapsen oikeuksia ja tietoperustaisuutta vahvistava toimintakulttuuri (hallinnossa ja päätöksenteossa) etenkin kunnissa ja tulevilla maakunnissa
2. Lapsi- ja perhelähtöiset palvelut ja tuki (sivistystoimen ja soten rajat ylittävästi)

Muutoksen suuntaa määriteltiin 2016 seuraavin hallitusohjelmasta johdetuin tavoittein:

- hallintokuntaisista -> lapsi- ja perhelähtöisiin palveluihin
- hajanaisista -> yhteen sovitettuihin
- byrokraattisista/vakioratkaisuista -> tarpeen mukaisiin ja räätälöityihin
- palokuntatoimista -> oikea-ajaksiin
- korjaavista-> ehkäiseviin
- hankeähkystä -> kokonaisvaltaiseen muutokseen

<Hankkeen/projektin nimi>

10 13.5.2019

Muutos on vauhdissa ja siihen on sitouduttu koko maassa

Maakuntien hanketyön raporttien sekä kansallisten toimien perusteella voidaan arvioida, että muutos on lähtenyt liikkeelle koko maassa LAPE-tavoitteiden suuntaisesti. Kaikissa toivotuissa suunnissa muutos on vauhdissa. Jokaisen maakunnan alueella muutostyö on ylittänyt soten ja sivistystoimen rajat. Erytisen merkittävä on ehkäisevien ja varhaisen tuen palveluiden vahvistumisen käänne, josta on useita merkkejä.

Eri maakuntien alueilla lähtötilanne ja päätöksenteon olosuhteet (kuntayhtymä, kuntaperusteisuus, yhteistyöhenki jne) ovat olleet hyvin erilaiset. Kaikki ovat kuitenkin muutoksessa mukana. Usealla alueella muutostavoitteita on kirjattu kuntien, maakuntavalmistelun tai sote-kuntayhtymän strategisiin dokumentteihin. Sitoutumisesta kertoo myös 20.3 startanneen LAPE-akatemia johdon koulutuksen hyvä suosio.

Muutossuunta on eri alueilla koettu mielekkääksi ja kehittämisen tapa toimivaksi muutoksen suuntaan on ulkoisen arvioinnin raportin mukaan laajasti sitouduttu. Muutos on näyttäisi lisäävän ammattilaisten kokemusta yhdessä tehtävän työn merkityksellisyydestä tai siihen osallistuminen koetaan itselle palkitsevana. Osaltaan tähän vaikuttanee muutoksen vahva eettinen perusta lapsen oikeuksissa. Muutosvastarinta on ollut erittäin vähäistä.

Kansallisella tasolla muutoksen suuntaan sitoutumisesta kertovat LAPE- siltaustoimet, joilla muutostyö ja juurruttaminen jatkuu vuoden 2019 loppuun saakka ja jossa sivistystoimen roolia edelleen vahvistetaan OPH:n ja kunta-agenttien kautta. Kansallisesta sitoutumisesta kertoo myös lapsistrategiaa valmisteleva raportti, jossa LAPE- tavoitteet sekä toimintakulttuurin että palveluiden sekä lapsenoikeusperustaisen hallinnon ja päätöksenteon osalta ovat hyvin mukana.

<Hankkeen/projektin nimi>

Sitoutumisesta LAPE-muutostyöhön maakuntien alueilla kertoo mm. se, että peräti 14 maakunnan alueella on kehittämistyöhön osoitettu omia henkilöstöresursseja vuonna 2019 (tieto 2.5.2019 toteutetusta agenttikyselystä). Henkilöresursseja on kohdennettu vaihtelevasti perhekeskusten, lastensuojelun tai osaamis- ja tukikeskusten kehittämistyöhön. 12 maakunnan alueella on muutettu hankekauden LAPE-ohjausryhmä pysyväksi LAPE-yhteistyöryhmäksi, jolla on mandaatti vaihdellen sote-kuntayhtymältä, maakunnan liitolta tai suoraan kunnilta. Kyselyyn vastanneista agenteista 13 pitää muutostyön jatkumista vuonna 2020 varmana tai hyvin todennäköisenä, 3 melko todennäköisenä ja 3 melko epävarmana.

Myös LAPE-muutosohjelman ulkoisen arvioinnin toteuttaneen Owl Group Oy:n arviointiraportista piirtyy yhtenevä kuva LAPE-muutostyön etenemisestä ja siihen sitoutumisesta. Raportin mukaan strategisella tasolla LAPEn tavoitteet jaetaan laajasti ja niiden katsotaan vastaavan hyvin tunnistettuihin lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kehitystarpeisiin. LAPE-muutosohjelmalle asetetut tavoitteet suhteessa aikatauluihin ja resursseihin olivat hyvin laajoja, eikä niiden saavuttaminen kärkihankekaudella ollut lähtökohtaisesti realistista. Tavoitteena oli kokonaisvaltaisen lapsi- ja perhepalveluiden sekä toimintakulttuurin muutoksen käynnistäminen ja jatkuminen vielä kärkihankekauden jälkeen. Ulkoisen arvioinnin mukaan maakunnalliset LAPE-hankkeet ovat onnistuneet tuomaan yhteen kuntia, kuntayhtymiä, järjestöjä ja muita toimijoita, mikä on auttanut yhteisten päämäärien ja toimintamallien kehittämistä. Hankkeiden edistämistä ovat tukeneet erityisesti mukana olevien henkilöiden korkea motivaatio ja sitoutuminen.

Ulkoisen arviointi nosti perhekeskustoimintamallin kehittämisen LAPE-muutosohjelman kehittämistyön konkreettisimmaksi osaksi ja sen keskeisimmäksi tulokseksi. Varhaiskasvatuksessa ja koulussa tehdyssä kehittämistyössä on lasten ja nuorten osallisuuden ja yhteisöllisyyden teema edistynyt vahvimmin. Erityispalveluiden kehittämistyössä on parhaiten onnistuttu edistämään lastensuojelun uudistamista tiimimallin mukaisesti, erityistason palveluiden integratiivisten toimintamallien käyttöönottoa sekä erityistason palveluiden sovittamista yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Toimintakulttuurin muutoksessa LAPEn merkitys arvioitiin suurimmaksi lapsivaikutusten arvioinnin edistämisessä.

Hankesuunnitelmassa kirjattujen tavoitteiden toteutuminen on seuraavassa taulukossa esitetty karkealla tasolla liikennevaloilla. Tarkemmat kuvaukset löytyvät raportin alaluvuista kunkin kehittämiskokonaisuuden kohdalta.

Arviointi on tehty vuoden 2018 loppuun mennessä, vaikka muutostyö jatkuu. Useissa tavoitteissa maakunta- ja sote-uudistuksen lykkäytyminen, sen ja LAPE-tavoitteiden väliset jännitteet sekä uudistuksen kariutuminen viime vaiheessa ovat olennaisesti hidastaneet ja vaikeuttaneet tavoitteisiin pääsyä. Kärkihankkeen tavoitteet asetettiin alkuperäisellä maakuntauudistuksen toteutumisen aikataululla 1.1.2019, eikä hankesuunnitelmaa eri vaiheissa korjattu. Jossain määrin tavoitteiden muutos näkyy valtioneuvoston strategisen toimintasuunnitelman vuotuisissa muutoksissa LAPE-kärkihankkeen kohdalla.

Taulukko 1: Tavoitellut muutokset päätöksenteossa ja palvelujärjestelmässä vuoteen 2019 mennessä ja niiden toteutuminen:

Tavoiteltu muutos	Toteutuminen*	Perustelut
<p>Kunnat, maakunnat ja (valtion*) viranomaiset ovat saaneet välineet tietoon ja lapsen oikeuksiin perustuvaan päätöksentekoon ja toimintakulttuurin edistämiseen</p> <p>(Huom. * Poistui tavoitteista 2017)</p>		<ul style="list-style-type: none"> • <i>Hallinnonalarajat ylittävän kokonaisuuden (verkosto)johtaminen</i> edistyi si-sote –rajauksella ja LAPE-akatemia edistää edelleen (ks. luku 4.1.3) ■ • <i>Päätösten lapsivaikutusten arviointi</i> luotu välineet ja kiinnostus kasvanut. Levinnyt toistaiseksi pisteittäisesti (ks. luku 3.2) ■ • <i>Lapsibudjetointi</i> (ks. luku 3.2) toiuutta tietoa, mutta pilotointi ja tutkimus lykkäytyivät vuodelle 2019 ■ • <i>Lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin seurannan tietopohja</i> edistyi erinomaisesti (ks. luku 4.1.4) ■ • <i>Määriteltiin yhteinen lapsikäsitys</i> (ks. luku 4.1.2) ■ • <i>Perheystävällisen työpaikan toimintamalli</i> levisi käyttöön pisteittäisesti (ks. luku 3.2) ■
<p>Maakunnassa ja sen alueella sijaitsevilla kunnissa kaikki lasten, nuorten ja perheiden palvelut on sovitettu yhteen lapsi- ja perhelähtöiseksi palvelujen kokonaisuudeksi. Muutostyö on käynnistynyt kunnissa ja maakunnissa</p>		<ul style="list-style-type: none"> • <i>LAPE-muutosohjelmat käynnistyivät jokaisen maakunnan alueella ja kaikissa on toimiva maakunnallinen LAPE-ryhmä</i> ■ • <i>Perhekeskustoimintamallin kehittäminen</i> on edennyt hyvin ja siihen on sitouduttu. Kehittämistyö jatkuu. (ks. luku 3.3.2) ■ • <i>Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena</i> on vahvistunut ja sote-palvelut koulun tukena ovat vahvistuneet: Muutos on käynnissä ja OKM:n tasa-

<Hankkeen/projektin nimi>

		<p>arvoisen peruskoulun sitoumus tukee tätä. (ks. luku 3.4.2) ■</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Integratiivisten toimintamallien kehittäminen erityispalveluissa</i> on edistynyt (ks. luku 3.5.2) ■ • <i>Osaamis- ja tukikeskusten kehittämistyö</i> on edennyt hyvin, samoin yhteistyö VIP-verkoston kanssa (ks. luku 3.5.2) ■
<p>Kansallinen ohjaus, lainsäädäntö ja johtaminen on uudistettu tukemaan lapsi-, nuori- ja perhelähtöistä muutosta eri ministeriöiden yhteistyönä</p> <p>(Huom. Tavoite osoittautui haasteelliseksi maku-uudistuksen viivästymisen ja myöhemmin raukeamisen takia.)</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Ensivaiheessa on keskitytty maakunta-kunta -järjestämisvastuun uudistusten ennakoinnin edellyttämään si-sote - yhdyspintatyöhön (OKM/STM) ■ • Valtioneuvostotason ohjaus sekä lasten hyvinvoinnin ja oppimisen johtaminen siirtyi kansallisen lapsistrategian valmistelutyöhön, joka huomioi hyvin LAPE-tavoitteet ■ • "Yksi asiakas – yksi tieto - yksi suunnitelma" -periaatteen soveltaminen si-sote -yhteistyössä on edennyt, joskin hitaasti. ■ • Lapsen huolto- ja tapaamisoikeuslaki on uudistettu sovinnollisuutta ja lapsen osallisuutta vahvistavaksi ■ • Kansainvälisten perheoikeudellisten asioiden järjestelmän uudistamista ei ole aloitettu ■ • Yksin maahan tulevien turvapaikanhakijalasten edustajajärjestelmän kehittäminen on käynnistetty selvityksen pohjalta ■
<p>Oikea-aikainen palveluiden saatavuus on parantunut, kun tuen painopiste on siirtynyt korjaavista palveluista kaikille</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Koti- tai lastenhoitopalvelua saaneiden perheiden määrä on kääntynyt nousuun sekä määrällisesti että prosentuaalisesti (2015: 9645 - 2017: 13 419 (Sotkanet/THL); kodin ja lastenhoitopalvelua saaneiden

<Hankkeen/projektin nimi>

<p>yhteisiin ja ennaltaehkäiseviin palveluihin sekä varhaiseen tukeen ja hoitoon. Painopisteen siirtämisellä on saatu aikaan kustannussäästöjä.</p> <p>(Huom. Painopiste ei ole vielä kokonaan siirtynyt, mutta muutos varhaisen tuen vahvistamiseen on lähtenyt liikkeelle ja siihen on sitouduttu. Tästä kertovat useat indikaattorit (kuntien sos.työ, THL sote-arviointi, muutosagenttien antama tieto.)</p>		<p>perheiden osuus kaikista lapsiperheistä 1,7% vuonna 2015 ja 2,4% vuonna 2017). ■</p> <ul style="list-style-type: none"> • Perhekeskustoimintamalli on lanseerattu jokaisen maakunnan alueella välineenä lapsiperheiden palveluiden yhteen kokoamiseksi helposti saavutettavaksi lähipalveluksi. Perhekeskuksia on syntynyt jo noin 130 ja perheiden kohtaamispaikkoja yli 300 (ks. luku 3.3.2). ■ • Vanhemmuuden tuen vahvistaminen on edennyt eli tuki lapsen ja vanhempien myönteisen vuorovaikutuksen vahvistamiseen sekä lapsen mielenterveyden edistämiseen tutkituin ja näyttöön perustuvuin keinoin (ks. luku 3.3.2). ■ • Varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen toimintatavat vahvistuivat lähes kaikkien maakuntien alueilla. Mallin systemaattinen käyttö näyttäisi vähentävän korjaavien palvelujen tarvetta ja pienentävän kustannuksia (ks. luku 3.3.2). ■ • Erotilanteen palveluilla sovinnollisuuden vahvistaminen on edennyt (mm. Vanhemmuussuunnitelma, eron ensiapupisteet) (ks. luku 3.3.2). ■
<p>Lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevien ammattihenkilöiden osaamista ja työvälineitä on uudistettu muutosta tukeviksi</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Pysyvän rakenteen luominen näyttöön perustuvien menetelmien arvioinnille sekä niiden levityksen kotipesä (Itla, Suomen Mielenterveysseura) (ks. tarkemmin luku 4.3.3) ■ • Neljän näyttöön perustuvan varhaisen tuen työmenetelmän implementointi 14 maakunnan alueella (ks. luku 4.3.3) ■

<Hankkeen/projektin nimi>

		<ul style="list-style-type: none"> • Luo luottamusta, suojele lasta –opas ja verkko-oppimisalusta ■ • Lastensuojelun systemisen tiimimallin pilotointi ja koulutukset koko maassa 2019 ■ • LAPE-päivät, yhteiskehittämisspäivät jne. ■ • Vaikuttaminen ammattilaisten osaamisen uudistamisen prosesseihin (Osaamisella soteen, Opettajankoulutusfoorumi) ■
<p>Maakunta- ja kuntatasolla on toimivat rakenteet ja sopimuskäytännöt järjestöjen ja seurakuntien kanssa tehtävälle yhteistyölle ja näiden lapsille, nuorille ja perheille tuottamat tukimuodot ovat osa palvelukokonaisuutta.</p> <p>On pystytty vastaamaan kustannusvaikuttavasti lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointitarpeisiin niukkenevien julkisten määrärahojen puitteissa</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Tukimuodot tunnistetaan entistä paremmin, koska työssä on vahvistettu läpinäkyvästi monitoimijuutta: julkinen, yksityinen, kolmas sektori ja seurakunnat toimijoina sekä LAPE-ryhmissä kunnissa ja maakuntien alueilla, LAPE-tapahtumissa, LAPE-akatemiassa luodaan rakenteet ja sopimuskäytännöt ■ • Järjestöjen Perheet keskiöön -hanke tuo lisäarvoa perhekeskuskehittämiseen (STEA) ■ • Järjestöt ja seurakunnat mukana lähes kaikkien maakuntien alueiden perhekeskusrakenteissa ja yhteisessä työssä (ks. luku 3.3.2). ■ • Julkaisu sopimusmenettelyistä ja yhteistyöstä järjestöjen ja seurakuntien kanssa ■ • Kuusikkokuntien talousarvioissa vuodelle 2019 lastensuojelumenojen on ennakoitu kääntyvän laskuun ■ • Yksittäisistä kunnista on hyvin myönteisiä arvioita LAPE-toimien vaikutuksesta talouteen (mm. Loimaa, Laukaa), mutta laajempi

<Hankkeen/projektin nimi>

		selvitys mahdollinen vasta 2019 tilinpäätöksistä
--	--	---

*Värikoodien selitykset:

Tavoiteltu muutos toteutunut

Tavoiteltu muutos toteutunut osittain

Tavoiteltu muutos ei ole toteutunut

1.3 Hyödyt ja vaikuttavuus

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman pitkän aikavälin (2025) eli 10 vuoden vaikuttavuustavoite on lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin sekä omien voimavarojen vahvistuminen, joille THL määritteli tutkimusperustaiset ja lapsilähtöiset, ihmisuhteiden ja kasvuyhteisöjen kannattelevuudesta kertovat indikaattorit.

OKM:n ja STM:n yhteistyön tiivistymisen jälkeen tavoitteeksi määriteltiin myös lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oppimisen yhdenvertaisuus eli eriarvoistumisen väheneminen.

Palveluiden hajanaisuus on yksi lasten ja nuorten eriarvoistumisen sekä myös korjaavien palveluiden kustannusten kasvun syy (ks. esim. Saari 2018). *Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa* – teesi kiteyttää myös oppimisen ja hyvinvoinnin yhteydet. Lapsen hyvinvoinnille puolestaan vanhempien ja koko perheen hyvinvointi luo perustan.

Sote-uudistuksen suuntaisesti tavoitteeksi asetettiin myös sote-kustannusten kasvun hillintä, kun painopiste siirtyy varhaiseen tukeen ja lastensuojelun ja lastenpsykiatrian tarve sekä vaikeat huoltajuusriidat vähenevät.

Tavoitteeksi asetetut muutokset lasten ja nuorten sekä perheiden hyvinvoinnissa vuoteen 2025 mennessä ovat seuraavat:

- Lasten, nuorten ja perheiden yhdenvertaisuus on lisääntynyt, eriarvoisuus vähentynyt sekä erilaisuus ja monimuotoisuus on opittu ottamaan huomioon.
- Lasten, nuorten ja perheiden omat voimavarat, elämänhallinta, autetuksi tulemisen sekä osallisuuden ja kohdatuksi tulemisen kokemukset ovat vahvistuneet.

Kustannusten vähenemisen indikaattoreiksi määriteltiin seuraavat:

- Lasten, nuorten ja heidän perheidensä korjaavien palvelujen kustannusten kasvu on pysäytetty kokeilukunnissa ja alueilla vuoden 2019 tilinpäätöksessä
- Lasten, nuorten ja heidän perheidensä korjaavien palvelujen kustannukset ovat laskeneet vuoteen 2025 mennessä valtakunnallisesti yli 10 % vuoden 2014 tasosta

<Hankkeen/projektin nimi>

Näitä tulee arvioida vuoden 2019 tilinpäätösten valmistumisen jälkeen mutta ulkoisen arvioinnin yhteydessä kerätty tieto ns. Kuusikkokuntien vuoden 2019 talousarvioista näyttää, että lastensuojelun ennakoitujen kokonaismenot olisivat alenemassa. Toisaalta THL:n tuoreimmat tilastot lastensuojelun vuoden 2018 asiakasmääristä kertovat kodin ulkopuolelle sijoitusten olevan edelleen kasvussa.

Kaikissa lasten ja nuorten hyvinvoinnin indikaattoreissa, joissa vertailutietoa on saatavilla, on muutoksen suunta oikea.

Taulukko 1: Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tulospaikkarit

Tulospaikkari	Lähtötaso 2015	Nykytaso 2018	Lähde
Lasten/nuorten ja vanhempien välinen vuorovaikutus on parantunut			
Keskusteluvaikeuksia vanhempien kanssa, %			
4.-5.lk		2,3 %	THL: Kouluterveyskysely
8.-9.lk	8,3 %	7,9 %	THL: Kouluterveyskysely
Lukio	7 %	6,3 %	THL: Kouluterveyskysely
Ammatillinen oppilaitos	8,4 %	7,4 %	THL: Kouluterveyskysely
Häiriö vauvan ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa, %			
3-4 kk vauvan synnyttäneet vanhemmat		3 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2017
3-4 kk vauvan toiset vanhemmat		7 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2017
Vanhempi yrittää nähdä asioita lapsen näkökulmasta, %			
4-v lapsen vanhemmat		82 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2018
Lasten ja nuorten yksinäisyys on vähentynyt			
Ei yhtään hyvää kaveria, %			
4.-5.lk		0,7 %	THL: Kouluterveyskysely
Ei yhtään läheistä ystävää, %			
8.-9.lk	9,3 %	8,5 %	THL: Kouluterveyskysely
Lukio	7,3 %	7,2 %	THL: Kouluterveyskysely
Ammatillinen oppilaitos	8,3 %	7,4 %	THL: Kouluterveyskysely
Jokaisella lapsella on vähintään yksi turvallinen ja pysyvä aikuissuhde			

<Hankkeen/projektin nimi>

Mahdollisuus keskustella koulussa aikuisen kanssa mieltä painavista asioista, %			
4.-5. lk		49 %	THL: Kouluterveyskysely
Mahdollisuus keskustella jonkun kanssa mieltä painavista asioista, %			
8.-9. lk		85 %	THL: Kouluterveyskysely
Lukio		92,1 %	THL: Kouluterveyskysely
Ammatillinen oppilaitos		85,5 %	THL: Kouluterveyskysely
Kiusaaminen (varhaiskasvatuksessa ja koulussa) on vähentynyt			
Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa, %			
4.-5.lk		7,3 %	THL: Kouluterveyskysely
8.-9.lk	6,2 %	5,8 %	THL: Kouluterveyskysely
Lukio	1,3 %	1,1 %	THL: Kouluterveyskysely
Ammatillinen oppilaitos	4,3 %	3,3 %	THL: Kouluterveyskysely
Lasta kiusattu kotona, hoidossa tai vapaa-ajalla, %			
4-v lapset		34,8 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2018
Jokaisella lapsella/nuorella on harrastus			
Viettää aikaa harrastuksen parissa vähintään kerran viikossa, %			
4.-5.lk		16 %	THL: Kouluterveyskysely
Harrastaa jotakin vähintään kerran viikossa, %			
8.-9.lk		89,3 %	THL: Kouluterveyskysely
Lukio		93 %	THL: Kouluterveyskysely
Ammatillinen oppilaitos		80,5 %	THL: Kouluterveyskysely
Vanhempi kokee, että asuinalueella järjestetään kiinnostavaa vapaa-ajan toimintaa lapsiperheille, %			
4-v lapsen vanhemmat		52,4 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2018
Vanhempi kokee kiinnostavat vapaa-ajan toiminnot liian kalliiksi, %			
4-v lapsen vanhemmat		20 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2018
Koulutuksen keskeytyminen on vähentynyt (sekä perusopetuksessa että toisen asteen koulutuksessa)			
Ilman peruskoulun päättötodistusta eronneet, %	0,5 %	0,8 %	Tilastokeskus: SVT, Koulutuksen keskeyttäminen

<Hankkeen/projektin nimi>

Lukiokoulutus (nuorille suunnattu) keskeyttäneet, 2016/2017, %	3,1 %		Tilastokeskus: SVT, Koulutuksen keskeyttäminen
Ammatillinen koulutus (nuorille suunnattu) keskeyttäneet, 2016/2017, %	7,4 %		Tilastokeskus: SVT, Koulutuksen keskeyttäminen

Lasten ja nuorten kiinnittyminen kouluun on vahvistunut			
Kokee olevansa tärkeä osa koulu yhteisöä, %			
4.-5.lk		54,5 %	THL: Kouluterveyskysely
8.-9.lk		54,7 %	THL: Kouluterveyskysely
Lukio		54,5 %	THL: Kouluterveyskysely
Ammatillinen oppilaitos		59,5 %	THL: Kouluterveyskysely
Ehdollisen tuomion saaneiden, valvonnassa olevien nuorten määrä on vähentynyt			
Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien aiheuttamat haitat lapsille ovat vähentyneet			
Vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö aiheuttanut haittaa, %			
4.-5.lk		1,9 %	THL: Kouluterveyskysely
8.-9.lk		5,2 %	THL: Kouluterveyskysely
Lukio		7 %	THL: Kouluterveyskysely
Ammatillinen oppilaitos		6,4 %	THL: Kouluterveyskysely
Lapsi altistunut vanhempien humalahakuiselle juomiselle, %			
3-4kk vauvat		12 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2017
4-v lapset		9,5 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2018
Vanhempien erojen aiheuttamat haitat lapsille ovat vähentyneet			
Vanhemmat eronneet lukuvuoden aikana, %			
4.-5.lk		6,1 %	THL: Kouluterveyskysely
8.-9.lk		4,5 %	THL: Kouluterveyskysely
Lukio		2,3 %	THL: Kouluterveyskysely
Ammatillinen oppilaitos		3,4 %	THL: Kouluterveyskysely
Lapsen vanhemmalla avo- tai avioero 12 kk aikana, %			

<Hankkeen/projektin nimi>

4-v lapset		3,5 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2018
Vanhemman mielestä lapsen huoltajuudesta sopiminen toimii hyvin, %			
4-v lasten vanhemmat		81,7 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2018
Vanhemman mielestä lapsen asuinjärjestelyt toimivat hyvin, %			
4-v lasten vanhemmat		84,2 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2018
Lasten, nuorten ja vanhempien kokemus osallisuudesta palveluissa (varhaiskasvatus, koulu, lastensuojelu, terveys- ja kuntoutuspalvelut jne.) on parantunut			
Osallistunut koulun asioiden suunnitteluun, %			
4.-5.lk		51,9 %	THL: Kouluterveyskysely
Hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa, %			
8.-9.lk		9,5 %	THL: Kouluterveyskysely
Lukio		10,5 %	THL: Kouluterveyskysely
Ammatillinen oppilaitos		22,7 %	THL: Kouluterveyskysely
Vanhemman mielestä 4-v lasta kuullaan varhaiskasvatuksessa ja hänellä on mahdollisuus olla mukana toiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä, %		73,2 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2018
Vanhempi keskustelee varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa 4-v lapsen hoitoon, kasvatukseen ja kehitykseen liittyvistä asioista, %		88,9 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2018
Perheystävällisten toimintamuotojen käyttö työpaikoilla on lisääntynyt ja vanhempien kokema työkuormitus on vähentynyt			
Vanhemman työpaikalla toteutuu liukuva työaika, %			
4-v lapsen vanhemmat		42,0 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut 2018
Vanhemman työpaikalta voi poistua hoitamaan yksityisasiota työpäivän aikana, %			
4-v lapsen vanhemmat		50,5 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut 2018
Vanhemman työpaikalla voi kieltäytyä ylitoista, %			

<Hankkeen/projektin nimi>

4-v lapsen vanhemmat		50,9 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut 2018
Vanhempi tuntee laiminlyövänsä kotiasioita työn vuoksi, %			
3-4 kk vauvan toiset vanhemmat		37 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut 2017
4-v lasten vanhemmat		35,2 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut 2018

Lasten, nuorten ja perheiden kokemus palvelujärjestelmän toimivuudesta on parantunut			
Terveystarkastus toteutuu nuorella laadukkaasti, %			
8.-9. lk		62,8 %	THL: Kouluterveyskysely
Lukio		66,6 %	THL: Kouluterveyskysely
Ammatillinen oppilaitos		70,1 %	THL: Kouluterveyskysely
Raskauden seuranta äitiysneuvolassa toteutunut asiakaslähtöisesti, %			
3-4 kk vauvojen synnyttäneet vanhemmat		80 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2017
3-4 kk vauvojen toiset vanhemmat		73 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2017
Lapsen neuvolakäynti lastenneuvolassa toteutunut asiakaslähtöisesti, %			
3-4 kk vauvojen synnyttäneet vanhemmat		61 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2017
3-4 kk vauvojen toiset vanhemmat		62 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut tutkimus 2017
4-v lasten vanhemmat		66 %	THL: Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut 2018

Taulukossa 1 esitetään Kouluterveyskyselyn vuoden 2015 ja vuoden 2017 tuloksia. THL:n Kouluterveyskyselyn toteuttamisen kuvaus ja vastaajamäärät on esitetty: thl.fi/kouluterveyskysely.

Kouluterveyskyselyn tulokset osoittavat, että lasten ja nuorten hyvinvointi on pysynyt samalla tasolla tai hiukan parantunut tarkastellulla ajanjaksolla. Tuloksien tarkastelussa on huomioitava, että vuoden 2017 keväällä kerätty aineisto ei vielä anna kokonaiskuvaa LAPE-muutosohjelman tavoitteiden saavuttamisesta. Kouluterveyskyselyn vuoden 2019

<Hankkeen/projektin nimi>

tiedonkeruun tulokset ovat käytettävissä syyskuussa 2019 ja nämä tulokset mahdollistavat kattavamman tarkastelun LAPE-muutosohjelman tavoitteiden suhteen.

Alle kouluikäisistä lapsista ei ole saatavilla aiempaa seurantatietoa, joten pienten lasten hyvinvoinnissa tapahtuneita muutoksia tarkastellulla ajanjaksolla ei voida vielä arvioida. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuranta edellyttikin tiedontuotannon kehittämistä osana LAPE-muutosohjelman toimeenpanoa. LTH-tutkimus kehitettiin ja käynnistettiin osana LAPE-muutosohjelmaa vastaamaan pienten lasten hyvinvoinnin tietotarpeeseen. LAPE-kaudella toteutetut tiedonkeruut tuottavat lähtötason tietoa pienten lasten hyvinvoinnista. Jatkossa säännöllisesti toteutettava LTH-tutkimus mahdollistaa alle kouluikäisten lasten hyvinvoinnin seurannan.

Tiedontuotantoa lisättiin myös alakouluikäisten lasten sekä erilaisiin vähemmistöryhmiin (kuten maahanmuuttajataustaiset lapset, vammaiset lapset, sijoitetut lapset) kuuluvien lasten hyvinvoinnin ja elinolojen osalta.

Muut hyödyt: sote ja maku-uudistuksen lapsivaikutusten ennakointi

Maakunta- ja soteuudistuksen kannalta LAPE-muutosohjelma on mahdollistanut lasten, nuorten ja perheiden asiakasryhmän kannalta ratkaisevan tärkeän ennakoivan lapsivaikutusten arvioinnin. LAPE-työ on vähentänyt sote-uudistuksen riskejä asiakaslähtöisyyden kannalta. Järjestämisvastuun siirtäminen kunnalta maakunnalle voi myös tuoda uutta hajanaisuutta palveluihin, mikäli yhdyspinta- ratkaisuihin ei valmistauduta.

Lasten, nuorten ja perheiden asiakasryhmässä on tehty kokonaisvaltaista kehittämistä, jota on mahdollista soveltaa myös muiden keskeisten "asiakassegmenttien" kuten ikäihmisten sekä työikäisten hyvinvointiin ja palveluihin. Näitä ovat esimerkiksi yhdyspintojen kartoitus, yksi lapsi- yhteinen tilannekuva- työ, sekä elämänkaarisen ja verkostojohtamisen kehitystyö. Palvelukokonaisuus – kehittämisen kannalta etenkin perhekeskus on puolestaan luonteeltaan samanlainen kuin nuorten ohjaamo.

Toimintakulttuurin ja ajattelutavan muutoksen tekemisen tavat osoittautuivat toimiviksi

LAPE-muutostyössä panostettiin 2017 – 2018 aikana voimakkaasti toimijoiden keskinäisen vuoropuhelun foorumeihin sekä johtamispuheeseen, jolla sanoitettiin lapsi- ja perhelähtöistä muutosta sekä sivistystoimen ja soten yhdessä tekemistä. Vaikka LAPE- työ oli luonteeltaan toimeenpanevaa, se sisälsi paljon yhteiskehittämistä ja alueiden toimijoille mahdollisuuksia vaikuttaa ratkaisuihin.

Toimintatapa tuotti laajaa sitoutumista sekä yhteistä "LAPE-puhetta" eli tavat jäsentää toimintaympäristöä ja lasten hyvinvointia hakeutuivat yhteisille lapsi- ja perhelähtöisille urille. Valitut ydinviestit vahvistuivat. Toimintatapa oli perusteltu myös verkostojohtamisen ja systeemisen johtamisen teorioiden näkökulmasta.

Vaikuttavuutta on tarpeen arvioida vuoden 2019 muutostyön jälkeen ja niin että opit siirtyvät kansallisen lapsistrategian valmistelutyöhön.

Ammattilaisten osaamisen vahvistuminen

<Hankkeen/projektin nimi>

Muutostyön osana on levitetty mittavasti näyttöön perustuvia menetelmiä lasten kasvun tukeen niin että ammattilaisten ja johdon osaaminen paitsi menetelmistä myös menestyksellisen näyttöön perustuvan työn johtamisesta ja yleisistä edellytyksistä on vahvistunut. Tärkeänä kumppanina ovat olleet Mielenterveysseura sekä Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö ITLA, jonka eduskunta Suomen itsenäisyyden juhluvuoden päätöksellä 6.12.2017 pääomitti. Säätiö luo jatkossa pysyvän rakenteen näyttöön perustuvien lasten kasvun tuen menetelmien arvioinnille ja edistää myös niiden levittämistä ja tehokasta implementaatiota.

Näyttöön perustuvien menetelmien hyödyntäminen ja toimeenpanon tuen ymmärrys johdossa on myös tunnistettu Osaamisella soteen- työssä keskeiseksi osaksi tulevaisuudessa tarvittavaa sote-ammattitaitoa.¹

LAPE-toimeenpanon tuen kokonaisuus on ollut jo sinällään mittava ammattilaisten ja johdon osaamisen kehityspanostus. Johtamisessa on tuettu uuteen toimintaympäristöön verkosto- ja systeemisen johtamisen taitoja sekä lapsivaikutusten arvioinnin ja tietojohdamisen mukaan lukien lapsibudjetoinnin ymmärrystä. Ammattilaisten osaamisessa on tuettu eri ammattialoja ylittävän osaamisen, ihmisoikeusosaamisen, lapsen ja nuoren kohtaamisen sekä osallistamisen osaamisen vahvistumista. Tämä työ on tukenut ja toiminut vuorovaikutuksessa myös laajemmin kansallista opettajankoulutuksen sekä sote-osaajien osaamisen kehittämisen kanssa².

Lasten ja nuorten osallisuuden vahvistuminen

Muutostyön kaikissa osissa edellytettiin läpikäyvästi lasten ja nuorten ja myös vanhempien osallisuutta. Lasten ja nuorten tiedosta ja kokemuksesta oli merkittävä hyöty kehittämistyölle. Aikuiset ja sote-ammattilaiset oppivat paljon lasten ja nuorten kohtaamisesta. Osaaminen ja rohkeus kokemusasiantuntijoiden kanssa tehtävässä työssä palveluiden kehittämisessä laajeni. Jatkossa tulisi sote- kuntayhtymien ja mahdollisten maakuntien johtamisen ja suunnittelun rakenteissa huomioida asiakasosallisuus ja se osana myös lasten ja nuorten osallisuus.

Yhteenvedona voi todeta, että Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma on

- vahvistanut kansallisesti yhteistä lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oppimisen yhdenvertaisuuden edistämisen strategista tahtotilaa yli sosiaali- terveys ja sivistystoimen rajojen sekä
- lisännyt tietoon ja tutkimukseen perustuvaa kehitystyötä sekä näyttöön perustuvaa työtä

¹ katso www.kasvuntuki.fi tai www.itla.fi

² ks. Opettajankoulutusfoorumi <https://minedu.fi/opettajankoulutusfoorumi> sekä Sanna Hirsivaaran Osaamisella soteen-esitys LAPE konferenssissa maaliskuussa 2018 <https://thl.fi/documents/605877/3878270/Osaamisella+soteen+Sanna+Hirsivaara+esitys+LAPE+konferenssi.pdf/09433d52-ddd2-48f0-a2a2-4ff55cda894a>

<Hankkeen/projektin nimi>

- edistänyt lasten, nuorten ja perheiden palveluissa eri aloilla toimivien, järjestöjen ja seurakuntien vuoropuhelua sekä yhteisen tahtotilan muodostumista ja yhteiseen suuntaan sitoutumista sekä kansallisesti että alueellisesti
- edistänyt lasten, nuorten ja perheiden palveluiden johtamisen sekä ammattilaisten osaamisen uudistamista yhteisten tavoitteiden suunnassa

2. TOTEUTUS

2.1 Yleiskuva

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma kuului pääministeri Sipilän hallitusohjelman Hyvinvointi ja terveys –strategiakokonaisuuteen. Hallitusohjelman toimeenpanon käynnistyessä toimi sosiaali- ja terveysministeriö LAPE-kärkihankkeen vastuuministerinä kantaen päävastuun muutosohjelman hanke- ja toimeenpanosuunnitelmien valmistelun koordinoinnista sekä maakunnallisissa kehittämishankkeissa tehtävän kehittämistyön käynnistämisestä. Kärkihankkeen ohjauksesta vastasi HYTE-ministeriryhmä.

Vuoden 2016 lopussa hallituksen strategiakokouksessa hyväksyttiin perhe- ja peruspalveluministeri Juha Rehulan ja opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasosen esitys, että sivistystoimen näkökulmien ja mukanaolon vahvistamiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö siirtyi LAPE-kärkihankkeen toiseksi vastuuministeriöksi. Käytännöksi muodostui, että LAPE-kärkihankkeen toimeenpanon ohjauksesta ja johtamisesta vastasivat tästä eteenpäin em. ministerit yhdessä. LAPE-ministeriryhmän kokouksia pidettiin vuosina 2017-2018 noin kerran kuukaudessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön tullessa LAPE-muutosohjelman toiseksi vastuuministeriöksi päädyttiin myös sinne palkkaamaan projektipäällikkö työpariksi sosiaali- ja terveysministeriön puolella työskennelleelle hankepäällikölle.

<Hankkeen/projektin nimi>

Kuva 1: LAPE-kärkihankkeen ohjausrakenne ja toimeenpanon kokonaisuus

LAPE-muutosohjelman projekti- (myöhemmin LAPE-tiimi) ja ohjausryhmä asetettiin 12.11.2015 sekä tieteellinen neuvosto 5.10.2016.

Projektiryhmän tehtävänä on ollut:

- Koota ja laatia ehdotukset muutosohjelman toimeenpanon edellyttämiksi toimenpiteiksi
- Vastata hankkeen valmistelusta ja toimeenpanosta
- Koota ja yhteensovittaa hankkeessa kertyvä aineisto
- Vastata hankkeen raportoinnin valmistelusta

Projektiryhmä (LAPE-tiimi) on kokoontunut kärkihankkeella 2015-2018 yhteensä 47 kertaa.

Ohjausryhmän tehtäväksi asetettiin:

<Hankkeen/projektin nimi>

- Esittää näkemyksensä kärkihankkeen toimeenpanon suunnitelmasta ja toteuttamisesta
- Ottaa kantaa ohjelman toteuttamisen kannalta tarvittaviin sisällöllisiin erilliskysymyksiin ja aikatauluihin
- Edistää muutosohjelman toteutumista ja tulosten levittämistä
- Seurata ja arvioida muutosohjelman toteuttamisen etenemistä ja tavoitteiden saavuttamista
- Tehdä ehdotuksensa jatkotoimenpiteistä

Ohjausryhmä on kokoontunut kärkihankekaudella 2015-2018 yhteensä 26 kertaa. 5.10.2016 ohjausryhmän alaisuuteen perustettiin neljä jaostoa, yksi kutakin LAPE-muutosohjelman kehittämiskokonaisuutta varten. Jaostot ovat kokoontuneet ohjausryhmän kokousten yhteydessä. Jaostojen tehtävät määriteltiin seuraavasti:

- Vastata omaan kokonaisuuteensa kuuluvien projektien valmistelusta
- Vastata kyseiseen kehittämiskokonaisuuden maakunnallisen muutostyön seurannasta ja ohjauksesta
- Olla tukena kansallisen kehittämistyön ohjauksessa

Kullekin jaostolle nimettiin puheenjohtaja ministeriön Lape-vastuuhenkilöistä sekä sihteeri THL:n Lape-vastuuhenkilöistä. Jaostot ovat kokoontuneet ohjausryhmän kokousten yhteydessä yhteensä 12 kertaa.

Tieteellisen neuvoston tavoitteena oli varmistaa tiedeyhteisön ja kärkihankkeen välinen vuoropuhelu ja erityisesti

- määritellä muutosohjelman teoreettista perustaa sekä sitä lapsi- ja hyvinvointikäsitystä, joka ohjaa lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kehittämistä
- varmistaa yhteyksiä lapsia, nuoria, perheitä ja palveluita koskevaan monitieteelliseen tutkimukseen
- toimia neuvonantajina hankkeen kriittisten kohtien havaitsemiseen ja hankkeen tavoitteita toteuttavien toimien valintaan
- tuoda esiin hanketta hyödyttävää tutkimusta ja tutkijaverkostoja myös muilta tieteenaloilta
- verkostoida tieteellisen tutkimuksen kenttää tukemaan ja edistämään hanketta
- generoida tutkimusta (opinnäytteitä ym.) kärkihankkeen keskeisiin sisältöihin
- tuottaa näkemyksiä hankkeen tavoitteiden toteutumisen seurantaan, arviointiin ja lasten hyvinvoinnin seurannan tietopohjan kehittämiseen
- tuottaa näkemyksiä a) hankkeessa rahoitettavien kokeilujen arviointiin sekä b) hankkeen kokonaisarviointiin (ulkoinen arviointi)

<Hankkeen/projektin nimi>

LAPE-muutosohjelman ohjausryhmän puheenjohtajana sekä syksystä 2017 alkaen myös muutosohjelman hankejohtajana on toiminut Maria Kaisa Aula (sosiaali- ja terveysministeriö). Muutosohjelman hankepäällikkönä sosiaali- ja terveysministeriössä (7.3.2016 alkaen) on toiminut Hanne Kalmari ja projektipäällikkönä opetus- ja kulttuuriministeriössä (1.3.2017 alkaen) Katja Bergbacka.

LAPE-muutosohjelman toimeenpano tapahtui sekä kansallisella tasolla että maakunnallisissa hankkeissa tehtynä kehittämistyönä. Maakunnallisten kehittämishankkeiden valtionavustusten hakuprosessin yhteydessä LAPE-muutosohjelman laaja sisältökokonaisuus organisoitiin neljäksi eri kehittämiskokonaisuudeksi, joista kolme liittyi palveluiden uudistamiseen ja yksi toimintakulttuurin muutokseen. Maakunnalliset hankkeet saivat valita, mihin kehittämiskokonaisuuteen tai kehittämiskokonaisuuksiin hankkeen kehittämistyö kohdennettiin.

Kehittämiskokonaisuudet ja niille asetetut tavoitteet olivat seuraavat:

1. *Lapsen oikeuksia ja tietoperusteisuutta vahvista toimintakulttuurin muutos*

Tavoite: Vahvistaa lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvaa toimintakulttuuria etenkin hallinnossa ja päätöksenteossa mutta myös palveluissa edistämällä lapsivaikutusten arviointia, lasten ja nuorten osallistumista, lapsibudjetointia, lapsiystävällistä maakuntaa sekä perheystävällisiä työpaikkoja.

2. *Perhekeskustoimintamallin kehittäminen ja käyttöönotto*

Tavoite: Verkostoida ja koota alueen matalan kynnyksen palvelut toimivaksi kokonaisuudeksi sekä lisätä vanhemmuuden ja parisuhteen, erotilanteen sekä muuta varhaista tukea. Avoimien kohtaamispaikkojen avulla apua ja tukea tuodaan perheiden lähelle. Kehitettävä perhekeskusmalli juurrutetaan osaksi kuntien, tulevien maakuntien, järjestöjen ja seurakuntien toimintaa koko maassa.

3. *Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena*

Tavoite: Vahvistetaan varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitosten roolia lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukemisessa. Luodaan opiskeluhuollon lapsi- ja nuorilähtöisiä toimintamalleja sekä vahvistetaan monialaista yhteistyötä. Lisätään yhteisöllisyyttä ja ehkäistään kiusaamista tukemalla tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä kaverisuhteita. Harrastustoimintaa tuodaan koulun yhteyteen. Kaikkia lapsia kannustetaan osallistumaan varhaiskasvatukseen.

4. *Erityis- ja vaativimman tason palveluiden uudistaminen*

Tavoite: Uudistaa erityis- ja vaativimman tason palvelut asiakaslähtöisyyden ja integraation periaattein sekä tuoda erityispalvelut lähemmäksi arkea ja peruspalveluita. Yhdenvertaisuutta palveluissa lisätään. Lastensuojelussa monitoimijaisuus ja

<Hankkeen/projektin nimi>

perheterapeuttinen osaaminen vahvistuvat. Sijaishuollon valvonta yhdenmukaistuu. Suomeen perustetaan viisi kaikkein vaativimpien palveluiden osaamis- ja tukikeskusta.

Maakunnallisen kehittämistyön tueksi palkattiin jokaisen maakunnan alueelle ns. muutosagentti, jonka tehtävänä oli toimia omalla alueellaan tehtävän kehittämistyön tukena sekä edistää ja koordinoida muutosohjelman tavoitteiden toteutumista. Muutosagentin toiminnan rahoittamiseen suunnatun 100% valtionavustuksen saamisen ehdoksi asetettiin, että kunkin maakunnan alueelle sekä sen kaikkiin asetettiin nk. LAPE-ryhmät, jotka toimivat LAPE-kehittämistyön ohjaus- ja johtorakenteina alueellisella ja paikallisella tasolla.

LAPE-muutosohjelman kansallisella tasolla tehdyn kehittämistyön laajin sisältökokonaisuus on liittynyt lasten ja nuorten hyvinvointia koskevan tietopohjan laajentamiseen sekä tuotetun tiedon käytettävyyden parantamiseen uuden portaalin avulla. Tietopohjan kehittämistyöstä on vastannut Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), jonka kanssa LAPE-muutosohjelma solmi keväällä 2016 laajan toimeksiantosopimuksen. Sopimuksen mukaisesti THL on lisäksi toiminut LAPE-muutosohjelman toimeenpanon tukena osallistuen maakunnallisissa kehittämishankkeissa tehdyn muutostyön ohjaukseen ja koordinointiin sekä myös muutosagenttiverkoston toiminnan ohjaukseen.

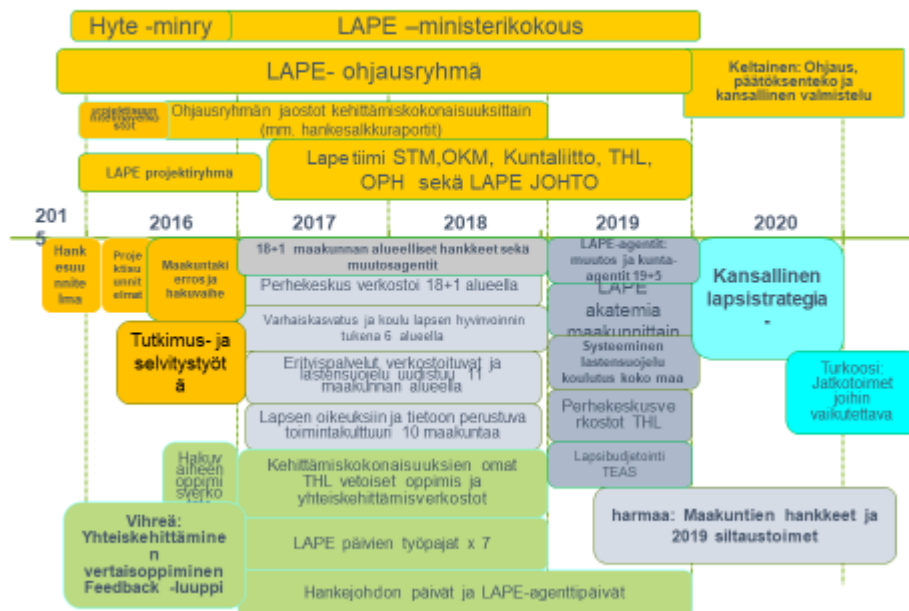
2.2 Konkreettinen toimeenpano

LAPE- muutosohjelman ensimmäinen suunnittelu- ja valmisteluvaihe kesti hallitusohjelman hyväksymisestä toukokuussa 2015 aina tammikuuhun 2016, jolloin ohjausryhmä hyväksyi LAPE- hankesuunnitelman [\(linkki\)](#). Starttiseminaari...

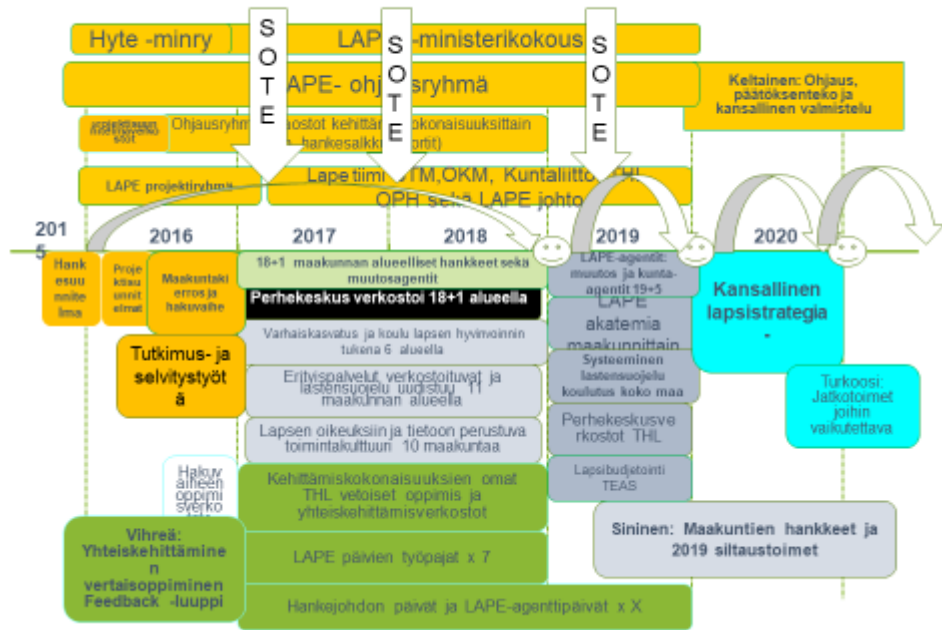
Vuoden 2016 alussa laadittiin eri kehittämiskokonaisuuksia ja niiden alateemoja konkretisoivia projektisuunnitelmia. Työssä oli mukana kymmeniä asiantuntijoita. Vuoden 2016 aikana myös tehtiin eräitä selvityksiä joilla tuettiin LAPE- ohjaavien periaatteiden toteutumista toimeenpanossa. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi toteutettiin ruotsinkielisten, romanikielisten ja saamenkielisten palveluiden kartoitukset. Lisäksi kartoitettiin lasten ja nuorten näkökulmia palveluiden sekä koulun että lastensuojelun kehittämiseen. Nuorisotutkimusseura kokosi aiempaa tutkimustietoa lasten ja nuorten palvelukokemuksista.

Lisäks

<Hankkeen/projektin nimi>

<Hankkeen/projektin nimi>

2.3 Aikataulun toteutuminen

Taulukko 2: Muutosohjelman aikataulun toteutuminen

tarkistuspiste (MS)	Suunniteltu pvm	Toteutunut pvm
LAPE-muutosohjelman ohjausryhmän ja projektiryhmän asettaminen		12.11.2015
Valtioneuvosto vahvistaa muutosohjelman keskeiset sisällöt toimintasuunnitelmansa osana	Kevät 2016	14.4.2016
Hankesuunnitelman julkaiseminen	Kevät 2016	15.4.2016

<Hankkeen/projektin nimi>

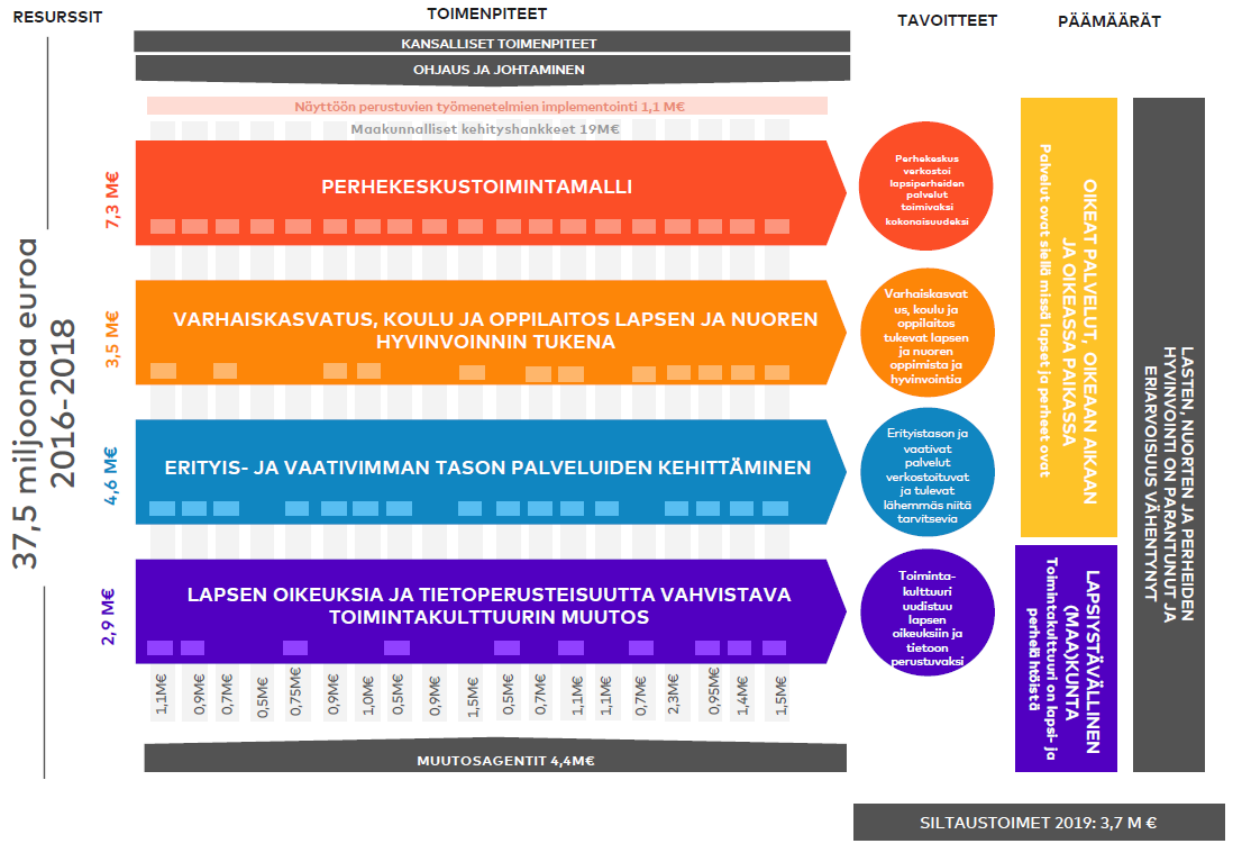
tarkistuspiste (MS)	Suunniteltu pvm	Toteutunut pvm
Maakunnalliset tilannearviot ja aluekierros	Kevät 2016	LAPE-muutosohjelman maakuntakierros toteutettiin 2.-16.6.2016 (Helsinki, Turku, Tampere, Vaasa, Oulu, Rovaniemi). Maakunnalliset tilannearviot esitettiin maakuntakierroksen yhteydessä.
Maakuntakohtaisten käynnistämisyhteistyöavustusten haku	Kesä/syyskuu 2016	Valtionavustusten haku toteutettiin 1.9. – 4.11.2016. Sosiaali- ja terveysministeriö tiedotti myönnettävistä valtionavustuksista 22.12.2016. Ensivaiheenpäätökset valtionavustuksista allekirjoitettiin 11.1.2017 ja samalle hakijoille esitettiin tarvittavat täydennyspyynnöt hankesuunnitelmiin. Lopulliset valtionavustuspäätökset allekirjoitettiin 18.4.2017.
Maakuntakohtaiset muutosohjelmat 2017-2018	2017-2018	Maakunnalliset muutosohjelmat käynnistyivät vaihdellen kevään 2017 aikana ja jatkuivat vuoden 2018 loppuun.
LAPE-kärkihankkeen ulkoinen arviointi	2017-2018	Arviointimateriaalin kokoaminen tapahtui 1.4. - 31.12.2018. Loppuraportti valmistui 3/2019.
LAPE-kehittämistyön jatkumista ja juurtumista tukevien siltaustoimien toteuttaminen	2019	

2.4 Toteutuneet kustannukset- ja resurssit

LAPE-muutosohjelman toteuttamiseen 2016-2018 osoitettiin alun perin 40 miljoonaa euroa. Vuonna 2017 muutosohjelman rahoitusta sopeutettiin 37,5 miljoonaan euroon. Valtaosa muutosohjelman rahoituksesta on käytetty maakunnallisen muutostyön tukemiseen rahoittamalla valtionavustuksin maakunnallisia kehittämishankkeita sekä kehittämistyötä tukeneiden muutosagenttien toimintaa. Osa määrärahasta käytetään kärkihankekaudella tehdyn kehittämistyön jatkamisen ja juurtumisen varmistamiseen nk. siltaustoimin vuoden 2019 aikana.

Sosiaali- ja terveysministeriö myönsi valtionavustusta 19 maakunnalliselle (mukaan lukien pääkaupunkiseudun kuntien kehittämishanke) hankkeelle, jotka toimeenpanivat LAPE-muutosohjelman hankesuunnitelman mukaista kehittämistyötä omilla alueillaan. Valtionavustukset olivat suuruudeltaan yhteensä 19 miljoonaa euroa. Lisäksi Suomen Mielenterveysseuralle myönnettiin 1,1 miljoonaa euroa näyttöön perustuvien työmenetelmien implementointiin. Myönnettyistä valtionavustuksista palautui käyttämätöntä rahoitusta noin 2,911 miljoonaa euroa (toteumatieto 3.4.2019). Valtionavustushankkeiden on tehtävä loppuselvitykset viimeistään 30.6.2019, jonka jälkeen varmistuu valtionavustusten lopullinen toteuma.

<Hankkeen/projektin nimi>

Kuva 1: Kuvaus Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmasta resurssineen; resurssiarviot perustuvat maakunnallisten hankkeiden projektipäälliköiden arvioon resurssien jakautumisesta (lähde: Owal Group Oy:n ulkoisen arvioinnin tiedonkeruu ja loppuraportti)

Maakunnalliset kehittämishankkeet saivat kohdentaa kehittämistyönsä yhteen tai useampaan LAPE-muutosohjelman valtioavustusten hakuilmoituksessa määriteltyyn kehittämiskokonaisuuteen.

Taulukko X: Maakunnalliset kehittämishankkeet, niille myönnetty valtionavustus sekä niiden kohdentuminen eri kehittämiskokonaisuuksiin

Hankkeen nimi	Alue	Myönnetty valtionavustus (milj. EUR)	Perhekeskus-toimintamalli	Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos hyvin-	Eriyhteis- ja vaatimman tason palvel-	Toimintakulttuurin muutos.

<Hankkeen/projektin nimi>

				voinnin tukena	luiden kehittä- minen	
Etelä-Karjalan LAPE	Etelä-Karjala	1,1	✓	✓	✓	✓
Etelä-Pohjanmaan lasten ja perheiden palveluiden kehittämishanke	Etelä-Pohjanmaa	0,9	✓		✓	✓
LAPE Etelä-Savo	Etelä-Savo	0,7	✓	✓	✓	
MUKAVA Kainuu – Muutosta, kasvua ja vahvistusta perhekeskuksiin Kainuussa	Kainuu	0,5	✓			
Oma-Hämeen LAPE-hanke	Kanta-Häme	0,75	✓		✓	✓
Keski-Pohjanmaa LAPE-maakunnaksi	Keski-Pohjanmaa	0,9	✓	✓	✓	✓
Keski-Suomen lasten ja perheiden parhaaksi (KSLAPE)	Keski-Suomi	1	✓	✓	✓	✓
LAPE Kymenlaakso	Kymenlaakso	0,5	✓		✓	
Perhekeskustointimalli Lappiin – integroidut monitoimijaiset palvelut perheille	Lappi	0,9	✓			
Pippuri – Pirkanmaan perheiden palveluiden uudistaminen – raikkaita innovaatioita	Pirkanmaa	1,5	✓	✓	✓	✓

<Hankkeen/projektin nimi>

Pohjanmaan lasten ja perheiden palveluja kehittävä hanke	Pohjanmaa	0,5			✓	
Pohjois-Karjalan lapsiperheiden matalan kynnyksen ja erityispalveluiden kehittämishanke Siun sotessa (P-K LAPE)	Pohjois-Karjala	0,7	✓	✓	✓	
Toimiva arki lapsille ja perheille Pohjois-Pohjanmaalla	Pohjois-Pohjanmaa	1,1	✓	✓	✓	✓
YHDESSÄ! Pohjois-Savon lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE)	Pohjois-Savo	1,1	✓		✓	
Huomisen hyvinvointia lapsille ja perheille Päijät-Hämeessä!	Päijät-Häme	0,7	✓	✓		✓
Lapsen paras – yhdessä enemmän	Pääkaupunkis.	2,3	✓	✓	✓	
Satakunnassa tulevaisuus lapsissa (SATULA)	Satakunta	0,95	✓	✓	✓	✓
Yhdessä olemme enemmän	Uusimaa	1,4	✓	✓	✓	✓
Lupa auttaa!	Varsinais-Suomi	1,5	✓	✓	✓	✓

Taulukko 3: Todelliset kustannukset ja budjetti

	Budjetti	Toteutunut
Maakunnallisten kehittämishankkeiden valtionavustukset 2017-2018	19 milj. EUR	n. 17 milj. EUR
Valtionavustus näyttöön perustuvien menetelmien implementointiin	1,1 milj. EUR	1,023 milj. EUR
Muutosagenttien valtionavustukset 2016-2017	4,4 milj. EUR	3,64 milj. EUR
Muutosohjelman toimeenpanon tuki ja kansallisen tason kehittämistoimet, THL	5,7 milj. EUR	5,7 milj. EUR
Kansallisen tason johto (STM, OKM, OPH) sekä kansallisen tason kehittämistyö (ml. selvitykset, tutkimukset), viestinnän ostot, ulkoinen arviointi	n. 2 milj. EUR	n. 2 milj. EUR
LAPE-muutosohjelman siltaustoimet 2019	4,1 milj. EUR	Ei vielä tiedossa
Yhteensä:		

3. KANSALLISEN TASON KEHITTÄMISTYÖ

3.1 Lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuva toimintakulttuuri

3.1.1 Tiivistelmä

Lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuva toimintakulttuuri –kehittämislinja loi kunnille, maakunnille ja valtion viranomaisille välineitä tietoon ja lapsen oikeuksiin perustuvaan päätöksentekoon ja toimintakulttuurin edistämiseen. Maakuntien alueille hankkeina toteutettu kehittämistyö on raportoitu alaluvussa 3.1. Osa toimenpiteistä toteutettiin pääsääntöisesti kansallisena kehittämistyönä. Ne kuitenkin liittyvät kiinteästi yhteen. Kansallista valmistelua tehtiin vuorovaikutuksessa alueiden tarpeiden kanssa. Kansalliset raportit tukivat olennaisesti alueellista lapsilähtöisen verkostojohtamisen kehittämistyötä yli soten ja sivistystoimen rajojen.

Kansalliset kehittämistoimet olivat

- yhteisen lapsikäsityksen kehittämistyö,
- lapsi- ja perhepolitiikan sekä palveluiden hallinnonalarajat ylittävä verkostojohtamisen kehittämistyö

<Hankkeen/projektin nimi>

- lasten ja nuorten hyvinvoinnin seurannan tietopohjan vahvistaminen sekä tiedolla johtamista tukevat raportointijärjestelmät

Muutostyö eteni tavoitteiden suunnassa. Muutostyö vauhdittui vuoden 2017 aikana kun OKM tuli mukaan LAPE:n ohjaukseen. Kuntaliitto oli tärkeä kumppani. Si-so-te – yhteistyöstä luotiin uusi käsite ja ajattelutapa verkostojohtamiseen myös kunnissa ja maakuntien alueilla. Yhdyspinta- ajattelua syvennettiin koko maku- sote uudistuksen kannalta merkittävästi.

E erityisen hyvin toteutui hyvinvoinnin seurannan tietopohjan vahvistaminen. Hitaimmin eteni yksi lapsi- yhteinen tilannekuva – kehittämistyö.

Maakuntauudistuksen viivästyminen ja lopulta kariutuminen toivat esteitä, vaikkakaan kehittäminen ei ollut maku-sote - riippuvaista vaan tarpeellista joka tapauksessa kaikissa hallinnollisissa järjestämiskäytännöissä. Verkostojohtamisen valmennus jatkuu maakuntien alueilla LAPE-akatemiassa. Vuonna 2020 ITLA säätiö suunnittelee vastaavaa valmennusta kansallisille toimijoille ja myös ministeriöiden johdolle.

Lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvan toimintakulttuurin tavoitteet sisältyvät erittäin hyvin kansallista lapsistrategiaa valmistelevan työryhmän raportin visioon.

Muutostyö oli oppivaa ja ratkaisukeskeistä sekä sopeutumista toimintaympäristön sekä eri toimijoiden tarpeiden huomiointiin. Muutostyö loi hyvät edellytykset siirtymälle hajanaisista palveluista ja sirpaleisesta kehittämisestä kohti lapsi- ja perhelähtöistä johtamista sekä kokonaisvaltaista kehittämistyötä jossa lapsi ja perhe ovat keskiössä.

3.1.2 Kohti yhteistä lapsikäsitystä!

Tavoite ja tulokset: Tavoite oli määritellä muutosohjelman teoreettinen perusta, selkiyttää yhteisiä arvoja ja määritellä eri ammattikuntia ja hallinnonaloja yhdistävä lapsikäsitys. Toimitaan yhteistyössä lapsi-, nuoriso- ja perhetutkimuksen kanssa.

Tavoite saavutettiin ja julkaisu ”Kohti yhteistä lapsikäsitystä” valmistui ja julkaistiin THL-työpaperina vuoden 2018 alussa. Julkaisun valmistelusta vastasi LAPE:n tieteellinen neuvosto ja erityisesti sen varapuheenjohtaja prof emeritus Lea Pulkkinen. <http://www.julkari.fi/handle/10024/136124>

Julkaisu on ladattu 2447 kertaa. Julkaisua myös painettiin 500 kpl, jotka kaikki on jaettu LAPE-toimijoille. Lapsikäsitys- teemaa käsiteltiin Lea Pulkkisen, prof. Sivianna Hakalehdon ja prof Mirjam Kallandin johdolla useilla LAPE-päivillä sekä useiden maakunnallisten kehittämishankkeiden omissa koulutuksissa.

Raportissa avataan näkökulmia eri ammattialojen ja toimijoiden tapaan nähdä lapsi sekä kannustetaan eri alojen toimijoita arvioimaan omaa näkökulmaansa. Raportti ei siis edusta ministeriön tai viranomaisen kantaa. Se antaa eväitä ja virikkeitä keskusteluun, jolla voidaan päätyä eri ammattikuntia ja hallinnonalojen toimijoita riittävästi yhdistävään lapsikäsitukseen

<Hankkeen/projektin nimi>

Toteutus: Prof emerita Lea Pulkkinen teki työn ilman korvausta. Tieteellinen neuvosto kokoontui valmisteluprosessin aikana useita kertoja. Kirjoitustyöhön osallistuivat LAPE-tieteellisen neuvoston puheenjohtaja, hankejohtaja Maria Kaisa Aula, toimeksiantosopimuksella asiantuntijasihteeri Pilvi Hämeenaho Helsingin yliopistosta sekä asiantuntijat Lastensuojelun Keskusliitosta (Kirsi Pollari), Kirkkohallituksesta (Jarmo Kokkonen) sekä asiantuntijat OKM:stä, STM:stä. LAPE-ohjausryhmä antoi raporttiin evästyksiään. Tästä kokonaisuudesta ei laadittu erillistä projektisuunnitelmaa. Raportin hyväksyi julkaistavaksi hankejohtaja.

Hyödyt ja vaikuttavuus: Näkemys lasten, nuorten ja perheiden palveluiden toimintakulttuurin merkityksestä muutoksen liikkeellepanijana vahvistui LAPE-prosessin aikana ja julkaisu myötävaikutti siihen. Julkaisu selkiytti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen merkitystä eri hallinnonalojen lapsinäkökulmia yhdistävänä ja myös ammattialoja kokoavana eettisenäkin perustana. Julkaisu avasi syvempiä teoreettisia syitä siiloutumisen ja hallinnonalalähtöisyyden ongelmien taustalla. Totutuista ammattikuntakohtaisista toimintatavoista poisoppiminen edellyttää lapsikäsitteiden laajentamista kokonaisvaltaisemmaksi. Käydyn keskustelun ja yhteistyön vaikutuksena lapsen kehitystä sekä ihmisoikeussopimuksia koskevan eri ammattialoja yhdistävän osaamisen tarve tunnistettiin COPE- tutkimushankkeen loppuraportissa sekä Osaamisella Soteen – loppuraportissa (6/2019)³. Myös Opettajankoulutusfoorumi otti teemoihinsa aiempaa vahvemmin lapsen oikeudet.

Opit ja palautteet: Julkaisun ja työprosessin myötä tunnistettiin entistä paremmin eri lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten perusopintojen keskeinen merkitys muutosvoimana ja muutoksen pysyvyyden varmistajana. Lapsikäsitteistä koskeva pohdinta kuuluu jokaisen lapsen kanssa työskentelevän ammattilaisen perusopintoihin ja se tulisi tehdä yhteistyössä muiden kanssa. Palaute julkaisusta oli myönteinen. Ammatillisiin peruskysymyksiin pureutuvaa raporttia pidettiin hyödyllisenä.

Jatkotoimien tarpeet ja pysyvyys: Lapsikäsitteistä koskevan keskustelun merkitystä on syytä korostaa sote-alan (Osaamisella soteen) ja opettajankoulutuksen jatkokehittämisessä samoin kuin ylipäättään alan tutkintojen kehittämisessä.

³ Tutkintoon johtavan koulutuksen kehittäminen tukemaan sosiaali- ja terveystieteiden uudistamista -raportti, Opetus – ja kulttuuriministeriön julkaisu 6.6.2019

https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tyoryhma-sosiaali-ja-terveyspalvelujen-uudistamista-ontuettava-koulutuksella

SOTE-ammattilaisten yhteinen osaaminen sosiaali- ja terveydenhuollon muutoksessa (2019) THL:n julkaisu

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138096/URN_ISBN_978-952-343-338-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

3.1.3 Lapsi- ja perhepolitiikan sekä palveluiden hallinnonalarajat ylittävä verkostojohtamisen sekä lainsäädännön kehittäminen

Tavoite ja tulokset: Tavoitteena oli LAPE-hankesuunnitelman (1/2016) mukaan mallintaa ja ottaa käyttöön lapsi- ja perhepolitiikan sekä palveluiden hallinnonalarajat ylittävä verkostojohtaminen kaikkien hallinnonalojen yhteistyönä. Lisäksi hankesuunnitelmassa tavoiteltiin, että kansallinen ohjaus, lainsäädäntö ja johtaminen uudistetaan tukemaan lapsi- nuori ja perhelähtöistä muutosta eri ministeriöiden yhteistyönä. Ensi vaiheessa tuli keskittyä maakunta- sote- toimintaympäristöön ja toisessa vaiheessa valtioneuvostotason ratkaisuihin.

Työssä keskityttiin soten ja sivistystoimen eli STM:n ja OKM:n yhteistyön tiivistämiseen niin kansallisesti kuin alueellisesti ja paikallisestikin. Sekä määrärahojen että lainsäädännön kannalta nämä ministeriöt ovat lapsiasioissa keskeisimmät. Toimintaympäristön muutoksen vuoksi oli tarpeen muistuttaa, että vastuu lasten ja nuorten ihmisoikeuksista ja hyvinvoinnista on yhteinen, vaikka järjestämisvastuu jakautuukin maakuntien (STM) ja kuntien (OKM) kesken uudella tavalla.

Yhdyspinnat yhteiseksi mahdollisuudeksi -työryhmä mallinsi verkostojohtamisen tarpeet siinä määrin kuin se toimintaympäristön muutostilassa oli mahdollista. Työryhmä loi lapsi- ja perhepalveluihin julkisen toimijan uudenlaista systeemisen johtamisen ajattelutapaa monitoimijaisessa toimintaympäristössä, jossa perinteinen hierarkkinen tai linjajohtaminen ei tuota toivottuja tuloksia. Työryhmä toi lapsi- ja perhelähtöisen toimintakulttuurin vahvistamisen tarpeen uuden johtamisen keskiöön.

Yhdyspinta-työryhmä oli vaikutuksiltaan hyvin merkittävä uudenlaisen johtamisen jäsentäjä. Sen myötä vahvistuivat

- Si-so-te – yhteistyön tiivistäminen maakunta- ja sote uudistuksesta riippumattakin
- lapsen ja perheen asettaminen keskiöön oman hallinnonalan tai ammattikunnan sijasta sekä myös
- yhteisten resurssien ja yhteisen tietopohjan (hyvinvointitieto, palvelutieto, asiakastieto) merkityksen ymmärtäminen.

Työryhmällä oli ehdotuksia myös STM:n ja OKM:n yhteisen johtamisen vahvistamiseksi.

Seuraavassa kuviossa on hahmotettu lapsen ja nuoren ympärillä olevia toimijoita maku-sote –uudistuksen mukaisessa toimintaympäristössä, jonka verkostojohtamista kehitettiin:

Hankesuunnitelmassa tavoitteena oli, että valtioneuvostotason ratkaisut verkostojohtamiseen sekä lapsi- ja perhelähtöisen muutoksen tukemiseen tehdään 2018

<Hankkeen/projektin nimi>

– 2019, kun soteratkaisut on linjattu. Tämä ei ollut mahdollista maakunta- ja soteuudistuksen aikataulun viivästyttyä kerta toisensa jälkeen.

Yhdyspintatyöryhmän yhtenä jatkotoimena ja tuloksena ministerit asettivat kuitenkin *kansallista lapsistrategiaa valmistelevan työryhmän* toukokuussa 2018 ja se päätti työnsä maaliskuussa 2019. Lapsi- ja perhepolitiikan kokonaisuuden johtamisen sekä mahdolliset lainsäädännölliset ratkaisut on ratkottava kansallisen lapsistrategiatyön yhteydessä.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138096/URN_ISBN_978-952-343-338-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Johtamisen tueksi alueille koottiin lisäksi "LAPE-teesit, lapsille hyvä sote" – julkaisu, jossa on sekä sote että sivistystoimen linjauksia verkostajohtamiseen alueilla. Valmistelusta vastasi THL sekä Päivi Kaukonen ja Marjaana Pelkonen ja Katja Bergbacka. <http://www.julkari.fi/handle/10024/137190>

Työn tuloksena on tiivistetty olennaisesti STM:n ja OKM:n yhteistyötä, edistetty maakunta- ja soteuudistuksen yhdyspinta- ajattelua, tuotu uusi si-so-te – ajattelutapa kansalliseen ja paikalliseen keskusteluun sekä käyty tärkeää vuoropuhelua niin kansallisten sote-maku valmistelijoiden kanssa. Keskustelussa ovat jäsentyneet mm. lasten, nuorten ja perheiden asiakasryhmän hyvinvoinnin johtamisen ratkaisut elämänkaarista näkökulmasta. Usean maakunnan sote- valmistelussa elämänkaarinen johtaminen valittiinkin jo organisoitumisen perustaksi. Työ on jäsentänyt ennakoivasti ja innovatiivisesti uutta toimintaympäristöä, jossa on sovittava yhteen kahden eri järjestäjän sekä muiden kumppaneiden palveluita ja tukia lapsen nuoren ja perheen arkeen.

Hyödyt ja vaikutukset: Työllä on luotu hyvät edellytykset sille, että lasten, nuorten ja perheiden palveluiden ja myös lapsi- ja perhepolitiikan hajanaisuuden ongelmia on mahdollista olennaisesti vähentää seuraavan hallituskauden aikana kun sote-valmistelua jatketaan. Samoin on luotu edellytykset välttää palveluiden lisähajautumisen riskit, jotka voivat seurata järjestämisvastuun jakautumisesta lasten, nuorten ja perheiden palveluissa kunnan ja maakunnan kesken.

Työn vaikutuksena on uudistettu keskeisten kansallisten ja alueellisten toimijoiden tapaa jäsentää lasten, nuorten ja perheiden palveluita ja niiden johtamista. Palveluiden johtamiseen keskittymisestä on siirrytty lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oppimisen johtamiseen sekä toimintakulttuurin uudistamiseen. Huomio on siirtynyt lapseen ja nuoreen, ei pelkästään asiakkaana vaan ihmisenä. Systeemisen johtamisen ja verkostajohtamisen osaamista on vahvistettu ja annettu näin eväitä johtaa hyvinvointia

<Hankkeen/projektin nimi>

monitoimijaisessa toimintaympäristössä, jossa julkisen hallinnon perinteinen hierarkkinen johtaminen ei yksistään riitä.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus on vakiinnuttanut paikkaansa kansallisen lapsi- ja perhepalveluiden ja –politiikan johtamisen eettisenä ja oikeudellisena perustana. Rinteen hallituksen ohjelmassa 5/2019 sitouduttiin kansallisen, YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen perustuvan lapsistrategian laadintaan.⁴

Sivistystoimen ja soten yhteistyön kysyntä erilaisessa kehittämisessä on kasvanut. Lapsistrategiatyötä valmistelevalle työryhmän raportin kautta LAPE-työssä opitut jäsentämisen tavat ovat laajentuneet erilaisten toimijoiden yhteiseksi omaisuudeksi.

Eri maakuntien alueilla verkostojohtamista ja si-so-te- yhdyspintojen rakenteita ja sopimuksia vie vuoden 2019 aikana eteenpäin kansallisesti johdettu mutta alueellisiin tarpeisiin räätälöity johdon oppimisprosessi - LAPE-akatemia. Myös tämä on Yhdyspinta-työryhmän ehdotusten toimeenpanoa. www.stm.fi/lapeakatemia

Yhdyspinta- lähestymistapaa selvitettiin myös MDI ja NGH -arviointitoimistojen raportissa valtiovarainministeriölle. Taustalla oli ministeriöiden yhteinen hanke. Raportissa on hyvin huomioitu sivistys- sosiaali- ja terveystoimen – yhdyspinta sekä LAPE- muutosohjelmassa tehty työ. LAPE- työ ja Yhdyspinta- raportti ovat vaikuttaneet tähän laajempaan eri ministeriöitä koskevaan selvitystyöhön ja tuoneet siihen konkretiaa.⁵

Toteutustapa: Hankeohjelman mukaisesti toimenpiteet määriteltiin hankkeeseen osallistuvien ministeriöiden yhteistyönä erikseen. Osioista ei laadittu erillistä projektisuunnitelmaa. LAPE- verkostojohtamisen kehitystyö keskittyi STM:n ja OKM:n hallinnonalalle ja pienessä määrin TEM:n hallinnonalalle. LAPE-työssä rajauduttiin palveluiden hallinnonalarajat ylittävään verkostojohtamiseen ja jätettiin laajempi lapsi- ja perhepolitiikka pois tavoitteista.

Suunnittelutyötä tehtiin työryhmässä, johon kuuluivat hankejohtaja Maria Kaisa Aula, hankepääällikkö Hanne Kalmari, ylijohdaja Eeva-Riitta Pirhonen sekä Kuntaliitosta johtaja Terhi Päivärinta ja STM:stä Päivi Kaukonen. Suunnittelussa oli edettävä erilaisia näkemyksiä yhteen sovitellen. Ryhmä valmisteli etenemisestä ehdotuksen LAPE -

⁴ Rinteen hallituksen ohjelma kokonaisuudessaan. <https://valtioneuvosto.fi/rinteen-hallitus/hallitusohjelma>

⁵ KUNTIEN JA MAAKUNTIEN TEHTÄVIEN YHDYSPINTOJA KOSKEVA SELVITYS Loppuraportti 12.4.2019 Valtiovarainministeriölle pdf. Laatijat MDI ja NHG.

<https://alueuudistus.fi/documents/10623/12176103/kuntien+ja+maakuntien+teht%C3%A4vien+yhdyspintoja+koskeva+selvitys.pdf/9858b6c8-b766-e09d-f22a-e3b1e927b3e3/kuntien+ja+maakuntien+teht%C3%A4vien+yhdyspintoja+koskeva+selvitys.pdf.pdf>

<Hankkeen/projektin nimi>

ministeripalaverille vuoden 2017 alussa. Evästyskeskustelua käytiin myös LAPE-ohjausryhmässä. Organisoinnista ja johtamisesta on päävastuun kantanut hankejohtaja Maria Kaisa Aula. Useimmat päätökset on tehty viime kädessä LAPE ministeriryhmässä.

Osana työtä nähtiin tarve hahmottaa paremmin myös hallituksen oman ohjelman mukaisen lapsi- ja perhepolitiikkaa. Sipilän hallituksen strategisessa hallitusohjelmassa lapsia, nuoria ja perheitä koskevat kärkihankkeet jakoutuivat hyvinvoinnin ja osaamisen tavoitealueille, jolloin myös ohjaus jakautui ministeriöiden kesken. Poikkihallinnollisesti tai yhteisesti ohjattuja kärkihankkeita ei ollut ennen kuin LAPE siirtyi 2017 alussa OKM ja STM yhteiseen ohjaukseen. Yhteistyö OKM:n ja STM:n kärkihankkeiden välillä oli vähäistä.

Valtioneuvoston kanslian ja DEMOS-Helsingin kanssa toteutettiin OKM-STM –lapset nuoret – kärkihankkeiden kaksi yhteistä kärkihankejohton ja ministeriöiden johdon työpajaa, joissa oli mukana myös MAKU-SOTE- kansallista johtoa. Tavoite oli lisätä myös reformien ja kärkihankkeiden yhteisymmärrystä. Työpajoista valmisteltiin OKM-STM-VNK- yhteistyönä suositukset LAPE- ministeripalaverille. Kehitystyö kytkeytyi kevään 2017 aikana hallituksen puolivälitarkistuksen linjausten valmisteluun lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnissa.

Kärkihankkeiden yhteiset visio- työpajojen keskeiset johtopäätökset (17.3.2017) *lapsi- ja perhelähtöisyyden edistämiseksi ja eriarvoisuuden vähentämiseksi* olivat seuraavat

1) *Luodaan yhteistyömallit lapsi-, nuori ja perhelähtöisille palveluille ja tuelle kunta- maakunta toimintaympäristössä*

- Tunnistetaan **yhdyspinnat** ja varmistetaan yhteistyömallit niissä. Yhteistyön tulee ylittää sote- ja sivistyspalveluiden, työllisyyspalveluiden, järjestöjen, seurakuntien ja yksityisten palvelutuottajien rajat.
- Huomioidaan koko perheen sekä lasten ja nuorten yhteisöjen roolit ja tarpeet.
- Hyödynnetään elämänkaariajattelun mahdollisuudet maakunnan, kunnan ja valtioneuvostonkin tasolla.
- Selvitetään asiakaslähtöisen vaikuttavuus- ja kustannustiedon tuottaminen sektorirajat ylittävästi johtamisen tarpeisiin.

2) *Toimintakulttuurin uudistaminen*

- Haasteet eivät liity ensisijaisesti lainsäädäntöön vaan erilaisiin **toimintakulttuureihin**, erilaisiin **ihmis- ja lapsikäisyyksiin**, syvään juurtuneisiin ja vakiintuneisiin toimintatapoihin, joiden uudistamiseksi olisi tehtävä pitkäjänteistä yhteistyötä ja vuoropuhelua yli hallinto- ja ammattirajojen.
- Työstetään eteenpäin keskustelua lapsikäisyydestä ja sen teoreettisesta perustasta.
- Kartoitetaan ja tunnistetaan uudet osaamistarpeet ja vaatimukset ja otetaan ne tutkintojen ja koulutussisältöjen kehittämiseen mukaan.

<Hankkeen/projektin nimi>

Tämän perusteella käynnistettiin kesäkuussa 2017 LAPE:n kunta- maakunta-yhdyspintaselvitys, jossa oli OKM:n ja STM:n ohella mukana myös TEM. Linjausten seurauksena yhteistyö LAPE- muutosohjelman sekä Uusi peruskoulu-kärkihankkeen kanssa tiivistyi olennaisesti 2017-2018 ja kiteytyi yhteiseen "Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa" – tavoitteeseen. Samoin tiivistyi ammattilaisten osaamisen uudistamiseen liittyviä yhteistyö OKM:n Osaamisella soteen- valmistelutyön kanssa.

Yhdyspinta- selvityshenkilöitä olivat OPH:n pääjohtaja Olli-Pekka Heinonen, Kuntaliiton varatoimitusjohtaja Timo Reina, pormestari Anna-Kaisa Ikonen ja vastuualuejohtaja Matti Kaivosoja. Raportti Yhdyspinnat yhteiseksi mahdollisuudeksi: Selvitys lapsi- ja nuoriso- ja perhepalveluiden toteuttamiseen liittyvistä yhdyspinoista muuttuvassa toimintaympäristössä, julkaistiin 7.2.2018. <https://stm.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-00-3904-2>

LAPE-ministerit linjasivat keväällä 2018 että yhdyspintaselvityksen suosituksista kunta- maakunta yhdyspinta-rakenteita ja sopimusmenettelyjä koskevat osat toteutetaan, yhteistyötä suhteessa MAKU-SOTE-uudistukseen tiivistetään ja kunta- ja maakunta johtoa tuetaan verkostojohtamisessa, palvelukokonaisuuksien linjaamisessa sekä yhdyspintarakenteiden ja yhteistyömallien luomisessa (dokumentointiin muistiot LAPE ministeriryhmästä ja ministerijorysta). Johtopäätökset käsiteltiin STM-Saarikon ministerijohtoryhmässä huhtikuussa 2018. Tämän perusteella käynnistettiin yhdyspintaselvityksen suosittaman alueellisen johdon valmennuksen eli LAPE-akatemian valmistelu.

Selvitys käsitteli paitsi kuntien ja maakuntien yhteistoiminta- ja neuvottelumenettelyjä, myös riskejä joita maakuntauudistuksesta voi seurata valtion ohjauksen hajautumiseen sivistystoimen ja soten osalta. Yhdyspinta- selvityshenkilöt ehdottivat, että valtion ohjauksen yhteisten tavoitteiden varmistamiseksi ja verkostojohtamisen mahdollistamiseksi on käynnistettävä kansallisen lapsistrategian valmistelu.

<Hankkeen/projektin nimi>

Ministerit Saarikko ja Grahn-Laasonen lähettivät Yhdyspinta-raportin keskeisistä ehdotuksista 26.4.2018 yhteisen kirjeen kuntiin sekä sote/maku - valmistelijoille otsikolla "Vastuu lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista on yhteinen". Kirjeessä korostettiin kuntien sivistystoimen sekä maakunnalle siirtymässä olleen sosiaali- ja terveystoimen välisten yhteistyön rakenteiden ja sopimusmenettelyjen merkitystä sekä informoitiin LAPE-Akatemiasta. ⁶

Hallitus päätti myös huhtikuussa 2018 strategianeuvottelussaan, että kansallisen lapsistrategian valmistelu käynnistetään. LAPE hankejohtaja on osallistunut tiiviisti lapsistrategian valmistelutyöhön ja kirjoittamiseen ohjausryhmän jäsenenä. Lapsistrategia-raportti julkaistiin 12.3.2019 ja se tukee LAPE-tavoitteiden mukaisen kehitystyön jatkumista.

Lapsistrategiaa pohjustava raportti linjasi laajasti yhteiseen lapsikäsitukseen ja YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen perustuen lasten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin näkökulmasta johtamisen keinot kohti lasten hyvinvoinnin ja oppimisen yhdenvertaisuutta. Lapsistrategia kattaa LAPE-työtä laajemmin lapsi- ja perhepolitiikkaa eli myös esim. tulonsiirtojen kehittämistä. Nämä kiteyttävät hyvin LAPE-työssä kehitetyn lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvan hallinnon ja päätöksenteon välineet (lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi, lapsia koskevan hyvinvointi- ja palvelutieto, verkostojohtaminen, osallisuus) sekä lapsi- ja perhelähtöisen toimintakulttuurin

⁶ Ministerit Saarikko ja Grahn-Laasonen kehottavat kuntia ja maakuntia yhteistyöhön lapsiasioissa https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/ministerit-saarikko-ja-grahn-laasonen-kehottavat-kuntia-ja-maakuntia-yhteistyohon-lapsiasioissa

<Hankkeen/projektin nimi>

edistämisen välineet (yhteinen lapsikäsitys, kehitysyhteisöjen merkitys, palvelut ja tuet lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin, perheen kokonaishyvinvointi, kohtaamisen ja vuorovaikutuksen laatu). Lapsistrategian visio on hyvin yhteensopiva LAPE- työssä sovelletun lasten hyvinvoinnin ja oppimisen yhdenvertaisuuden tavoiteasettelun kanssa.

Johtamisen kehitystyötä tuki lisäksi olennaisesti valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan raportti, jossa v. 2016-2018 aikana kartoitettiin, millaista kansallista ohjausta lasten nuorten ja heidän perheidensä hyvinvoinnin alalla on tehty erityisesti sosiaali, terveys- ja opetusalojen yhteistyönä eri maissa (yht. 11 maata). Lähempään tarkasteluun valikoituivat Englanti ja Irlanti, joissa kansallisen lapsistrategiatyön on ollut erityisen ansiokasta. Vertailututkimus osoitti monissa maissa edetyn lasten, nuorten ja perheiden matalan kynnyksen palveluita yhteenkokoavan perhekeskuskehittämisen suunnassa. Lisäksi näyttöön perustuvien menetelmien soveltamisesta matalan kynnyksen palveluissa oli paljon tuloksellisia esimerkkejä. Nämä vahvistivat käsitystä siitä, että valittu kehittämisen suunta on oikea. Kansainvälisiä esimerkkejä lasten nuorten ja perheiden palveluiden uudistamisesta käsiteltiin laajasti LAPE-konferenssissa syksyllä 2017.

Joronen, Kanste, Halme, Perälä, Pelkonen 35/2018

<https://tietokayttoon.fi/documents/10616/6354562/35-2018-Lasten+ja+nuorten+palveluiden+integraatio+eri+maissa.pdf/33a4657e-0fda-4bd0-a7f3-5dcd9a131e39?version=1.0>

Kustannukset: Tämän osion kustannukset koostuvat hankejohtajan työpanoksesta, Demos -vetoisista työpajoista, Yhdyspinta-työryhmän sekä tieteellisen neuvoston kustannuksista sekä THLn kustannuksista lapsikäsitys- julkaisun painossa.

Opit ja palautteet: Hallinnonalarajat ylittävän verkostojohtamisen –kokonaisuudessa eteneminen edellytti STM:n ja OKM:n ministereiden tiivistä myötävaikutusta ja keskinäistä luottamusta.

Se olisi tuskin ollut mahdollista ilman 2017 vuoden alussa käyttöön otettua LAPE-ministeripalaveria, joka päätti kaikki keskeiset tämän kokonaisuuden toimenpiteet. Ministeripalaverista ei pidetty pöytäkirjaa ja siihen osallistuivat ministerit Saarikko sekä Grahn-Laasonen sekä LAPE-kansallinen johto. Ministeriöiden yhteistyön tiivistymisestä ja "*Meritullinkadun kapenemisesta*" saatiin kuntien toimijoilta erittäin hyvää palautetta ja sen nähtiin tuovan uskottavuutta LAPE-tavoitteille. Pelkästään virkamiesjohdon ratkaisulla vastaavat valmistelutoimet eivät todennäköisesti olisi edenneet eikä samaa uskottavuutta olisi saavutettu. Etenkin ministereiden yhteisestä kirjeestä kuntiin yhdyspinta-työstä on saatu hyvää palautetta ja sitä on pidetty tärkeänä käännekohtana sivistystoimen mukaantulossa LAPE-työhön.

<Hankkeen/projektin nimi>

Toisaalta riskejä jatkuvuuteen tuo se, että eteneminen oli ministeriyhteistyöhön perustuvaa eikä STM:n tai OKM:n pysyvä organisaatio kansliapäällikköjä lukuun ottamatta ollut muutosohjelman päätöksenteossa tai valmistelussa kovinkaan tiiviisti mukana. LAPE-työn liiallinen irrallisuus STM:n linjaorganisaatiossa tuli esille myös LAPE:n ulkoisessa arvioinnissa.

Muutosohjelman kansallisissa toimissa eteneminen vauhdittui vuonna 2017 kun OKM:n tuli mukaan LAPE:n ohjaukseen. Jatkossa ministeriöiden välinen yhteistyö on varmistettava alusta asti. Samoin Opetushallituksen tulo mukaan LAPE-suunnitteluun alusta asti olisi nopeuttanut sivistystoimen osallistumista. Toimeenpanon tuen rahoitus keskitettiin nyt THL:lle. Parempi tulos olisi saavutettu jos myös Opetushallitus olisi ollut toimeenpanon tuessa mukana ja heille olisi osoitettu siihen resurssit kuten THL:lle.

Aiemmin lapsi- ja nuorisopolitiikan johtamisratkaisuissa on ollut paljon jännitteitä, kun ministeriöt eivät luonnollisesitkaan ole halunneet tulla ns. koordinoituksi. Nyt valittu verkostojohtamisen lähestymistapa toimii siksi paremmin kuin aiempi lapsi- ja nuorisopolitiikan "koordinaation" ajattelutapa. Verkostojohtaminen edellyttää yhteistä arvopohjaa, visiota ja strategiaa sekä lasta ja nuorta koskevan hyvinvointitiedon, asiakassuunnitelmien tiedon ja resursseja koskevan tiedon (lapsibudjetointi) riittävää jakamista. Tämän mahdollistaminen vaatii vielä paljon.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ei ollut alkuvaiheessa juurikaan mukana maakuntauudistuksen valmistelussa. Muutosta myönteiseen suuntaan tuli hallituskauden lopulla. Uudistuksen kariutuminen maaliskuun alussa 2019 toi uuden epävarmuuden toimintaympäristöön. Toisaalta si-so-te yhteistyön tarve lasten ja nuorten palveluissa ei ole sote-uudistuksesta riippuvaista vaan pitempiaikainen tarve. Siten työtä jatkettiin myös sote-uudistuksen välivaiheessa. Sen mahdollisti ministeripalaverin kesäkuussa 2018 linjaama siltausrahoitus eli kansallisen johdon sekä muutosagenttien työn jatkaminen sekä uusien kunta-agenttien rekrytointi. Vuoden 2019 tärkeimmän tehtävän eli LAPE-akatemia- johtamisvalmennuksen startin (20.3.2019) suosio osoitti, että si-so-te -ajatteluun ollaan laajasti sitouduttu ja luottamukseen perustuvan verkostojohtamisen ajattelumalli eri hallinnonalojen yhteistyössä koetaan mielekkääksi. Vahvasta sitoutumisesta kertoi myös LAPE- muutosohjelman ulkoinen arviointi.

Seuraavan hallituksen linjausten jälkeen verkostojohtaminen ja yhdyspintarakenteet on sovitettava uuteen sote-ratkaisuun. Rinteen hallitusohjelmassa valittu 18 sote-maakunnan mukainen valmistelu helpottaa LAPE- muutostyön jatkamista, koska se mahdollistaa aiemman työn täysimääräisen hyödyntämisen (vrt. esim. LAPE-teesit)

Jatkotoimet: LAPE muutosagentti ja uudet kunta-agentit tekevät vuoden 2019 töitä si-so-te ja yhdyspinta- osaamisen vahvistamiseksi. Muutosagenteilla on päävastuu LAPE-Akatemioiden järjestämisestä. Tulokset tulee arvioida loppuvuodesta. ITLA käynnistää vuonna 2020 valtionhallinnon johdolle vastaavaa valmennusta.

Rinteen hallituksen ohjelma tukee LAPE-muutostyön jatkuvuutta. Uuden hallituksen alkuvaiheessa on varmistettava OKM-STM-yhteistyön tiiviyys sekä työn kiinnittyminen STM:n ja OKM:n vakituisen organisaatioon. Yhdyspintatyöryhmä suositteli

<Hankkeen/projektin nimi>

ministeriöiden johtoryhmien säännönmukaista yhteiskokousta. Lapsistrategia-
valmistelunkin kannalta tämä olisi perusteltua.

Uuden sote-valmistelun alkaessa on varmistettava aiemman yhdyspinta-työn siirtyminen
siihen.

3.1.4 Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seurannan tietopohjan vahvistaminen sekä tiedolla johtamista tukevat raportointijärjestelmät

Tavoite ja tulokset: Tavoitteena oli kehittää välineet eri-ikäisten lasten ja nuorten
terveyden ja hyvinvoinnin sekä palvelujen seurantaan tietoon perustuvan päätöksenteon
tueksi. Muutosohjelman aikana tuli paikantaa keskeiset tietoaukot ja paikata ne sekä
luoda raportointijärjestelmä kuntien, maakuntien ja valtion tarpeisiin.

Tavoitteet ovat toteutuneet erittäin kattavasti. Keskeiset tietoaukot on paikattu. Tietoa
on saatavilla aiempaa kattavammin eri-ikäisistä lapsista ja myös heidän vanhemmistaan.
Uusia säännöllisen tiedonkeruun piirissä olevia ikäryhmiä ovat Kouluterveyskyselyssä
myös 4.-5. luokkalaiset ja heidän vanhempansa sekä uudessa LTH-kyselyssä 4 vuoden ja
4 kk ikäiset ja heidän vanhempansa. Aiemmin lapsilähtöistä hyvinvointitietoa oli
saatavilla vain yläkoulu- ja toisen asteen ikäisistä Kouluterveyskyselyssä

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin yhdenvertaisuuden seurannan tietopohja on kohentunut
olennaisesti. Kouluterveyskyselyn taustatietoja lisättiin, niin että nyt saadaan tietoa
toimintarajoitteisten, sijoitettujen lasten ja nuorten, ulkomaista syntyperää olevien lasten
ja nuorten hyvinvoinnista sekä palvelukokemuksista kouluympäristössä. Hankeaikana
THL julkaisi kymmenen "tutkimuksesta tiiviisti" - julkaisua ensisijaisesti
yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Kouluterveyskyselyä kehitettiin siten, että siihen voidaan sisällyttää vaihtelevia
syventäviä teemamoduuleita. Vuoden 2019 osalta erillisteemoina ovat lasten ja nuorten
väkivaltakokemukset ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten
palvelukokemukset. Näiden on tarkoitus toistua joka neljäs vuosi.

Väkivalta- ja hyväksikäyttökokemusten seuranta vakiinnuttaa aiemman ns.
lapsiuhritutkimuksen, josta on seurantatietoa aina vuodesta 1984 saakka.
Lapsiuhritutkimuksen vakiinnuttaminen on ollut useiden valtionhallinnon työryhmien
ehdotuksena.

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten palvelukokemuksista saadaan nyt tietoa
ensimmäistä kertaa väestötasolla. Keskeiset sisältöalueet liittyvät lapsen ja nuoren
arkeen ja elämään sijoituspaikassa, yhteyteen syntymäperheeseen ja omaan

<Hankkeen/projektin nimi>

kulttuuriseen taustaan sekä lapsen oikeuksien toteutumiseen palvelujärjestelmässä. Tämä on merkittävä tuki sijaishuollon laadun kehittämiseen.

<https://blogi.thl.fi/lastensuojelun-tietoaukkoja-paikkaamassa-kaivattua-tietoa-sijoitettujen-lasten-ja-nuorten-hyvinvoinnista/>

Kouluterveyskysely tukee tiedolla johtamista niin valtakunnallisella kuin paikallisellakin tasolla. Sitä kehitettiin ja toteutettiin laajassa yhteistyössä tiedon hyödyntäjien kanssa. Kyselyä uudistettiin vastaamaan paremmin eri käyttäjien tarpeita asiakkuusanalyysojen ja tarvekartoitusten pohjalta. Erillisteemojen kyselyiden kehittämisessä tehtiin yhteistyötä kokemusasiantuntijoiden ja alan tutkijoiden kanssa.

Kouluterveyskyselyn sekä uuden pienten lasten terveyden ja hyvinvoinnin kyselyn tiedot ovat päätöksentekijöiden käytössä suomeksi ja ruotsiksi aiempaa sujuvammin, maksutta sekä muutoinkin hyötykäyttöä helpottavasti. THL on rakentanut kokonaisuutta hahmottavan lapsi- ja perhetiedon portaalin. Tämä vahvistaa päätöksenteon tietopohjaisuutta kunnan, maakunnan ja kansallisella tasolla.

www.thl.fi/kouluterveyskysely/tulokset

Kustannukset: Kustannukset sisältyvät STM:n tekemään sopimukseen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa. **Kustannukset ovat arviolta xx**

Hyödyt ja vaikutukset: Tietopohjakokonaisuuden hyödyt ovat seuraavat:

- Tietoa saatavilla aikaisempaa kattavammin pienistä lapsista sekä eri taustaisista lapsista
- Lapsen oikeuksien toteutumisen ja yhdenvertaisuuden seurannan tietopohja on kohentunut
- Tiedon saatavuus oppilaitoksissa, kunnissa, maakunnissa ja kansallisesti parantunut
- Tiedon vertailtavuus on parantunut
- Voimavarojen käyttö on ollut tarkoituksenmukaista
- Tiedon käyttö on edistynyt

Esimerkiksi kouluterveyskyselyn perustuloksia on katsottu verkosta yhteensä 11.9.2017–19.12.2018 välisellä ajalla 1 067 322 kertaa. Käytetyimpiä näkymiä ovat Kouluterveyskyselyn aikasarjat, aluevertailut sekä perusopetuksen 4. ja 5 luokkalaisten tulokset.

<Hankkeen/projektin nimi>

Toteutus: Tietopohja-kokonaisuudesta laadittiin yksityiskohtainen projektisuunnitelma⁷, jossa määriteltiin, mitkä lasten hyvinvoinnin tietoaukot ovat, minkä aukkojen paikkaaminen priorisoidaan ja miten hyvinvointi-indikaattoreita muutoin kehitetään. Toimiin sisällytettiin myös LAPE-muutosohjelman omien lasten hyvinvoinnin seurantaindikaattoreiden määrittäminen.

Projektiryhmään kuuluivat toimeenpanosta päävastuun kantaneen THL:n Nina Halme sekä Marja-Leena Perälä sekä hankejohtaja Maria Kaisa Aula. Suunnitelmasta keskusteltiin lisäksi mm. laajemmassa 17 henkisessä ryhmässä, jossa oli keskeisten sidosryhmien edustaja. THL:n resurssit oli määritelty STM:n kanssa tehdyssä toimeksiantosopimuksessa. Tietopohja- kokonaisuuden toteutumista on seurattu ja arvioitu LAPE-ohjausryhmän toimintakulttuuri -jaostossa.

Suunnitelma toteutui lähestulkoon kokonaan. Toteutumatta jäi pysyvän lasten, nuorten ja perheiden tietopohjafoorumien nimeäminen THL:ssä linjaamaan lasten, nuorten ja perheiden tietopohjan kehittämistä kansallisella tasolla ja tiedon käyttöä päätöksenteossa ja tutkimuksessa. THL sai sote-lainsäädännössä keskeisen aseman sote-tiedon tuottajana mutta sen lisäksi olisi tarpeen koota kehitystyötä mm. OKM:n, Tilastokeskuksen, KELAn kanssa.

Kouluterveyskyselyssä 2017 laajennettiin vastaajien taustatietojen keräämistä niin, että tuloksia on mahdollista tarkastella erikseen kunta – tai aluekohtaisesti kodin ulkopuolelle sijoitettujen, toimintarajoitteisten, ulkomaista syntyperää olevien tai äidin alhaisen koulutuksen perusteella.⁸ Tutkimustuloksista julkaistiin useita raportteja juuri erilaisten taustatekijöiden perusteella. Tulosten mukaan monet hyvinvointia, osallisuutta, terveyttä, terveellisiä elintapoja, koulunkäyntiä ja kasvuympäristön turvallisuutta vaarantavat tekijät ovat yleisempiä toimintarajoitteisilla, ulkomailla syntyneillä ja kodin ulkopuolella sijoitettuna asuvilla nuorilla. Tulospalvelu avaa konkreettisen seurannan välineen yhdenvertaisuuden edistämiseen. Erot nuorten välillä nostivat ammattilaisille ja päättäjille pohdittavaksi, miten terveyden ja hyvinvoinnin eriarvoisuutta voitaisiin kaventaa ja miten erilaiset ja eritaustaiset nuoret saisivat entistä varhaisemmassa vaiheessa tukea ja apua elämäntilanteeseensa.

⁷ JÄRJESTELMÄ JA VÄLINEET LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINNIN JA PALVELUJEN SEURANTAAN JA RAPORTTOINTIIN. SUUNNITELMA KANSALLISEN JA MAAKUNNALLISEN TOIMEENPANON TUEKSI" [HTTPS://VERKKOJULKAISUT.VALTIONEUVOSTO.FI/STM/ZINE/16/COVER](https://verkkojulkaisut.valtioneuvosto.fi/stm/zine/16/cover)

⁸ Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja terveyden yhdenvertaisuuden tilan arviointi kouluterveyskyselyn perusteella on mahdollista <https://thl.fi/fi/-/kouluterveyskyselysta-voi-nyt-tarkastella-yhdenvertaisuuden-toteutumista>

Pienten (3-4 kk) vauvojen ja perheiden pilottitutkimus toteutettiin 10–11/2017 kuuden maakunnan alueella. Tutkimukseen osallistui 657 perhettä. Tulokset raportoitiin loppuvuodesta 2018.⁹ Tulosten mukaan vauvaperheet ovat pääosin tyytyväisiä elämäänsä ja arkensa sujumiseen. Myös terveydenhoitajat arvioivat suurimman osan vauvaperheistä pärjäävän hyvin. Osa pikkuvauvaperheistä kuitenkin kokee, että raskausaikana ja synnytyksen jälkeen tarvitaan saatua enemmän tukea. Tämä näkyi myös terveydenhoitajien arvioissa.

Pienten lasten (4-v) ja perheiden ensimmäinen kansallinen tiedonkeruu käynnistyi 02/2018 ja perheiden rekrytointi jatkui 10/2018 saakka. Mukana oli 290 Manner-Suomen kuntaa. Tutkimukseen osallistui 17 011 perhettä: vastauksia on kertynyt 12/2018 mennessä 16 465 terveydenhoitajalta ja 10 710 huoltajalta. LTH-tutkimuksen 4-vuotiaiden lasten ja heidän vanhempiensa tulosten raportti ilmestyi kesäkuussa 2019.¹⁰

Huomio tuloksissa kiinnittyi etenkin siihen, että huomattavan suuri osa vanhemmista ei ollut neuvolassa kertonut omaan parisuhteeseen, uupumukseen tai vanhemmuuteen liittyvästä tuen tarpeestaan.

LTH-tutkimuksessa on tehty hankekaudella kiinteää yhteistyötä kuntien ja maakuntien kanssa sekä tuotettu 4 julkaisua.¹¹ Kouluterveyskysely toteutettiin onnistuneesti 2017. Siihen osallistui yhteensä yli 235 000 lasta ja nuorta. Mukana olivat ensimmäistä kertaa 4. ja 5. luokkalaiset lapset ja heidän huoltajansa¹².

⁹ 4 kuukauden ikäisten vauvojen ja heidän vanhempiensa hyvinvointikyselyn pilotin tulokset <https://thl.fi/fi/-/vauvaperheille-kuuluu-hyvaa-vanhemmat-tarvitsevat-kuitenkin-tukea-jaksamiseen>

¹⁰ 4-vuotiaiden lasten ja heidän vanhempiensa hyvinvoinnin tulosten raportti sekä kouluterveyskyselyn tutkimustiedot <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/kaikki-tulokset#4-vuotiaiden%20ja%20heid%C3%A4n%20huoltajiensa%20tulokset>

Julkaisu pienten lasten ja heidän perheidensä hyvinvointi 6/2019
<http://www.julkari.fi/handle/10024/138082>

¹¹ Pienten lasten ja heidän vanhempiensa terveyden ja hyvinvoinnin tutkimuksen aineisto THL:n sivuilla <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lasten-terveys-hyvinvointi-ja-palvelut-lth-tutkimus>

Mitä lapsiperheille Suomessa kuuluu? Blogikirjoitus koostaa tutkimustuloksia <https://blogi.thl.fi/mita-lapsiperheille-suomessa-kuuluu/>

¹²Tiedote neljäsluokkalaisten ja heidän vanhempiensa hyvinvoinnin tutkimuksen eli Kouluterveyskyselyn keskeisistä tuloksista joulukuu/2018

<Hankkeen/projektin nimi>

Tuloksissa huomio kiinnittyi siihen, että moni nuori toivoo lisää perheen yhteistä aikaa. Kouluterveyskyselyn tulosten mukaan yli kolmannes 4.–5.-luokkalaisista, 8.–9.-luokkalaisista ja toisella asteella opiskelevista haluaisi viettää enemmän aikaa vanhempiensa kanssa. Näiden lasten huoltajista 40 prosenttia kokee, ettei perhe vietä riittävästi aikaa yhdessä. Tulokset osoittivat myös, että lapset ja nuoret, jotka kokevat perheen yhteisen ajan riittämättömäksi, osallistuvat muita useammin kiusaamiseen, kokevat terveydentilansa huonommaksi, pitävät koulunkäynnistä vähemmän ja kokevat yleisemmin yksinäisyyttä

Sähköinen tulospalvelu avattiin 9/2017¹³. Tietoa ja tuloksia esiteltä lukuisissa tapahtumissa ja seminaareissa. Suurimpana näistä yhteistyössä OPH ja THL järjestämä valtakunnallinen Hyvinvointiareena tapahtuma 15.9–16.9.2017, johon osallistui yli 500 ammattilaista. Seuraava Hyvinvointiareena järjestetään 17–18.9.2019. Tuloksista on tuotettu vuoden 2019 aikana myös eri maakuntien alueiden lasten ja nuorten hyvinvointia kuvaavat tietopaketit joita on hyödynnetty LAPE-akatemia johdon valmennuksissa.¹⁴

Sijoitettujen lasten palvelukokemusta koskevan kyselyn pilotointi toteutettiin 2018 kahdessa vaiheessa ja tieto kerätään Kouluterveyskyselyn yhteydessä 2019. Hanke on edennyt suunnitelman mukaisessa aikataulussa.¹⁵

Väkivalta- modulin on kehitetty laajassa asiantuntijayhteistyössä. Keskeiset sisältöalueet ovat väkivalta rikoksena/ fyysinen uhka, koulukiusaaminen ja syrjivä kiusaaminen, perheväkivalta, avun hakeminen ja saaminen sekä koettuun että nähtyyn perheväkivaltaan, seksuaalinen häirintä ja väkivalta sekä ympärileikkaus.

Kysely pilotoitiin 2018 ryhmähaastatteluilla ja määrällisesti Kouluterveyskyselyn pilotoinnin osana. Varsinainen tieto kerätään Kouluterveyskyselyn yhteydessä 2019. Hanke on edennyt suunnitelman mukaisessa aikataulussa.

Kyselytutkimusten lisäksi THL:ssä on yhdistetty rekistereistä saatavaa tietoa kahteen raporttiin, joista toinen käsittelee lastensuojelun sijoituksia ja toinen sosiaali- ja terveydenhuollon käyntejä mm. mielenterveyssyistä.

https://www.oph.fi/ajankohtaista/tiedotteet/101/0/kouluterveyskysely_perheen_yhteinen_aika_heijastuu_vahvasti_lapsen_hyvinvointiin_ja_oppimiseen

¹³ Sähköinen tulospalvelu/THL kouluterveyskysely sekä muut lasten hyvinvoinnin seurannat <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia>

¹⁴ Lasten hyvinvoinnin alueelliset tietopaketit <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/kaikki-tulokset/lasten-nuorten-ja-perheiden-hyvinvointia-kuvaavat-tietopaketit>

¹⁵ Blogi: Säännöllinen tiedonkeruu sijoitetuista lapsista laajenee 2019 https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/saannollinen-tiedonkeruu-sijoitetuista-lapsista-laajenee-ensi-vuonna

<Hankkeen/projektin nimi>

”Lastensuojelun sijoitusten kestot 2016” tilastoraportti (2018) vastasi kentän ja tutkijoiden esittämään tarpeeseen saada syvällisempää tietoa kodinulkopuolisten sijoitusten pituuksista ja kohdistumisesta. Verkossa on mahdollista tarkastella sijoitushistorioita maakunnittain, ikäluokittain, sukupuolen ja syntyperän mukaan. Tilastot hyödyntävät tietoa vuosta 1991 alkaen Lastensuojelurekisteriin kerättyä tietoa.

Alkuvuodesta 2019 julkaistaan tilastoraportti, joissa tarkastellaan lasten ja nuorten mielenterveyteen, käyttäytymiseen, kognitiiviseen kehitykseen tai lähisuhteissa esiintyviin ongelmiin liittyviä sosiaali- ja terveydenhuollon käyntejä eri ikäkausina kunnittaiset ja maakunnittaiset erot huomioiden. Tilastoon on hyödynnetty perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon, sosiaalipalveluiden (ml. lastensuojelu) ja Kelan rekisteritietoja

Opit ja palautteet: Yhteistyö THL:n kanssa sujui tietopohja- kehittämisessä erittäin hyvin. Yhteistyötä tehtiin myös THL:n vastuulla olleiden KUVA-TPA- indikaattoreiden kehittämisessä niin, että lapset nuoret ja perheet – asiakasryhmän kannalta ne olisivat mahdollisimman perusteltuja ja ottaisivat huomioon si-so-te- näkökulman. STM:n sisällä vaikuttaminen onnistui myös näissä asioissa kohtuullisesti mutta lasten nuorten ja perheiden näkökulmaa ei kehittämistyössä ollut mukana lähtökohtaisesti.

THL:ssä indikaattoreiden kehittämistyö tuli yhteen sovittua sähköisen hyvinvointikertomustyön (maakunnallinen ja kunnallinen) kanssa. Lisäksi tuli ottaa huomioon maakunta- ja soteuudistusten suunnittelun tuomat seurannan tarpeet. Näiden muutosten aikataulu oli erilainen kuin hankkeessa. Aikataulu oli erittäin tiukka sekä indikaattoreiden määrittelyn että sähköisen raportointijärjestelmän kehittämisen suhteen.

Tiedonkeruusiin sitoutuminen kunnissa eli kouluissa ja neuvoloissa oli hankkeen kannalta keskeinen haaste, johon suunnattiin toimenpiteitä. Erityisenä jatkokehityksen tarpeena on se, miten pienten lasten tiedonkeruun edellyttämä työmäärä sovitetaan terveydenhoitajien työhön. Osassa kuntia tämä on toiminut hyvin mutta osassa kuntia yhteensovituksessa on ollut pulmia. Kyse on myös siitä, miten johtamisessa arvioidaan pienten lasten hyvinvoinnista saatavan tiedon hyödyllisyyttä ja lisäarvoa kunkin kunnan ja neuvolan työn kehittämisen kannalta.

Tietopohjaosiosta palaute sidosryhmistä (lapsi- ja perhejärjestöt, alan ammattilaiset, LAPE-toimijat) oli kiittävää ja sitä pidettiin merkittävänä edistysaskelena lapsen oikeuksien seurannan ja etenkin sijoitettujen lasten hyvinvoinnin seurannan ja heidän äänensä kuulumisen kannalta. Kouluterveyskyselytieto on lähtökohtaisesti lasten ja nuorten kokemustietoa.

Jatkotoimet: Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja palvelujen seurannan ja raportoinnin kokonaisuuden kehittämisen ja jatkuvuuden varmistamiseksi tulee turvata:

<Hankkeen/projektin nimi>

1. Tarvitaan riittävät resurssit tiedonkeruiden toteuttamiseen ja niistä raportointiin. Resurssien osalta olisi selvitettävä mahdollisuudet *yhteisrahoitteisuudelle* keskeisten ministeriöiden (STM, OKM) kesken LTH ja Kouluterveyskyselyn jatkuvuuden turvaamiseksi. THL:n budjetti sisältää nyt vain suorat toimintamenot kyselyistä eikä lainkaan raportointiin tarvittavia henkilöstöresursseja.
2. *Tarvitaan kansallinen viitekehys ohjaamaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin, palvelujen ja niihin liittyvien kustannusten kokonais seurantaa.* Eri ministeriöt ja alueelliset toimijat tekevät kehitystyötä nyt omista lähtökohdistaan, jolloin kokonaiskuva lasten hyvinvoinnista voi jäädä vajaaksi. LAPE- ohjausryhmä hyväksyi tästä kannanoton kesäkuussa 2018. (liite) Viitekehys tukisi myös KUVA-TPA ym mittaristojen kehitystyötä. Sen tulee varmistaa, että päätöksentekijällä on riittävästi ja monipuolista tietoa johtamisen tueksi.

Viitekehyksessä on määriteltävä lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilaa sekä terveyttä, hyvinvointia, kasvua ja oppimista edistävien palvelujen sekä niihin liittyvien kustannusten seurantaa ohjaava yhteinen arvopohja, tavoitteet sekä konkreettiset mittarit ja tietopohja, johon seuranta ja arviointi perustuvat. Viitekehys ohjaa tietopohjan kansallista kehittämistä ja tiedon hyödyntämistä päätöksenteossa. Kehitettävä viitekehys tulee ottaa käyttöön kansallisesti, maakunnissa ja kunnissa osana lasten ja nuorten hyvinvoinnin, palvelujen ja kustannusten seurantaa. Viitekehityksen valmisteluun tarvitaan kansallinen koordinaatio ja se tulee valmistella laajassa yhteistoiminnassa, jossa mukana ovat keskeiset lasten ja nuorten asioita käsittelevät ministeriöt sekä tiedon hyödyntäjät. Asia liittyy myös perustamatta jääneeseen kansalliseen tietopohjaforumiin.

3. *Hyvinvointi, palvelu ja kustannustiedon hyödyntämisen edistäminen.* Tiedolla johtamisen haasteena on edelleen tiedon sirpaleisuus ja hallinnonaloittainen siiloutuminen, erilaisen tiedon suuri määrä, vaikeus tunnistaa oleellinen tieto, tiedon saatavuuden hajanaisuus ja se, että kertyvää tilastotietoa ei saada riittävästi palvelemaan toiminnan tavoitteiden saavuttamista ja seurantaa. Erilaisten tietojen yhdistämisessä ja analysoimisessa on myös tehostamisen tarvetta. Maakunnat ja kunnat tarvitsevat muuttuvassa toimintaympäristössä tukea tiedon hyödyntämisessä yhdessä. Tukimateriaalia tarvitaan erityisesti siihen, miten lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin, palvelujen ja niihin liittyvien kustannuksia seurataan kokonaisuutena sekä miten kokonaisuus huomioidaan maakuntien ja kuntien suunnitelmissa.

3.2 Yksi lapsi- yhteinen tilannekuva – työ

<Hankkeen/projektin nimi>

Tavoite ja tulokset: Lapsi- ja perhelähtöiset –palvelut – kehittämislinjalla varmistettavia asioita oli hankesuunnitelman mukaan ”Yksi asiakas - yksi tieto - yksi suunnitelma” –periaatteen tarkoituksenmukainen soveltaminen. Tällä tarkoitettiin lapsi- ja asiakaslähtöistä toimintaa, jossa järjestäjästä (kunta, maakunta, sivistystoimi, sosiaali- tai terveystoimi) riippumatta samaa lasta koskevat tiedot ja suunnitelmat pystytään jakamaan ammattilaisten kesken.

Tavoite eteni sosiaali- ja terveystoimen osalta osana maku-sote -asiakaslain säädännön valmistelua. Lasten ja nuorten kannalta kuitenkin todettiin välttämättömäksi myös sivistystoimen (varhaiskasvatus, perusopetus, nuorisotyö, toinen aste) saaminen mukaan. Tähän yhdyspintaan ja tiedon jakamiseen ratkaisua ei ollut sote- valmistelussa tarjolla. Vastaavaa kokeilutyötä oli tehty jo edellisen hallituksen aikana Hyvinvoinnin integroidut toimintamallit –kokeilussa, jota valtiovarainministeriö oli johtanut, mutta kokeilulainsäädäntö päättyi 2017.

LAPE ministerikokouksen päätöksellä käynnistettiin lisäksi vuoden 2018 alussa moniammatilliseen yhteistyöhön liittyvän tiedonhallinnan kehittämistyö (Yksi lapsi – yhteinen suunnitelma), jossa ovat mukana OKM, STM, OM, SM ja VM sekä jäseniä kunnista jotka olivat olleet mukana em. VM:n kokeilussa. Monialaista asiakastiedonhallintaa ja samalle lapselle tehtävien erilaisten lakisääteisten suunnitelmien sujuvaa jakamista eri ammattilaisten kesken sivistystoimen ja soten rajojen yli selvitettiin ”Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma” -työryhmässä, jonka toimikausi oli 27.3.–31.8.2017. <https://stm.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-00-3886-1> Työryhmän työn taustalla oli myös LAPE sähköisten palveluiden kehittämistyö, jossa oli määritelty tarve sähköiseen alustaan, jolla lasta tai nuorta koskevaa tietoa voitaisiin jakaa.

Työryhmä esitti yhteisen suunnitelman toimintamallin laatimista ja sen yhteydessä lainsäädännöllisten edellytysten ja muutostarpeiden selvittämistä, sekä esiselvityksen toteuttamista yhteisen suunnitelman tietojärjestelmän tarkemmasta teknisestä toteutuksesta. Lisäksi työryhmä painottaa tarvetta moniammatillisen yhteistyön tiedonhallintaan liittyvän osaamisen lisäämiselle sekä esittää arvioitavaksi ja tarvittaessa selkiytettäväksi viranomaisien tiedonsaantioikeuksiin liittyvää lainsäädäntöä moniammatillisen yhteistyön kannalta.

Ministerit asettivat jatkotyöhön uuden työryhmän, joka aloitti työnsä 15.8.2018. Raportti julkaistiin toukokuussa 2019. Yksi lapsi - yhteinen tilannekuva -työryhmä jatkoi selvitystyötä kohti lasten, nuorten ja perheiden yhteneväistä ja lapsi- ja perhelähtöistä palvelukokonaisuutta ja asioiden hoitoa. Uutena asiana oli lapsen, nuoren ja perheen monialaisen palvelutarpeen arvioinnin tukeminen. Tarkoituksena oli myös aloittaa sähköisen palvelualustan pilotointi joissakin kunnissa, mutta työryhmän työn viivästyttä ja hallituksen erottua se ei ole enää mahdollista.

<https://stm.fi/hanke?tunnus=STM062:00/2018>

Vastuuhenkilöt ja organisointi: Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma –työryhmän puheenjohtajana toimi erityisasiantuntija Teemupekka Virtanen, STM/DIGI ja

<Hankkeen/projektin nimi>

asiantuntijasihteerinä toimeksiantosopimuksella OTM Reetta Peltonen. Jälkimmäisen, Yksi lapsi, yksi tilannekuva –työryhmän puheenjohtajana toimi neuvotteleva virkamies Arja Ruponen, STM/HPO/LANU, ja asiantuntijasihteerinä erikoissuunnittelija Leena Normia-Ahlfsten, THL. Olennainen yhteistyökumppani on ollut LAPE-kärkihankkeen digikummi Mikko Huovila, STM.

Hyödyt ja vaikuttavuus: Kehitystyössä päästiin askel askeleelta vaikkakin hitaasti eteenpäin. Alueiden toimijat saivat uskoa siihen, että ongelmat jossain vaiheessa korjautuisivat ja edellytykset lapsi- nuori ja perhelähtöiseen työhön paranisivat. Työn loppuvaiheessa vahvistui ymmärrys vastaavan sähköisen alustan tarpeesta myös muille asiakasryhmille kuin lapsille, nuorille ja perheille.

Opit ja palautteet: Yksi lapsi- yhteinen tilannekuva –kehitystyö vaikutti vastaavan erittäin hyvin alueilla, kunnissa ja kuntayhtymissä toimivien ammattilaisten kokemiin tiedon jakamisen tarpeisiin sekä jatkavan johdonmukaisesti aiemmissä VM:n kokeiluissa tehtyä työtä. Kehitystyö vastasi myös eduskunnan tarkastusvaliokunnan mietinnössään 2015 (Nuorten syrjäytyminen) edellyttämiin toimenpiteisiin tiedon vaihdon helpottamisessa. Vaikutti kuitenkin siltä, että ministeriötasolla näkemys yhteisen sähköisen alustan ja asiakassuunnitelmia koskevan tiedon jakamisen tarpeesta ei ollut yhtä vahva kuin kentällä sekä eduskunnassa. Eri ministeriöiden välisen luottamuksen rakentaminen vie aikaa.

Jatkotoimet: Seuraavan hallituksen on tärkeää sinnikkäästi jatkaa yhteisen sähköisen alustan kehitystyötä ja pilotointia sekä luottamuksen rakentamista. Vastaavan ihmislähtöisen tiedonjakamisen mallia on mahdollista soveltaa myös ikäihmisten ja työikäisten asiakasryhmissä.

3.3 Ammattilaisten osaamisen uudistaminen

Tavoite ja tulokset: Lasten nuorten ja perheiden parissa työskentelevien ammattihenkilöiden osaamista ja työvälineitä uudistettiin muutosta tukeviksi täydennyskoulutuksella monin tavoin. Laaja täydennyskoulutus sitoutti yhteisiin tavoitteisiin ja juurrutti muutostahtoa. Perustutkintokoulutusta ajatellen muutostyössä luotiin näkemys eri alojen ammattilaisilta tarvittavasta yhteisestä osaamisesta (esim. lapsen oikeudet, kohtaaminen, osallisuus, tieto toisten ammattilaisten työstä). Lisäksi laaja yksimielisyyssynty siitä, että jo perustutkinnoissa on eri ammattilaiset si-so-te- rajan yli tuotava yhteen ratkomaan lapsen ja perheen pulmia.

Keskeisenä muutoksen tekijänä ja vauhdittajana nähtiin koko LAPE-työssä alusta pitäen ammattilaisten osaamisen ja työvälineiden uudistaminen. Tällä tarkoitetaan lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskenteleviä yli sivistystoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen rajojen. Koko LAPE-muutosohjelma on ollut oppimisprosessi, jossa

yhdessä ja vertaisoppimisen kautta on sitouduttu lapsi- ja perhelähtöiseen ajattelu – ja toimintatapaan.

Muutostyö perustui **ensinnäkin** maakuntien hankkeissa mukana olevien avaintoimijoiden sekä kansallisten toimijoiden osaamisen uudistamiseen ja vertaisoppimiseen niin, että tilannekuva ja lapsikäsitys on riittävän yhteinen, lapsen oikeudet tunnustetaan kaikkien lasten kanssa toimivien ammattikuntien yhteisenä eettisenä ja ihmisoikeudellisena perustana ja jaetaan yhteiset tavoitteet lapsi- ja perhelähtöisestä toimintakulttuurista sekä lapsen ja perheen asettamisesta keskiöön hallinnonalojen tai ammattikuntien sijasta. Tätä tukivat LAPE-muutostyön osana järjestetyt kansalliset koulutukset vuosina 2017-2018 (LAPE-päivät, työpajat, LAPE-konferenssit). Samansuuntaista koulutusta toteutui laajasti maakuntien omissa hankkeissa.

Toisena ammattilaisten täydenniskoulutuksen sisältönä oli lasten, nuorten ja vanhempien kohtaamisen laatu. Tätä tuki THL:n *Luo luottamusta – Suojele lasta* – verkkokoulutus, joka lanseerattiin uusimuotoisena syyskuussa 2017 ja jonka jatkuvaan tuotekehitykseen osallistuttiin viidessä maakunnassa. Verkkokoulutuksen tavoite laajeni alkuperäisestä tietosuojaa ja monialaista tiedonvaihtoa koskevasta osaamisesta dialogisuuteen ja lapsilähtöisen toimintakulttuurin valmennukseen sekä verkostojohtamisen taitoihin. Valmennuksen vakutuksista ei ole vielä tietoa ja kehitystyö on edelleen menossa.

Lasten ja nuorten paremman kohtaamisen koulutuksia toteutettiin maakuntien alueilla. Tehokkaaksi osoittautui lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden tuominen mukaan sosiaalityöntekijöiden kouluttajiksi (Etelä-Karjala). Kohtaamisen osaamisen keskeiset tarpeet ja LAPE-työn aikana koottu asiantuntemus julkaistiin keväällä 2019 TLH:n julkaisuna "*Lapsi – ja nuori keskiössä. Lapsi- ja nuorilähtöisyys opiskeluhuollon palveluissa*"¹⁶ Julkaisua oli ladattu kesäkuussa 2019 714 kertaa.

Kolmanneksi LAPE-työssä vaikutettiin korkeakoulujen, koulutuksen järjestäjien, koulutuksen arvioijien sekä kansallisten kehittäjien sekä STM:n ja OKM:n verkostoissa niin, että lapsi ja perhelähtöiset osaamisvaatimukset otetaan huomioon, kun eri toimijat kehittävät sekä täydenniskoulutusta että eri alojen perustutkintoja. Aiemmat tutkintokoulutukset ja pedagogiset ratkaisut ovat olleet omiaan vahvistamaan siiloutumista eikä vähentämään sitä.

Vuorovaikutus oli tiivistä Opettajankoulutusfoorumien sekä Osaamisella soteen-hankkeen kanssa. Osaamisen uudistamisen tarpeita kartoitettiin pienimuotoisella kyselyllä.

¹⁶ http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137983/URN_ISBN_978-952-343-307-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y

<Hankkeen/projektin nimi>

Yhteenveto kyselyn tuloksista ja koulutuksen kehittämistarpeista koottiin LAPE-ministeripalaverille. Ehdotukset si-so-te –ammattilaisten yhteisistä harjoitteluista ja opinnoista jo perustutkintojen osana saivat kyselyssä laajaa kannatusta. LAPE-ehdotukset otettiin hyvin huomioon OKM:n työssä.

Osaamisen uudistustarpeiden kokoamisessa tärkeä etappi oli maaliskuussa 2018 järjestetty konferenssi "*Osaaminen lapsi- ja perhelähtöisen toimintakulttuurin tukena*". Konferenssi esitykset ja tallenne löytyvät verkosta.¹⁷ Konferenssin tuloksista koottiin muistio, jonka perusteella LAPE-ministeripalaverille esiteltiin muutosohjelman yhteiset linjaukset ammattilaisten osaamisen uudistamiseen (liite).

Neljänneksi kaikkein merkittävin ja vaikuttavin osa ammattilaisten osaamisen uudistamista oli näyttöön perustuvien varhaisen tuen ja hoidon sekä vanhemmuuden tuen työmenetelmien kansallinen implementaatio. Valitulla kolmella menetelmällä ja niiden laadukkaalla implementaatiolla tarjottiin ammattilaisille tutkitusti tehokkaita menetelmiä lasten mielenterveyden edistämiseen. Kasvun tuki -menetelmät vahvistivat myös ammattilaisten keskinäistä vuoropuhelua sekä lapsi- ja perhelähtöistä toimintakulttuuria. Koulutusta sai yhteensä 14 maakunnan alueella noin tuhat ammattilaista ja noin 12 000 perhettä pääsi avun piiriin. Työmenetelmät ovat antaneet sisältöä perhekeskus-toimintamallin vanhemmuuden tuen ja matalan kynnyksen palveluiden uudistamiseen. Laajimmin on levinnyt Lapset puheeksi –menetelmä, joka on useissa maakunnissa osa perhekeskus- toimintamallin sisältöä.

Työmenetelmien implementaatio eri alueilla on onnistunut hyvin. Toimeenpanoa ja juurruttamista on tukenut keskeisten alueellisten toimijoiden sitoutuminen kehittämistyöhön. Muutosagenttien rooli oli tässä myös keskeinen. Tulosten saavuttamista on vaikeuttanut Kasvun tuki-hankkeen lyhyt aikataulu sekä sote- ja maakuntauudistuksen viivästymisen aiheuttama epävarmuus.

Hankkeen tavoitteena oli lisäksi luoda pysyvä rakenne sekä Kasvun tuki –portaalin ylläpidolle että yleisemmin näyttöön perustuvien menetelmien implementaatiolle ja seurannalle lasten hyvinvoinnin alalla. Tämä toteutui, sillä, että ITLA-säätiö sai eduskunnan itsenäisyyden juhluvuoden lahjoituksen v. 2017 ja vakiinnutti tehtävänsä kansallisena vastuutahona, joka jatkaa Kasvun tuki- arviointitoimintaa ja -portaalia. Portaalissa on mukana jo yli 20 menetelmää. "Kotipesäksi" nyt LAPE-työssä levitetyille kolmelle menetelmälle on sitoutunut Suomen Mielenterveysseura. Hankkeen juurruttamista tukee v. 2019 ilmestyvä Implementaatiokäsikirja.

3.3.1 Luo luottamusta- Suojele lasta – yhteisöllinen verkkovalmennus

Toteutus Luo luottamusta – Suojele lasta – verkkovalmennusta oli THL:ssä valmisteltu jo Lastensuojelun kehittämishankkeen (Lasketut 2013-2015) osana. Ensimmäinen kehitysvaihe keskittyi ammattilaisten väliseen tiedonvaihtoon, yhteistyöhön ja lasten

¹⁷ <https://thl.fi/fi/ajankohtaista/tapahtumat/tapahtumakalenteri/-/event/3547135>

<Hankkeen/projektin nimi>

kuulemiseen. Ensimmäiset versiot oppaasta ja verkkokoulutuksesta valmistuivat vuoden 2016 alussa. STM:n toive oli, että niitä pilotoidaan riittävän laajasti ja sen pohjalta muokataan vuoden 2016 aikana niin että ne vastaavat LAPE-muutosohjelman tavoitteita. Pilotointia tehtiin v. 2016 mm. Helsingissä, Eksoten alueella ja Nurmijärvellä. Palautteen perusteella koulutus uudistettiin kokonaan yhteisölliseksi verkkovalmennukseksi. Uusi valmennus avattiin LAPE-päivillä syyskuussa 2017. Uusi Luo luottamusta – Suojele lasta –verkkovalmennus ja opas on toimintakulttuurin muutoksen ohjauksen väline, joka antaa välineitä lapsen ja perheen kohtaamiseen, eri palveluiden väliseen vuoropuheluun, monialaisten verkostojen kehittämiseen, dialogiseen osaamiseen ja joka tukee johtamista ja lainsäädännön mahdollisuuksien ja rajoitusten tuntemista. Valmennus on tarkoitettu kaikille lapsia, nuoria ja perheitä työssään kohtaaville ammattilaisille.

Verkkovalmennus on edelleen tuotekehitysvaiheessa. Konseptointia on jatkettu vuonna 2018 Luo luottamusta –tuoteperheen rakentamiseksi (Luo luottamusta – puhu väkivallasta – avataan käyttäjille alkuvuodesta 2019).

Verkkovalmennusta on LAPE-muutosohjelmassa testattu viiden maakunnan alueella ns. puimalamenetelmällä. Näiden perusteella on laadittu ohjeistus esimiehille verkkovalmennuksen käyttöönotosta. Yhteiskehittäminen jatkuu edelleen vuonna 2019. Esimiesvalmennukset otetaan käyttöön. Lastensuojelun systeemiseen työhön liittyvä kokonaisuus on tarkoitus liittää osaksi Luo luottamusta perhettä. Oppilaitoksille kohdennetaan verkkovalmennuksen markkinointia vuonna 2019.

Valmennusta koskeva päätöksenteko on ollut THL:n sisäistä. THL vastuuhenkilöt ovat Päivi Lindberg ja Katja Sankalahti.

Hyödyt ja vaikutukset sekä palautteet Koulutuksen kehittäminen on osoittautunut pitkäksi oppimisprosessiksi, jossa asiakkaiden palautteet ovat muuttaneet valmennuksen sisältöä olennaisesti alkuperäistä laajemmaksi. Asiakasnäkökulma on otettu kehittämisessä hyvin huomioon.

Koulutuksen vaikutuksia ja hyötyjä ei vielä ole mahdollista arvioida. Palautteen perusteella verkkovalmennus pystyy vaikuttamaan ihmisiin tunteen tasolla ja sillä on potentiaalisesti mahdollisuus vaikuttaa asenteiden ja toimintatapojen muutokseen.

Luo luottamusta-koulutus on toiminut THL:n sisällä varsin itsenäisesti ja vuorovaikutus muun LAPE-kehittämisen kanssa kansallisesti on ollut vähäistä. Tämä on heikentänyt vaikuttavuutta.

Jatkotoimet: Koulutuksen käyttäjätietoja ja vaikuttavuutta on tarpeen arvioida. Tästä on THL:ssä vireillä rahoitushaku. Valmennuksen markkinointiin on syytä panostaa.

Lastensuojelun systeemisen malli koulutuksen osalta on hyödyllistä käydä vuoden 2019 aikaisesta työstä vuoropuhelua LAPE-akatemia johdon koulutusprosessin kanssa, jotta päällekkäisyydet vältetään. Samoin eri koulutuksilla on yhtymäkohtia myös Lapset puheeksi – ja Toimiva lapsi- ja perhe –toimintamalleihin. Myös vuoropuhelu tähän suuntaan olisi hyödyllistä.

Sekä Luo Luottamusta- Suojele Lasta – verkkokoulutus että ITLA:n levittämässä näyttöön perustuvat menetelmät ovat osaamista, jolla voisi olla paikka myös sosiaali-,

terveys-, ja sivistystoimen ammattilaisia kouluttavien oppilaitosten tarjonnassa sekä täydennyskoulutuksena että osana ammattilaisten perustutkinto-opintoja.

3.3.2 Ammattilaisten osaamisen uudistaminen – vaikuttamistyö

Toteutus: Vaikuttamistyö ja näkemysten kokoaminen perustui hankejohtaja Maria Kaisa Aulan valmistelemaan ja LAPE-tiimin ja ohjausryhmän käsittelemään etenemissuunnitelmaan (syksy 2016). Alkuvuodesta 2017 järjestettiin pyöreän pöydän keskustelu yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja toisen asteen koulutuksen järjestäjien sekä ITLA-säätiön kanssa. Mukana olivat myös ministeriöiden keskeiset toimijat. Keskustelussa koottiin eri korkeakouluissa ja oppilaitoksissa jo meneillään olevaa LAPE-tavoitteiden suuntaista opetuksen uudistustyötä sekä toimijoiden näkemyksiä siitä, miten tavoitteissa voidaan päästä eteenpäin. *(muistio liitteenä)*

Osaamisen uudistamiseen ei perustettu LAPE-taustaryhmää. Päätökset tehtiin hankejohdossa ja LAPE-tiimissä sekä evästystä otettiin ohjausryhmästä. LAPE – ohjausryhmän toimintakulttuuri – jaostolle raportoitiin myös tämän alueen kehittämistyöstä ja jaosto toimi vuoropuhelun foorumina keskeisten virkamiesten kanssa.

OKM aloitti keväällä 2017 Osaamisella soteen -kehityshankkeen, joka kokosi sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten täydennys- ja peruskoulutustarpeita kaikkien asiakasryhmien kannalta.

Kevään 2017 aikana toteutetuissa OKM-STM –kärkihankkeiden työpajoissa yhteistyö tiivistyi niin, että myös Opettajankoulutusfoorumin kanssa vuoropuhelu tiivistyi. Samoin tiivistyi vuoropuhelu STM:n sisällä LAPE-muutosohjelman sekä Osaamisella soteen – vastuuhenkilöiden kanssa (Juha Luomala).

Osaamisen uudistamisen –teema oli esillä myös LAPE- Yhdyspinta- selvityshenkilöiden työssä, ja he suosittelivat sekä alueellisia LAPE-akatemiaita yhdyspintaosaamisen vahvistamiseksi että toimenpiteitä, joilla tutkintokoulutuksia sekä johdon osaamista uudistetaan lapsi- ja perhelähtöisemmäksi.

Yhteistyössä Opettajankoulutusfoorumin kanssa valmisteltiin maaliskuulle 2018 LAPE konferenssi, jonka teemana oli ammattilaisten osaamisen uudistaminen si-so-te –rajan yli¹⁸. Osallistujia oli paikalla xxx ja verkossa xxx

Konferenssin osallistujille hankejohtaja Maria Kaisa Aula toteutti pienimuotoisen kyselyn, jonka tuloksia sekä konferenssin keskustelua hyödyntäen koottiin **LAPE-osaamisen – kehittämisen johtopäätökset muistio**, jonka myös LAPE ministerit käsittelevät

¹⁸ LAPE konferenssin ohjelma, esitykset ja tallenne
<https://thl.fi/fi/ajankohtaista/tapahtumat/tapahtumakalenteri/-/event/3547135>

<Hankkeen/projektin nimi>

kevällä 2019 ja antoivat sille tukensa (liite). Hankejohtaja esitteli kyselyn tulokset myös Opetushallituksen Osaamisen ennakointifoorumin sote- osaamisen jaostolle.

Hyödyt ja vaikuttavuus: Sote-alan koulutuksen ja osaamisen kehittämistyössä vahvistui lapsi- ja perhelähtöisyys. Opettajankoulutuksen sekä sote- alan koulutuksen välisiä yhteyksiä tiivistettiin. Yliopistoja ja korkeakouluja rohkaistiin kehittämään sivistystoimen sosiaali- ja terveystoimen rajat ylittäviä koulutuskokonaisuuksia, moduuleja opintoihin sekä harjoittelua, jossa eri ammattilaiset oppivat yhteistyöhön ja tutkintoaikana.¹⁹

Opit, palautteet ja jatkotoimet: Ammattilaisten osaaminen on lasten ja nuorten palveluissa aivan keskeinen muutosvoima, johon vaikuttaminen kansallisesti on haasteellista. Olisi tarpeen STM:n ja OKM:n yhdessä arvioida, miten kansallista osaamisen johtamista voitaisiin tehdä vaikuttavammaksi niin että eri oppilaitokset ja korkeakoulut saadaan tunnistamaan työelämän ja asiakkaiden tarpeet eikä koulutuksella vahvistettaisi siiloutumista. Tätä on korostanut myös LAPE tieteellinen neuvosto, jonka toiminnassa vuonna 2019 asia otetaan esille. Ammattilaisten osaamisen uudistamisen tulee olla keskeinen väline kansallisen lapsistrategian toimeenpanossa.

Jatkotoimissa on varmistettava LAPE Yhdyspinta- työryhmä ehdotusten toteutuminen. Se esitti mm. että

- perustutkintoja on kehitettävä huomiomaan uudet osaamistarpeet ja
- opintoihin on sisällytettävä eri ammattiryhmien yhteisiä (LAPE) moduuleja esimerkiksi toteuttaen niitä ilmiöperustaisesti.
- Moniammatillisen työskentelyn oppimiselle jo perustutkintovaiheessa tulee luoda nykyistä paremmat edellytykset uudistamalla oppimisympäristöjä ja työssä oppimista.
- Tulee myös arvioida, edellyttääkö tavoiteltu toimintamalli jopa kokonaan uusia ammattiryhmiä tai vähintään uusia koulutusmoduuleja olemassa oleviin tutkintoihin

On tärkeä varmistaa, että OKM:n korkeakoulurahoituksella tai OKM:n ja STM:n yhteistyöllä kannustetaan oppilaitoksia ja korkeakouluja tämän suuntaisiin toimiin.

3.3.3 Kasvun tuki – työkalupakki lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille

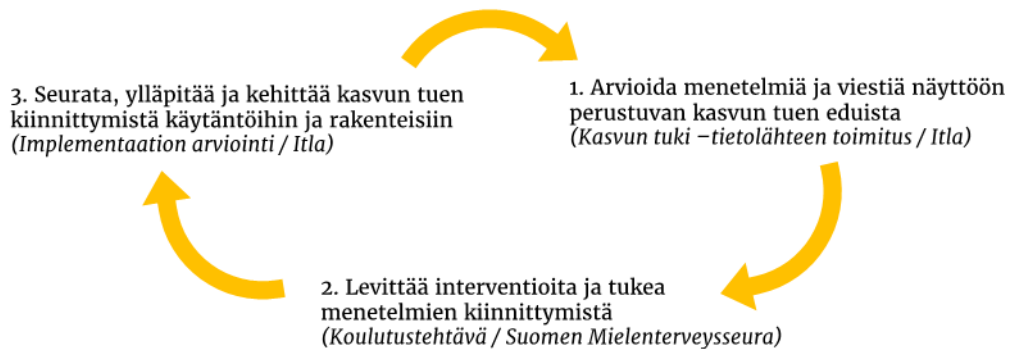
Toteutus Yhtenä LAPE-muutosohjelman tavoitteena oli parantaa lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevien ammattilaisten osaamista uudistamalla työvälineitä. Tätä on tehty Kasvun tuki -hankkeessa levittämällä ammattilaisten käyttöön neljää näyttöön perustuvaa vanhemmuuden ja varhaisen tuen työmenetelmää. Samalla luotiin myös pysyvä rakenne levitetuille menetelmille niin, että menetelmät ovat myös jatkossa

¹⁹ LAPE-näkökulmat on huomioitu esimerkiksi Turun yliopiston sote-akatemia työssä <https://www.utu.fi/fi/yritysyhteistyoyhteistyoyalustat/sote-akatemia>

<Hankkeen/projektin nimi>

oikeudenmukaisesti ja laadukkaasti saatavilla eri puolella Suomea. Kasvun tuki - hankkeessa levitetyt vanhemmuuden tuen menetelmät vastaavat osaltaan LAPE:n yleisiin tavoitteisiin kuten perheiden vuorovaikutuksen parantumiseen, vanhemmuustaitojen vahvistumiseen, palveluiden tasalaatuisuuteen sekä osallisuuden parantumiseen.

Kasvun tuki – tietolähde on alun perin Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön (ITLA) yhdessä Suomen Mielenterveysseuran (SMS) käynnistämä ja Lastensuojelun Keskusliiton sekä Onni ja Helmi Karttusen säätiön tukema toiminta, jossa menetelmiä lasten kasvun tueksi arvioidaan vaikuttavuuden, näytön ja käyttökelpoisuuden osalta. Tämän hankkeen aikana työnjako toteutui seuraavasti: ITLAn tehtävänä oli arvioida kentällä käytössä olevia työmenetelmiä ja yhdessä Suomen Mielenterveysseuran kanssa auttaa maakuntia juurruttamaan niitä käytäntöön. Suomen Mielenterveysseura huolehti työmenetelmien levittämisestä ja kouluttamisesta sekä menetelmien käytön arvioinnista ja seurannasta. Työnjakoa kuvaa seuraava kuvio.

Hankkeessa levitettäviksi menetelmiksi valittiin riittävän näytön saaneet Lapset puheeksi -keskustelumenetelmä, Lapset puheeksi -perheinterventiomenetelmä (LP), Ihmeelliset vuodet -vanhemmuusryhmät, Ihmeelliset vuodet -ryhmänhallintamenetelmä sekä Monimuotoinen perheterapeutin työskentely (MDFT).

Menetelmien koulutukset ja juurruttamistyötä tehtiin tiiviissä yhteistyössä maakuntien LAPE-hankkeiden ja -muutosagenttien kanssa. Yhteistyön reunaehdoista sovittiin yhteistyösopimuksilla, jotka solmittiin Suomen Mielenterveysseuran ja kyseisen maakunnan osoittaman tahon kanssa. Hankkeen toimijat työskentelivät suurelta osin maakunnissa, lähellä kentän osaajia. Työhön kuului myös jatkuva yhteistyö alueiden johto- ja esimiestason toimijoiden kanssa

Lapset puheeksi –keskustelumenetelmä. Hankkeen aikana koulutettiin 122 uutta Lapset puheeksi -menetelmäkouluttajaa yhteensä yhdeksän maakunnan alueelle. Kouluttajakoulutusten yhteydessä järjestettiin maakunnissa Lapset puheeksi -seminarit, joihin osallistui asiasta kiinnostuneita toimijoita sekä johtotasolta että käytännön työstä.

<Hankkeen/projektin nimi>

Lisäksi yhdessä maakunnassa järjestettiin hankkeen toimesta vain menetelmäkoulutusta. Uudet kouluttajat kouluttivat arviolta 900 uutta Lapset puheeksi -menetelmäosaajaa vuoden 2018 aikana. Tarkkaa arviota menetelmän piiriin päässeiden perheiden määrästä on haasteellista antaa. Tähän syynä ovat maakuntien puutteelliset mahdollisuudet kerätä rekisteritietoa menetelmän käytöstä. Alustava, laskennallinen arvio on, että hankkeen aikana menetelmän piiriin on päässyt 9 000 perhettä.

Lapset puheeksi –perheinterventio. Lapset puheeksi -perheintervention koulutusta tarjottiin hankkeen aikana yhdessä maakunnassa. Koulutukseen osallistui 13 sosiaali- ja terveystoimen työntekijää. Perheintervention piiriin pääsi tämän hankkeen puitteissa 20 perhettä.

Ihmeelliset vuodet –vanhemmuusryhmät. Uusia Ihmeelliset vuodet -vanhemmuusryhmäohjaajia koulutettiin hankkeen aikana yhteensä 119. Vanhemmuusryhmäohjaajia koulutettiin viiden maakunnan alueella. Ihmeelliset vuodet -vanhemmuusryhmien vetäjien työnhajaajia (peer coach) koulutettiin hankkeen aikana neljä. Laskennallisesti tavoitteena oli, että vanhemmuusryhmätöiminnan piiriin pääsisi vuoden 2018 aikana 600 vanhempaa. Luvusta jäätin, sillä osa ryhmistä pääsee käynnistymään vasta vuoden 2019 aikana. Näin ollen voidaan arvioida, että hankkeen aikana Ihmeelliset vuodet -vanhemmuusryhmiin osallistui 250 perhettä.

Ihmeelliset vuodet –ryhmänhallintamenetelmä. Ryhmänhallintamenetelmää levitettiin yhteensä viidessä maakunnassa hankkeen aikana. Ryhmänhallinnan työpajoja pidettiin kolmessa maakunnassa, joihin osallistui yhteensä 48 henkilöä. Lisäksi ryhmänhallinnan ryhmänohjaajia (Teacher Classroom Management, TCM) koulutettiin yhteensä 18. Valmistuneet ryhmänohjaajat lähtevät kouluttamaan lisää ryhmänhallintamenetelmän osaajia, mutta pääasiassa nämä toteutuvat vasta vuoden 2019 aikana. Kasvun tuki -hankkeen aikana koulutettiin myös kaksi Ihmeelliset vuodet -ryhmänhallinnan työnhajaajaa (peer coach). Ihmeelliset vuodet -ryhmänhallintamenetelmän piiriin pääsi vuoden 2018 aikana noin 2 900 lasta.

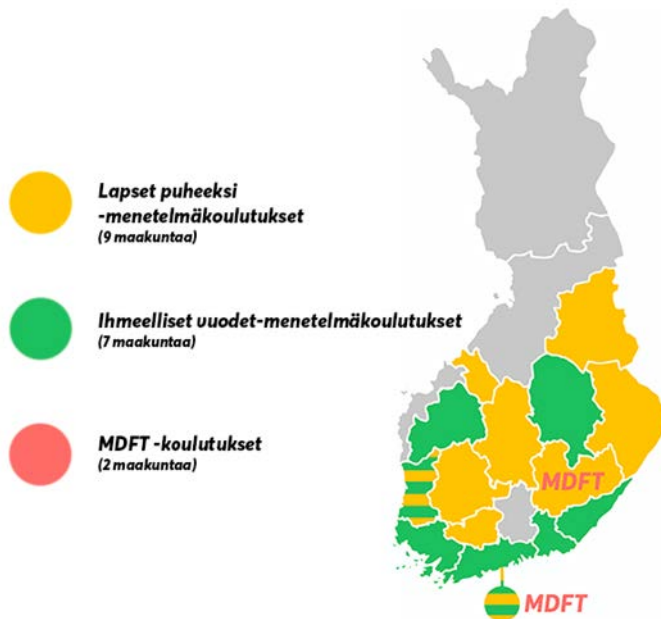
Monimuotoinen perheterapeuttinen työskentely (MDFT) Kasvun tuki -hankkeessa MDFT-koulutukset käynnistyivät vasta lokakuussa 2018. Koska koulutusohjelma on kaksivuotinen, jää koulutus kesken LAPE-kärkihankkeen päättyessä. MDFT-menetelmän koulutukset aloitettiin kahdelle tiimille, joissa on koulutettavia yhteensä 11. Hankkeen ansiosta MDFT-osaamista saadaan lisää kahden maakunnan alueelle. Vuoden 2018 aikana MDFT-menetelmän piiriin pääsi arviolta kuusi nuorta.

Hyödyt ja vaikuttavuus: Hankkeen tulosten indikaattoreiksi oli hankesuunnitelmassa asetettu seuraavat tekijät; kuhunkin menetelmään koulutettujen ammattilaisten lukumäärä ja systemaattisessa levittämisessä mukana olevien maakuntien ja kuntien määrä sekä kyseistä palvelua saavien lasten, nuorten ja perheiden lukumäärä. Tulosindikaattoriksi oli nimetty myös se, että lasten ja nuorten ohjautuminen lastenpsykiatriseen ja nuorisopsykiatriseen erikoissairaanhoidon vähenisi hankkeen toiminnan seurauksena. Tätä indikaattoria tulee tarkastella vasta pidemmän ajan kuluttua hankkeen jälkeen

Hankkeen aikana edellä mainittuja menetelmiä levitettiin yhteensä 14 maakuntaan. Kasvun tuki -hankkeessa koulutettiin yhteensä yli tuhat ammattilaista ja. Osallistujat

<Hankkeen/projektin nimi>

olivat maakuntien sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä kuntien sivistystoimen ammattilaisia. Mukana oli myös järjestöjen ja oppilaitosten toimijoita. Uusilla menetelmillä on pystytty vuoden 2018 aikana auttamaan yhteensä noin 12 000 lapsiperhettä.

ITLAn ja Mielenterveysseuran työ jatkuu menetelmien implementaation tuella 2019. Käytössä ollut sopimusmenettely varmistaa, että työ jatkuu myös ITLA:n koulutusintervention jälkeen. Hanke antoi hyvän alun Kasvun tuki-portaalille, joka jatkuu ITLA-säätiön työnä.

Hankkeen vaikutukset ulottuvat pitkälle tulevaisuuteen. Sen ja eduskunnan itsenäisyyden juhluvuoden päätöksen myötä Suomeen on saatu muiden Pohjoismaiden mallin mukainen näyttöön perustuvien lasten kasvun ja vanhemmuuden tuen menetelmien arviointitoimija, implementaation tuki sekä tiedon levittäjä. Tämä on asetettu tavoitteeksi mm Toimiva lastensuojelu- raportissa 2015. Se tukee lasten yhdenvertaisuutta ja tutkitusti vaikuttavien palveluiden saatavuutta eri puolilla maata lapsen tarpeen mukaisesti. Menetelmät antavat yhteisiä käsitteitä ja ratkaisutapoja eri alojen ammattilaisille, mikä nopeuttaa luottamuksen syntymistä sekä sopivan tuen saamista lapsella, nuorella ja perheelle oikeaan aikaan

Pitkällä aikavälillä on odotettavissa, että varhaisen tuen menetelmät sekä lapsi- ja perhelähtöinen toimintatapa tulevat vähentämään lastensuojelutarvetta. Tästä on jo tuloksia Raahesta, jossa Lapset puheeksi –menetelmää on sovellettu johdonmukaisesti.²⁰ Samansuuntaisia tuloksia on myös Saarikka-kuntayhtymästä Keski-Suomesta.

²⁰ <http://www.julkari.fi/handle/10024/137703>

<Hankkeen/projektin nimi>

Opit ja palautteet: Muutosagenttien palaute näyttöön perustuvien menetelmien vaikutuksista on ollut poikkeuksetta myönteinen. Niiden on todettu toimivan ammattilaisten välisenä "liimana" ja yhteistyön edistäjänä. Useiden maakuntien alueella Lapset puheeksi – menetelmä on otettu perhekeskus- toimintamallin laatuksiteriksi ja tueksi lapsi- ja perhelähtöiselle toimintakulttuurille.

Näyttöön perustuvien menetelmien soveltaminen asettaa haasteen johdolle. Sosiaali-terveys ja sivistyspalveluiden johdon tulee olla tietoinen näyttöön perustuvuuden merkityksestä, tutkimustaustasta sekä siitä, mitä laadukas implementaatio edellyttää asiakastyötä tekeviltä sekä keskijohdolta. Tämä vaatii johdon valmennusta. Samoin näyttöön perustuvuus on otettava huomioon etenkin sosiaalityön ja myös opetustoimen ammattilaisten koulutuksessa. Sosiaalityössä ja sen yliopistollisessa opetuksessa saattaa ilmetä asenteellista vastarintaa näyttöön perustuvuudelle.

Ulkoisessa arvioinnissa palaute näyttöön perustuvien menetelmien – hankekokonaisuudesta oli kuntien toimijoilta myönteinen.

Jatkotoimet: Vuoropuhelu ITLA-säätiön kanssa tulee olla tiivistä jatkossakin. THL:ssä on vireillä myös näyttöön perustuvien menetelmien portaalin kehitystyötä, jossa tulee varmistaa, ettei se ole päällekkäistä jo Kasvun tuki-työssä tehdyn kanssa. Johdon valmennuksessa, kuten LAPE-akatemiassa sekä jatkossa ITLAN lapsipolitiikan johtamiskoulutuksessa tulee sisältyä tukea näyttöön perustuvan työn johtamiseen etenkin sosiaali- ja opetus/sivistysalalla, jossa osaaminen ei ole vielä siten levinnyt kuin terveydenhuollossa. Pohjoismainen yhteistyö ja kansainvälisen kehityksen seuraaminen alalla on tarpeen.

3.3.4 Muita kansallisia toimia

Muutosohjelman suunnitteluvaiheessa (2016-2017) toteutettiin selvityksiä, joilla edistettiin ohjelman johtavien periaatteiden konkretisoitumista toimeenpanossa sekä lasten ja nuorten mielipiteiden kuulemista osana suunnittelua.

Tutkimus – ja selvitystyö yhdenvertaisuuden tueksi

Muutostyön alkuvaiheessa (2016) LAPE-muutosohjelma teetti suunnittelutyön perustaksi kolmen kielellisen vähemmistöryhmän – ruotsin-, romani- ja saamenkielisten – osalta selvitykset lasten, nuorten ja perhepalveluiden nykytilasta ja kehittämistarpeista. Selvitystyö oli tarpeen, koska yhdenvertaisuus oli asetettu muutosohjelman yhdeksi ohjaavaksi periaatteeksi. Selvitysten tavoitteena oli ohjata vähemmistöryhmien palveluiden kehittämistä eri alueilla ja eri kehittämisteemoissa yhdenvertaisuutta vahvistaen. [Linkki](#) julkaisuihin.

- "*LAPE-programmet ur ett språkserviceperspektiv - en kartläggning och konsekvensbedömning av service på svenska för barn och familjer*" -selvityksen

<Hankkeen/projektin nimi>

toteutti ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus FSKC (Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området).

- "Romanilapset, -nuoret ja –perheet osana LAPE-muutosohjelmaa" -selvityksen toteutti Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (Koske)
- "Saamenkielisten palveluiden nykytilankartoitus" –raportin laati Saamelaiskäräjät/Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Poske) saamelaisyksikkö

Lasten ja nuorten mielipiteiden selvittäminen suunnittelun tueksi

Lasten ja nuorten osallisuuden ja kokemusasiatuntijuuden vahvistaminen oli yksi LAPE-muutosohjelman tavoitteista. Nuoret haluttiin myös ottaa mukaan LAPE-muutosohjelman suunnitteluun ja toimeenpanoon. Ohjausryhmä hyväksyi tätä koskevan suunnitelman keväällä 2016 (liite) johon sisältyi sekä nuorten suoraa osallistumista että tutkimusta, jolla kerätään aiempaa nuorilta saatua tietoa.

LAPE-muutosohjelma pyysi Nuorten Keski-Suomi ry:tä keväällä 2016 toteuttamaan lapsia ja nuoria osallistavan kuulemisprosessin, jolla koottiin nuorten ajatuksia siitä, kuinka koulu voisi aiempaa vahvemmin toimia nuorten hyvinvoinnin tukena. kokemusasiatuntemuksen huomioimista. Nuoren hyvinvointi koulussa - Keski-Suomen nuorten terveiset aikuisille –raportti luovutettiin LAPE-muutosohjelman edustajille elokuussa 2016.²¹ Myös Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto - Nuva ry oli mukana LAPE-muutosohjelman valmistelussa tuottaen siihen nuorten näkökulmaa.²² Molemmat keskittyivät kouluhyvinvoinnin teemaan. Nuorten sekä LAPE-kansallisten toimijoiden kesken järjestettiin vuoropuhelua ja työpajoja. Näillä oli olennainen vaikutus LAPE-suunnittelijoiden oman osaamisen ja ymmärryksen kehittymiseen mm. oppilashuollon kehitystyössä.

²¹ Nuorten hyvinvointi koulussa. Raportti prosessista ja tuloksista. Nuorten Keski-Suomi ry 6.8.2016

<https://stm.fi/documents/1271139/3085775/Nuksu-Raportti-Nuorilta-p%C3%A4%C3%A4tt%C3%A4jille.pdf/22ea5874-a304-4771-9a0f-e2137076f391/Nuksu-Raportti-Nuorilta-p%C3%A4%C3%A4tt%C3%A4jille.pdf.pdf>

²² Raportti Nuorten ideakilpailusta lasten ja nuorten kouluviihtyvyyden parantamiseksi. Nuorisovaltuustojen liitto elokuu 2016.

<https://stm.fi/documents/1271139/3085775/NUVA-Raportti-LAPE-ideakilpailu.pdf/fbaba950-0cf1-49e0-8302-387f4919484e/NUVA-Raportti-LAPE-ideakilpailu.pdf.pdf>

<Hankkeen/projektin nimi>

Lastensuojeluasiakkaana olleiden nuorten näkökulmia kerättiin erikseen tiiviinä osana lastensuojelun palveluiden kehitystyötä.²³

Nuorisotutkimusverkosto tuotti LAPE-muutosohjelman toimeksiannosta tutkimuskatsauksen lasten ja nuorten palvelukokemuksista. "Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä – Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon" - tutkimuskatsaus julkaistiin 28.3 NUORI 2017 -päivien yhteydessä. [Linkki](#) maksuttomaan verkkojulkaisuun.

On syytä huomioida, että jokaiselta maakunnan alueen LAPE- kehittämishankkeelta myös edellytettiin suunnitelmaa lasten ja nuorten osallistamisesta sekä lasten ja nuorten vaikuttajaryhmien osallistumista myös LAPE-ryhmien työhön.

4. OSAPROJEKTIT

4.1 Yleistä

LAPE-muutosohjelman toimeenpano tapahtui sekä kansallisella tasolla että maakunnallisissa hankkeissa tehtynä kehittämistyönä. Maakunnalliset kehittämishankkeet kohdensivat kehittämistyönsä valtionavustusten haun yhteydessä tehdyn valintansa mukaan 1-4 kehittämiskokonaisuuteen. Kunkin kehittämiskokonaisuuden toteutus ja tulokset on alla kuvattu omana osaprojektinaan (luvut 3.2 - 3.5).

Maakunnallisten kehittämishankkeiden valtionavustusten päätöksissä nimettiin kullekin valtionavustushankkeelle yhteyshenkilö sosiaali- ja terveysministeriön LAPE-muutosohjelman toimeenpanossa työskennelleiden virkamiesten joukosta. Vuoden 2018 alussa yhteyshenkilöissä tapahtui muutoksia, missä yhteydessä projektipäällikkö Katja Bergbacka nimettiin viiden hankkeen yhteyshenkilöksi. Yhteyshenkilöiden tehtävänä seurata vastuullaan olevien kehittämishankkeiden etenemistä esim. Hankkeiden ohjausryhmien kokouksiin osallistumalla ja näin osaltaan varmistaa kehittämistyön eteneminen LAPE-muutosohjelman tavoitteiden ja toimeenpanoa ohjaavien projektisuunnitelmien mukaisesti.

Myös LAPE-muutosohjelman kansallisen tason kehittämistyön sisältö on kuvattu omana osaprojektinaan luvussa 3.6. Kansallisen kehittämisen laajin sisältökokonaisuus liittyi lasten ja nuorten hyvinvointia koskevan tietopohjan laajentamiseen sekä tuotetun tiedon käytettävyyden parantamiseen uuden portaalin avulla.

4.2 Lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuva toimintakulttuuri

²³ Lastensuojelun kokemuasantunteijoiden mukanaolosta kehitystyössä on raportoitu julkaisussa Uudistuva lastensuojelu https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y

4.2.1 Tiivistelmä

Muutos kohti lapsiystävällistä kuntaa ja maakuntaa/alueellista päätöksentekoa sekä hallintoa saatiin pisteittäisesti ja osin alueellisesti liikkeelle. Valtion tasolla askelet jäivät vielä ottamatta. Muutoksen vauhti ja pysyvyys ovat riippuvaisia siitä, miten alueen kehittämistyö ja osaamisen merkitys tunnistetaan STM:ssä ja OKM:ssä sekä THL:ssä ja Opetushallituksessa osana vakituista toimintaa ja eteneekö lapsistrategiatyö suunnitelmien mukaisesti. Kunta- ja aluekohtaiset ratkaisut edellyttävät myös poliittisten päätöksentekijöiden sitoutumista ja samaa koskee valtiota.

Eri toimijoiden lähtötaso on hyvin erilainen ja vaihteleva eli eteneminen vaatii toimijoiden lähtötasoon räätälöityä koulutusta, valmennusta ja hyötyjen osoittamista oman työn kannalta. Eri sidosryhmien verkostoiminen mukaan sekä kansalaisjärjestöt sekä lapsioikeuden asiantuntijat ovat keskeisiä kumppaneita kehitystyössä.

LAPE-akatemia jatkaa kehittämiskokonaisuuden juurruttamista. TEAS tutkimus lapsibudjetoinnista tuo välineitä lapsiin kohdistuvien menojen jäljittämiseen.

- Edistimme lapsiystävällisiä toimintamalleja kymmenessä (vai 11) maakunnassa ja lisäämme johdon ja päättäjien tietoisuutta lapsen oikeuksista.
- Pilotoimme kuudessa maakunnassa UNICEFin tuella Lapsiystävällisen maakunnan – toimintamallia ja loimme ohjeistuksen lapsen oikeusperustaiseen hallintoon ja päätöksentekoon uudelle julkisen hallinnon toimijalle
- Koulutimme ja annoimme kuntien ja maakuntien toimijoille välineitä päätösten lapsivaikutusten arviointiin sekä lasten ja nuorten mielipiteiden selvittämiseen. Kehitimme lapsivaikutusten arviointimallin ja ohjeen yhdessä kuntien ja maakuntien toimijoiden kanssa.
- Yhteensovitimme lapsilähtöistä julkisten menojen budjetointia eli lapsiin kohdistuvien menojen seurantaan yli kuntien ja tulevien maakuntien hallintorajojen osana sote-seurantaan liittyvää kansallista kehittämistyötä
- Perheystävällisten työpaikkojen toimintamallit tukivat työn ja muun elämän yhteensovittamista kuudessa maakunnassa. Tietoa levitettiin koulutuksella valmennuksella ja vertaisryhmätoiminnalla. Väestöliitto ja Työterveyslaitos kouluttivat ja valmensivat 60 työyhteisöä. Lisäksi KUNTEKO tarjosi perheystävälliset kuntatyöpaikat -kehittämisen- ja oppimisverkoston

4.2.2 Tulokset ja vaikuttavuus

Mikä oli tavoite? *Toimintakulttuuri uudistuu lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvaksi myös hallinnossa ja päätöksenteossa: yhdessä kohti lapsilla ja nuorille hyvää kuntaa ja maakuntaa. Paremmalla tiedolla saamme aikaan parempia päätöksiä. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus.*

Kehittämiskokonaisuuden pitkäjänteisenä tavoitteena on, että [toimintakulttuuri](#) uudistuu lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvaksi myös hallinnossa ja päätöksenteossa. Tämä

<Hankkeen/projektin nimi>

puolestaan tarkoittaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteissa ja yleiskommenteissa suositellun lapsen oikeusperustaisen hallinnon toimintatapojen käyttöönottoa julkisen hallinnon eri tasoilla kunnissa, valtiolla ja tulevaisuudessa maakunnissa/itsehallintoalueilla, jotka olivat maku-sote-uudistuksen perustana.

Lapsenoikeusperustaiseen hallintoon ja päätöksentekoon kuuluvat

- hallinnonalarajat ylittävän kokonaisuuden (verkosto)johtaminen.
- päätösten lapsivaikutusten arviointi,
- lapsibudjetointi eli lapsiin kohdistuvien menojen seuranta kokonaisuutena sekä talouspäätösten lapsivaikutusten arviointi,
- lasten ja nuorten osallistuminen ja vaikuttaminen heitä koskeviin päätöksiin sekä
- lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin seurannan tietopohja

Näistä tietopohjaan sekä verkostojohtamiseen liittyvää kehittämistä raportoidaan kansallisten toimien luvussa 6, vaikka toimenpiteitä on tehty myös maakuntien alueella ja tietopohjan kehittämistyötä on ohjattu LAPE- ohjausryhmän toimintakulttuuri- jaostosta.

Hankekauden (2017-2018) tavoitteena oli antaa kunnille, maakunnille ja valtion viranomaisille välineet tietoon ja lapsen oikeuksiin perustuvaan päätöksentekoon ja toimintakulttuurin edistämiseen. Tämä tarkoittaa muutosta kohti lapsiystävällistä kuntaa ja maakuntaa. Hyödyntämällä uutta tietoa lasten hyvinvoinnista, lasten, nuorten ja perheiden asiakaskokemuksesta sekä palveluiden kustannuksista, saadaan aikaan parempia päätöksiä ja parempaa vaikuttavuutta. Ihmisoikeusperustaisen ajattelutavan omaksuminen päätöksenteossa ja hallinnossa tuo pitkäjänteistä, vaali- tai hallituskaudet ylittävää tavoitteellisuutta päätöksentekoon.

Tavoitteiden toteutuminen

Lapsiystävällisen maakunnan ja kunnan kehittämiseen luotua välineistöä on koottu verkkosivuille

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/lapsiystavallinen-maakunta-ja-kunta

Kansallisen kehittämisresurssin (henkilöstö) niukkuuden sekä erilaisten hankeprosessin viiveiden seurauksena tavoitteita oli rajattava. Sen seurauksena vuoden 2017 alussa todettiin, että toimintakulttuurin muutoksen tuki keskitetään kuntien ja tulevien maakuntien tarpeisiin. Valtionhallinto ja ministeriöt rajattiin työstä tässä vaiheessa pois.

Lapsivaikutusten arviointi

<Hankkeen/projektin nimi>

1. Mallinnetaan ja otetaan käyttöön päätösten lapsivaikutusten arviointi eli väline lapsen edun selvittämiseen päätöksenteon perustaksi sekä kuntien, tulevien maakuntien että valtion päätöksenteossa.
 - lapsivaikutusten arvioinnin välineet mallinnettiin kuntien ja tulevien maakuntien mutta ei valtion päätöksenteon perustaksi
 - pilotoinneilla (25), koulutuksilla ja viestinnällä madallettiin kynnystä ottaa lapsivaikutusten arviointia käyttöön osana EVA- ja IVA-arviointia, mutta käyttöönotto jäi paikalliseksi ja pisteittäiseksi. Eräät kunnat ja maakunnat sitoutuivat strategisella tasolla lapsivaikutusten arvioinnin edistämiseen jatkossakin. Pilotointien käynnistäminen oli odotettua hitaampaa. Valmiudet olivat hyvin eri tasoisia eri alueilla.
2. Eri tahoilla tunnistetaan, että lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatut oikeudet ovat lapsivaikutusten arvioinnin lähtökohta ja keskeiset arviointikriteerit. Samoin tunnistetaan että lasten ja nuorten mielipiteiden selvittäminen on olennainen osa lapsen edun arviointia.
 - lapsen oikeuksien sopimuksen tunnettavuus ja soveltamisen osaaminen lapsivaikutusten arvioinnissa lisääntyi ja siihen sitouduttiin laajasti koko LAPE-ohjelman eettisenä yhteisenä perustana.
 - lasten ja nuorten mielipiteiden selvittämiseksi käytettiin pilotoinneissa monipuolisesti lasten ikä- ja kehitystasoon sovitettuja keinoja. Lasten tiedon ja kokemuksen arvostaminen ja sen hyödyntäminen päätöksenteossa vaatii kuitenkin vielä paljon asennemuutosta ja osaamisen lisäämistä.

Lapsibudjetointi eli välineet lapsiin kohdistuvien menojen seurantaan

1. Luodaan välineet lapsilähtöiseen budjetointiin eli lapsiin kohdistuvien taloudellisten panostusten jäljittämiseen ja niiden vaikuttavuuden seurantaan ensisijaisesti kunta ja toissijaisesti maakunta-tasolla.
 - lapsiin kohdistuvien määrärahojen budjettianalyysiin sosiaali- ja terveys ja sivistystoimen hallinnonalojen yli kuntien ja tulevan maakunnan talouden päätöksenteossa luotiin edellytyksiä
 - a) vaikuttamalla kansallisesti taloushallinnon infrastruktuuria luoviin JHS- luokituksiin ja KUVA-TPA mittariston kehitystyöhön etenkin maakunta-talouden osalta,
 - b) pilotoimalla lapsibudjetointia Oulun kaupungissa ja Pohjois-Pohjanmaan maakunnassa hyödyntäen SITRA:n sote-palvelupakettimallia,
 - c) kouluttamalla eri maakuntien maakuntavalmistelun, sote kuntayhtymien sekä kuntien toimijoita Pohjois-Pohjanmaan mallista.
 - d) levittämällä kansallisesti tietoa lapsibudjetoinnista uutena tiedolla johtamisen välineenä yli soten ja sivistystoimen rajojen

<Hankkeen/projektin nimi>

2. Lapsibudjetoinnin mallia pilotoidaan ja kehitetään arviointitutkimuksen avulla.

- mallin pilotointi Pohjois-pohjanmaan ulkopuolella ei juurikaan edennyt koska kansalliset kehittämisresurssit olivat niukat ja maakunta- sote uudistuksen viivästyminen ja yhteensovittaminen valmistelussa olevaan kansalliseen JHS-luokitukseen oli epäselvää

3. Luodaan myös lasten ja nuorten osallistumisen malli kunnalliseen lapsibudjettiin.

- lasten ja nuorten osallistumisen mallia ei pystytty kehittämään. Kansallisten kehittämisresurssien niukkuus vaikutti.

Lapsiystävällinen maakunta –ohjeistus – lapsen oikeusperustaiseen kulttuuriin hallinnossa ja päätöksenteossa

Kehittää paikallisesti ja eri toimijoiden tarpeisiin soveltuva ohjeistus lapsenoikeusperustaiseen toimintakulttuuriin valtion, tulevan maakuntahallinnon ja kuntien tasolla, luoda indikaattorit sen arvioimiseen ja seuraamiseen, kannustaa sen käyttöönottoon, sekä yleisesti lisätä tietoisuutta lapsen oikeuksista hallinnon eri tasoilla.

- Hanke kehitti kohti lapsiystävällistä maakuntaa ohjeistuksen sekä siitä tiivistetyn lapsiystävällisen maakunnan huoneentaulun
- ohjeistusta voidaan soveltaa myös kuntien tasolla, mutta kunnille on jo olemassa UNICEFin lapsiystävällinen kunta- kriteeristö
- jo työn alkuvaiheessa rajattiin valtionhallinto ulkopuolelle koska kehittämisresurssit eivät siihen riittäneet ja nähtiin vaikuttavimmaksi keskittyä uuden itsehallinnollisen julkisen vallan toimijan lapsen oikeusperustaisuuden edistämiseen
- ohjeistus tarjoaa kriteerit hallinnon lapsenoikeusperustaisuuden arviointiin ja seuraamiseen, mutta ei suoranaisia indikaattoreita
- ohjeistuksen käyttöönottoon kannustus ja markkinointi ei ollut mahdollista koska maakuntauudistus viivästyi ja lopulta kariutui tältä erää kokonaan
- tietoisuus lapsen oikeuksista lisääntyi muuallakin kuin kehitystyöhön osallistuneissa maakunnissa, koska asiaan liittyvää koulutusta kysyttiin myös laajemmin

Perheystävällisen työpaikan toimintamallia edistetään tukemaan vanhemmuuden ja työn yhteensovitusta

- Hankkeeseen osallistui 60 työyhteisöä; mm. kaksi sairaanhoitopiiriä (Etelä-Pohjanmaa, Päijät-Häme). Osa työpaikoista on systemaattisesti kehittänyt perheystävällisiä käytäntöjä mutta osa on vasta tutustunut kehittämisen sisältöön ja hyötyihin. Työterveyslaitos on tuottanut verkkoon Perheystävälliseksi työpaikaksi – kouluttajan työkalupakin. Kehittäminen keskittyi pilotoiviin organisaatioihin. Laajempi levittäminen ja juurruttaminen jäi puutteelliseksi. Vaikuttavuuden arviointi jäi toteutumatta.

Hyödyt ja vaikuttavuus

Kehittämiskokonaisuus tavoitteli merkittäviä muutoksia kuntien sekä tulevien maakuntien johtamisen arvo- ja tietopohjassa. Tulosten saavuttamista hyötyjä ja vaikuttavuutta haittasi se, ettei riittävään kiinteään yhteistyöhön päästy maakuntaudistuksen kanssa niin paikallisesti kuin kansallisestikin. Toimintakulttuuri- kokonaisuuden kehittämisteemat ovat keskeisiä maakunnan järjestäjäorganisaation strategisia kysymyksiä, jotka usein edellyttävät myös poliittisten päätöksentekijöiden osallistumista linjaukseen.

Etenkin alkuvaiheessa reformien ja kärkihankkeiden yhteys oli heikko. Yhteys makuuudistukseen alkoi tiivistyä olennaisesti vuoden 2017 lopulla, mutta pian sen jälkeen työtä alkoi haittamaan uudistuksen viivästyminen kerta toisensa jälkeen ja lopulta sen raukeaminen. Kehittämiskokonaisuudella olisi ollut synergiaa myös hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sekä aluekehitys (ALKE) –ohjauksen kanssa.

Merkittävimmät vaikutukset aikaansaatiin eri alueilla päätösten lapsivaikutusten arvioinnin edistämisessä sekä lapsiystävällisen hallinnon ohjeistusten luomisessa. Alueilla lapsibudjetoinnin vaikutukset keskittyivät Pohjois-pohjanmaalle ja eräisiin muihin kuntiin mutta kansallisesti lapsibudjetointi-näkökulma toi hyvin merkittävän lisän tiedolla johtamisen välineisiin sekä lisäsi soten ja sivistystoimen kokonaisvaikutusten ymmärtämistä lasten hyvinvoinnin johtamisessa myös taloudellisesti. Alueilla perheystävällisten työpaikkojen edistäminen jäi pisteittäiseksi.

Kansallisessa keskustelussa toimintakulttuuri – kokonaisuuden teemat kuitenkin näkyivät vahvasti LAPE-Yhdyspinta- raportissa sekä myöhemmin kansallista lapsistrategiaa valmistelevan ryhmän raportissa (2019), jossa lapsen oikeusperustainen hallinto ja päätöksenteko mutta myös perhemyönteisten työpaikkojen tavoite olivat osa yhteistä visiota. Lapsinäkökulma budjetointiin oli mukana eduskunnan valiokuntien mietinnöissä sekä VM:n ilmiölähtöistä budjetointia pohtineen työryhmän työssä.

Kehittämiskokonaisuuden vaikutukset ja hyödyt näkyvät siinä, että Suomessa on nyt aiempaa huomattavasti enemmän maakuntavalmistelijointia sekä kuntien johtoa sekä kansallista johtoa, jolla on aiempaa enemmän tietoa ja ymmärrystä siitä, mitä lapsen oikeusperustainen hallinto ja päätöksenteko sekä lapsivaikutusten arviointi tai lapsibudjetointi tarkoittavat ja mitä niiden soveltaminen edellyttää ja mitä hyötyä niistä päätöksenteolle on.

Kehittämiskokonaisuudessa oli mukana alun perin 11 maakuntaa. Näiden lisäksi myös muut maakunnat ovat edistäneet samoja tavoitteita ja niille on annettu tukea. Kiinnostus lapsen oikeuksiin ja etenkin lapsivaikutusten arviointiin on levinnyt hankkeen aikana.

4.2.3 Toteutus

Kehittämiskokonaisuus on edennyt muutoin pääosin suunnitelmien mukaisesti mutta maakunta ja sote uudistuksen viivästyminen on haitannut sitä. Samoin osiota viivästytti

<Hankkeen/projektin nimi>

alusta alkaen se, että STM:ssä on tämän alueen aiempaa osaamista virkakunnassa varsin vähän sekä kansallisten kehittämisresurssien niukkuus myös THL:ssä.

Toimintakulttuuri – kokonaisuus ei sisällynyt syksyn 2015 aikana STM:n johdolla tehtyihin LAPE-suunnitelmiin. Se tuli osaksi kokonaisuutta ohjausryhmän perustamisen jälkeen eli tammikuussa 2016 julkaistuu hankesuunnitelmaan. Työhön ei ollut osoiteta lainkaan virkaresurssia STM:ssä. THL:n ja STM:n toimeksiantosopimus oli jo vahvasti muille kehittämiskokonaisuuksille, joten työhön saatiin irrotettua vain 1 henkilö, joka aloitti 2017 alussa. Ministeriön vastuuhenkilönä toimi hankejohtaja Maria Kaisa Aula

Toimintakulttuuri-kokonaisuuden liikkeelle lähdössä oli aivan keskeistä ohjausryhmän jäsenten (Markku Rimpelä, Esa Iivonen) työpanos. Esa Iivonen Mannerheimin Lastensuojeluliitosta on myös toiminut laajasti kouluttajana Kati Honkasen työparina. MLL työ on tukenut vahvasti tämän alueen LAPE-työtä.

Toteutuksessa keskeistä on ollut eri toimijoiden niin kansallinen kuin eri alueiden toimijoita kokoava yhteiskehittäminen ja sen foorumien tarjoaminen. Myös eri alueilla on toteutettu omia teemakohtaisia kehittämisprosesseja samalla toimintamallilla. Osaamisen vahvistaminen ja koulutus ovat olleet keskeisiä välineitä niin kansallisesti kuin eri alueillakin.

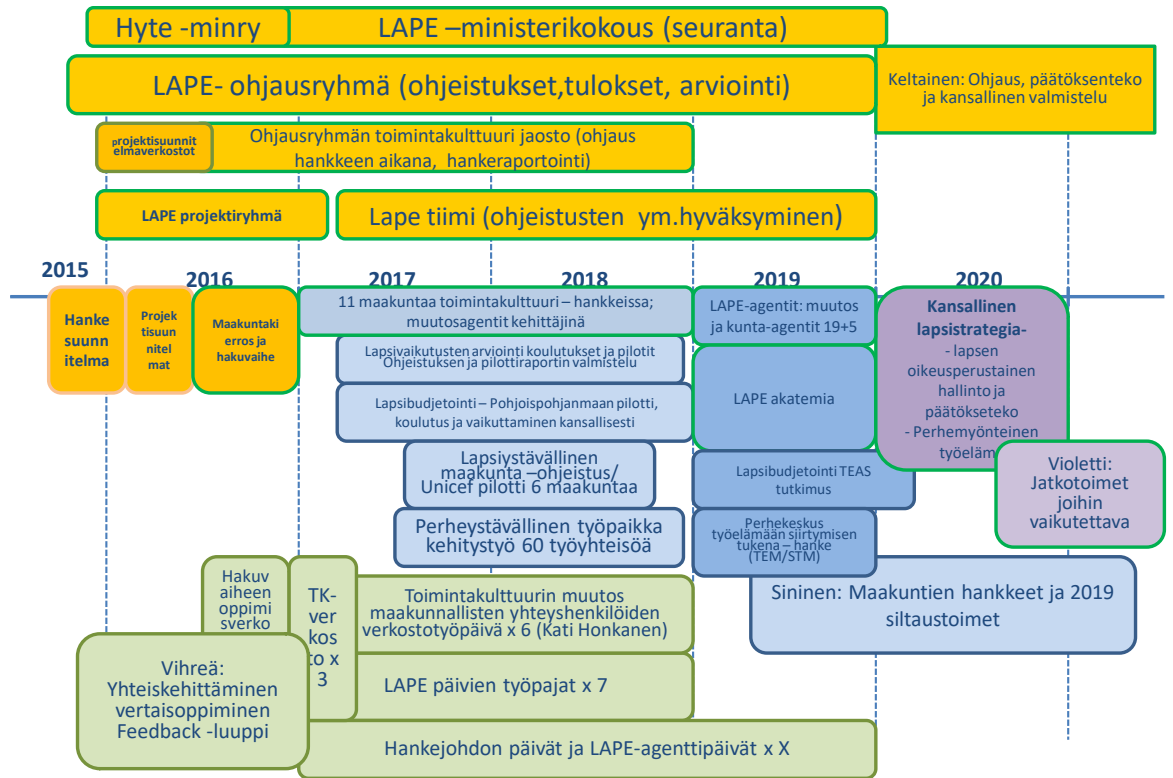
Kehittämialue on ollut monelle uusi ja työhön on lähdetty hyvin erilaisilta osaamistasoilta. Lasten osallistamiseen on liittynyt sekä osaamisesteitä että asenteellisia esteitä. Siksi motivointi, sitouttaminen sekä hyödyn ja merkityksen osoittaminen kunkin oman työn kannalta on ollut keskeistä. Samoin on kartoitettu esim. lapsivaikutusten arvioinnin esteitä ja haettu niihin ratkaisuja.

Alla kuvassa on avattu toteutuksen kokonaisuutta eritellen

- 1) kansallisen ohjauksen, valmistelun ja päätöksenteon elementit (keltainen)
- 2) yhteiskehittämisen ja vertaisoppimisen verkostot jotka ovat tarjonneet myös feedback-loopin kansalliselle valmistelulle (vihreä)
- 3) varsinaisen hanketoteutuksen 11 maakunnan alueella sekä jatkotoimet 2019 (sininen) sekä
- 4) mahdolliset jatkotoimet (violetti)

<Hankkeen/projektin nimi>

LAPE- toimintakulttuurin kehittämiskokonaisuus -toteutus

Resurssit ja kulut

- 1) maakunnalliset ja montako työntekijää on ollut tässä kokonaisuudessa
- 2) kansalliset kulut
- 3) merkittävä työpanos tosiasiallisesti ohjausryhmän jäseniltä sekä MLL, ja Soste asiantuntijoilta

Sidosryhmien ja tekijöiden palaute ja kokemukset

Toimintakulttuuri – kokonaisuus on ollut poikkeuksellisen paljon sidosryhmien tuen ja myös vapaaehtoistyön varassa. Valmistelun alkuvaiheessa työ oli 2015 lopulta 2016 vuoden loppuun asti lähestulkoon kokonaan ohjausryhmän aktiivisten jäsenten, keskeisten lapsi- ja perhejärjestöjen (MLL; Suomen Unicef) kannattelemaa. Sidosryhmät kokivat työn erittäin merkitykselliseksi ja tärkeäksi sekä antoivat omaa työpanostaan myös jatkovaiheissa. THL:n asiantuntijan työ oli erittäin osaavaa ja sitoutunutta sekä verkostoituvaa ja maakuntiin jalkautuvaa, mutta resurssit kaiken kaikkiaan olivat liian vähäiset.

4.3 Perhekeskustoimintamalli verkostoi lapsiperheiden palvelut toimivaksi kokonaisuudeksi ja tuo sopivaa tukea oikeaan aikaan

4.3.1 Tiivistelmä

Juurrutamme kehitettävän perhekeskustoimintamallin osaksi kuntien, tulevien maakuntien, järjestöjen ja seurakuntien toimintaa koko Suomessa. Työ on käynnissä kaikissa maakunnissa.

- Kaikki 18 aluetta etenivät kansallisten linjausten mukaisesti erilaisin painotuksin, erilaisella tahdilla ja eri vaiheeseen päästen. Perhekeskuksia perustettu jokaiseen maakuntaan, yhteensä 138. Maakunnalliset mallit lisääntyivät (4->9) ja kuntaperustaiset ja muut vähentyivät (14->9). Kaksiportaisesta verkostojohtamisen rakenteesta sovittiin tai päätettiin lähes kaikissa maakunnissa. Perhekeskuskoordinaattoreita palkattiin 13 alueella osaksi pysyviä rakenteita. Palvelujen hajanaisuus vähentyi ja saavutettavuus parantui monialaisesta ja hallinnon alan rajat ylittävästä palveluverkostosta ja verkostoyhteistyöstä sopimisen sekä palvelujen yhteensovittamisen ja yhteistoiminnan avulla.
- Sivi-sote -yhteistyö vahvistui (esim. varhaiskasvatus mukana), jännitteitä tunnistettavissa
- Seurakunnat ja järjestöt sitoutuivat mukaan lähes kaikissa maakunnissa, järjestöjen (STEA-rahoitteinen) Perheet keskiöön -hanke toimi 6:ssa ja Kela 12 maakunnassa.
- Lasta odottavat perheet ja 0-15-vuotiaat lapset ja heidän perheensä ovat perhekeskusten keskiössä kaikissa maakunnissa, 11 maakunnassa myös tätä vanhemmat lapset ja nuoret.
- Palvelukokonaisuus-ajattelu vahvistui: perhekeskus yhteensovittuna palvelukokonaisuutena osana lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kokonaisuutta dokumentoitiin nk. LAPE-teeseihin; tukee lasten, nuorten ja perheiden yhdenvertaisuutta ja palvelujen saavutettavuutta

Tuomme apua ja tukea sekä avoimet kohtaamispaikat perheiden lähelle kaikkien toimijoiden yhteistyöllä. Perhekeskus on mukana elämässä. Kun perhe voi hyvin, lapsi voi hyvin

- Apu ja tuki vastaavat paremmin perheiden tarpeita erilaisten perheiden osallistumismuotojen (esim. kehittäjäasiakastoiminta) sekä lapsille, nuorille ja perheille tehtyjen kyselyjen ansiosta.
- Vanhemmuuden ja parisuhteen tuki sekä lähisuhdeväkivallan ehkäisytyö vahvistuivat, eroauttamisen palvelujen parantuminen oli kehitystyön erityinen vahvuus.
- Varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen toimintatavat perheiden tueksi kehittyivät ja yleistyivät: sähköiset yhteydenottokanavat (Pyydä apua -palvelu 4 maakunnassa), nopean avun saamisen polut, monitoimijaisen tiimin arviointi ja yhteistoiminta sekä apua perheen tueksi kokoavat mallit (Lapset puheeksi 15 maakunnassa, vastuutyöntekijämalli). Joissakin maakunnissa malli on systemaattinen ja kattava (Perheneuvo, Perhekeskuksen varhaisen tuen

<Hankkeen/projektin nimi>

palveluprosessit) ja sisältää tarvittavat osatekijät (yhteydenotto ja asiakkaaksi tulo, tilannearvio, apu ja sen koordinaatio, seuranta).

- Sähköisen perhekeskuksen suunnitelma valmistui, toimeenpano SOTE-Digi Oyille
- Avoimia vertaistuen mahdollistavia kohtaamispaikkoja on perustettu jokaisen maakunnan alueelle, yht. noin 500. Niissä yhteensovitetään järjestöjen, seurakuntien, avoimen varhaiskasvatuksen sekä muiden julkisten palvelujen toimintaa. Perheet ovat mukana toimintaa suunnittelemassa ja toteuttamassa. Lapsille, nuorille ja perheille tarjolla on mm. ryhmämuotoista ja yksilökohtaista toimintaa. Useissa maakunnissa kohtaamispaikat muodostavat yhteensovitetun ja koordinoitun verkoston, jota johdetaan osana perhekeskusta. Kohtaamispaikkatoiminnan kriteerit tukevat yhtenäistä kehitystyötä.

Osassa maakuntia perhekeskustoimintamallista tuli osa pysyviä rakenteita ja toimintaa, muissa kehitystyö saatiin hyvään vauhtiin. Työtä on kuitenkin tarpeen jatkaa kaikilla alueilla. Maakuntien ja kansallisen tason yhteiskehittämisen rakenteen tuloksellista toimintaa on jatkettava ja varmistettava maakuntiin vastaavat rakenteet. Työtä edellyttävät mm. aikuisten palveluiden kytkeminen lasten palveluihin, perus- ja erityistason integratiiviset toimintamallit, lasten ja nuorten asioihin perehtyneiden lääkäreiden rekrytointi perhekeskuksiin, perhetyön saatavuuden parantaminen, toiminnan yhteensovittaminen sekä seuranta ja arviointi.

4.3.2 Tulokset ja vaikuttavuus

Tavoitteena perhekeskustoimintamallin syventävän suunnitelman²⁴ mukaan oli luoda lähipalveluna toimiva perhekeskustoimintamalli, jonka avulla

- varmistetaan, että kaikkien lasten ja perheiden voimavarat vahvistuvat ja heidän osallisuutensa paranee sekä mahdollistetaan nykyistä varhaisempi avun ja tuen saanti.
- rakennetaan lapsille ja perheille tarkoitettujen hyvinvointia ja terveyttä ml. mielenterveys sekä kasvua ja kehitystä edistävien ja tukevien peruspalvelujen ja toimintamuotojen sekä tarvittavan varhaisen tuen ja hoidon lapsi- ja perhelähtöinen palvelujen kokonaisuus.
- uudistetaan ja yhtenäistetään perhekeskustoimijoiden toimintakulttuuria yhdessä sovittujen toimintaperiaatteiden avulla. Kaikkea toimintaa ohjaavat seuraavat toimintaperiaatteet: lapsen oikeudet, lapsi- ja perhelähtöisyys, osallisuus ja vastavuoroinen kohtaaminen, voimavarojen vahvistuminen ja perheiden monimuotoisuuden huomioiminen, helppo palveluihin pääsy, nopea palvelutarpeen arviointi ja avun saanti sekä jatkuvuus, vertaistuki ja yhteisöllisyys, vaikuttavien menetelmien käyttö, osaamisen jatkuva vahvistuminen, kustannustietoisuus.

²⁴ Pelkonen M & Hastrup A (toim.) 2016. Matalan kynnyksen palvelujen verkostoiminen. Perhekeskustoimintamalli. Suunnitelma kansallisen ja maakunnallisen toimeenpanon tueksi (projektisuunnitelma). Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma, Sosiaali- ja terveysministeriö.

<Hankkeen/projektin nimi>

Lisäksi tavoitteena oli luoda edellytykset perhekeskustoimintamallin mukaiselle toiminnalle sekä toiminnan toteutuksen, vaikutusten ja kustannusten seurannalle ja jatkuvalla kehitykselle.

LAPE-hankesuunnitelman tavoitteet lapsi- ja perhelähtöisten palvelujen kehittämiseksi sisälsivät

- lasten, nuorten ja perheiden palvelujen yhteensovittamisen toimivaksi kokonaisuudeksi,
- oikea-aikaisen palvelujen saatavuuden parantumisen, kun painopistettä on siirretty korjaavista palveluista ehkäiseviin sekä varhaiseen tukeen ja hoitoon, sekä
- toimivien rakenteiden ja sopimuskäytäntöjen luomisen järjestöjen ja seurakuntien kanssa tehtävälle yhteistyölle.

Odotettuina tuloksina perhekeskustoimintamallin osalta oli, että ohjelmakauden päättyessä

- On valmiina perhekeskustoimintamalli, joka huomioi perheiden monimuotoisuuden ja perheiden erilaiset tilanteet.
- Mallia on kehitetty yhdessä lapsiperhepalveluissa toimivien ja perheiden kanssa, jotka jatkossa osallistuvat myös kehitetyn mallin käyttöön oton seurantaan ja arviointiin.
- Palvelutarjonta on monipuolistunut ja vastaa entistä paremmin lasten ja perheiden tarpeita mm. vanhemmuuden tuki ja perheiden monimuotoisuuden huomioivat käytännöt.
- Lisäksi on pilotoitu mallinnettua palvelujen kokonaisuutta.
- Mallin käyttöönotto on aloitettu jokaisessa maakunnassa ja perhekeskustoimintaan osallistuvien osaamisen vahvistaminen on käynnistynyt.

Tavoitteiden ja tulosten saavuttamiseksi syventävässä suunnitelmassa määriteltiin neljä laajaa toimenpidelinjausta, joista keskeisiä ovat perhekeskustoimintamallin rakentaminen ja integratiiviset toimintamallit erikoissairaanhoidon kanssa. Em. tavoitteet, odotetut tulokset ja toimenpidelinjaukset tiivistettiin maakuntien edustajien kanssa kahdeksaksi kansalliseksi linjaukseksi (ks. myös Liite 1):

- Uudistetaan toimintakulttuuri lapsi- ja perhelähtöiseksi, lapsen oikeuksiin perustuvaksi sekä voimavaroja vahvistavaksi ja perheiden monimuotoisuuden huomioivaksi.
- Otetaan käyttöön toimintatapoja ja malleja, joiden avulla lapset, nuoret ja perheet ovat mukana toimintaa kehittämässä ja arvioimassa.
- Selkiytetään perhekeskuksen tehtävät lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi, sovitaan työnjaosta ja otetaan käyttöön asiakaslähtöisiä toimintamalleja ja -menetelmiä.
- Verkostoidaan tehtävien toteuttamiseksi tarvittavat lapsiperheiden palvelut ja toiminnot toimivaksi kokonaisuudeksi, perustetaan yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja ja otetaan käyttöön sähköisiä palveluja.
- Asemoidaan perhekeskukset, niiden toimipisteet ja kohtaamispaikat maakunnan alueella ja huolehditaan tilasuunnittelusta yhteistyössä kuntien kanssa.

<Hankkeen/projektin nimi>

- Huolehditaan perhekeskustoiminnan johtamisesta (verkostojohtaminen) ja koordinaatiosta sekä palvelujen ja toimintojen yhteensovittamisesta ja osaamisesta.
- Sovitaan tarvittavista yhteistyörakenteista ja yhteistyökäytännöistä (yhdyspintatyö).
- Sovitaan jatkuvan kehittämisen ja seurannan rakenteista.

Keskeiset tulokset kansallisten linjausten, perhekeskustoimintamallin kokonaisuuden sekä LAPE-hankesuunnitelman näkökulmista

Yleistä

- työtä tehtiin 19 hankkeessa 18 maakunnan alueella²⁵ sekä kansallisesti
- perhekeskustoimintamallia rakennettiin osana maakunta- ja sote -uudistusta sekä lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kokonaisuutta
 - palvelujen kokonaisuus kiteytettiin vuoden 2018 aikana nk. LAPE-teeseihin²⁶
 - hankkeiden mukanaolo maakuntien maku-sote -valmistelussa vaihteli, mikä vaikutti työn etenemiseen
- kaikki maakunnat määrittivät lapsiperheväestön, jota alueen perhekeskukset palvelevat: lasta odottavia sekä alle kouluikäisten ja kouluikäisten perheitä, 11 maakuntaa lisäksi myös 16-vuotiaita ja sitä vanhempia lapsia ja nuoria ja heidän perheitään.

Maakunnallinen hallinnonrajat ylittävä malli täsmentynyt ja sen soveltaminen yleistynyt

Kansallinen perhekeskustoimintamalli täsmentyi maakunnallisen työskentelyn perustaksi.

- vahvistaa palvelukokonaisuusajattelua sekä so-te-, sivi-sote- ja järjestöyhteistyötä,
- kaikki maakunnat etenivät useimpien tavoitteiden ja kansallisten linjausten suunnassa
- osa mallinsi koko alueensa perhekeskuskehittämisen (esim. Uusimaa, Kymenlaakso)
- maakuntien painotukset ja etenemistahti vaihtelivat ja ne pääsivät eri vaiheeseen
- lähtötilanteen kartoituksessa (syksy 2017) maakunnallisia malleja oli 4, 2018 lopussa 12 ja sote-uudistuksen kariuduttua 9 keväällä 2019. Sote-kuntayhtymä tuki työtä, tuloksia myös muualla esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla.
- tukee lasten, nuorten perheiden yhdenvertaisuutta ja palvelujen saavutettavuutta

²⁵ Pohjanmaa lähti mukaan kehittämiskokonaisuuteen, vaikka ei ollut hakenut siihen valtionosuutta.

²⁶ Kaukonen P, Pelkonen M, Hastrup A, Bergbscka K, Mäkelä J, Santala R. 2018. Lapsille ja nuorille hyvä sote. LAPE-teesit sote-palvelujen kehittämisen tueksi. Päätösten tueksi 51, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lapsi- ja perhelähtöiset työtavat sekä kehittäjäasiakastoiminta ja muut osallisuuden muodot lisääntyneet ja ohjanneet palveluja lasten, nuorten ja perheiden ympärille

- kaikki maakunnat ovat käynnistäneet toimintakulttuurin uudistamisen mm. järjestämällä koulutusta ja ottamalla toiminnan lähtökohdaksi LAPEn periaatteet (lapsi- ja perhelähtöisyys, lapsen oikeudet, voimavarojen vahvistaminen, perheiden moninaisuus). Joissakin maakunnissa on käyty laajoja arvokeskusteluja (esim. Keski-Pohjanmaa). Periaatteet ovat läpileikkaavia ja koskevat asiakastyötä, toimijoiden keskinäistä yhteistoimintaa ja johtamista.
- kaikki maakunnat ovat ottaneet käyttöön toimintatapoja lasten, nuorten ja perheiden osallistamiseksi toiminnan kehittämiseen ja arviointiin, esimerkiksi
 - kehittäjä- tai neuvonantaja-asiakkaat: Kymenlaakso, Etelä-Savo,
 - asiakasraadit, perheparlamentti, kokemusasiantuntijat, LAVA (ks. edellinen luku);
 - Aidon kohtaamisen huoneentaulu: Etelä-Savo
- lasten, nuorten ja perheiden odotuksista ja tarpeista saatu hyvä kuva kaikkien maakuntien tekemien kyselyjen perusteella: (perheet odottavat mm. varhaisia tukitoimia ja toimijoiden saumatonta yhteistoimintaa)
- kansallisesti valmisteltiin luonnos perhekeskuksen palvelulupaukseksi lapsille, nuorille ja perheille
- lapsi- ja perhelähtöiset toimintatavat ja perheiden odotusten huomioon ottaminen ovat parantaneet lasten, nuorten ja perheiden kohtaamista sekä palveluiden sovittamista lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin
- toiminta ei ole vielä kattavaa ja systemaattista, vaan työtä jatkettava

Perheiden saama apu ja tuki vahvistuneet ja varhentuneet.

Perhekeskukset pystyvät vastaamaan aikaisempaa paremmin ja oikea-aikaisemmin lasten, nuorten ja perheiden terveyden ja hyvinvoinnin sekä avun ja tuen tarpeisiin

- vanhemmuuden ja parisuhteen tuki sekä eroauttaminen vahvistuivat lähes kaikkien maakuntien alueilla
 - eroauttamisen parantuminen oli ulkoisen arvioinnin mukaan kehitystyön erityinen vahvuus: eron ensiapupiste, eroperheen palvelupolku, vanhemmuuden jatkumista eron jälkeen tukevan nk. vanhemmuussuunnitelman²⁷ käyttöönotto
- lähisuhdeväkivallan ehkäisyä (Marak-malli) tehostettiin kahdessa kolmasosassa maakuntia ja perheiden monimuotoisuuden ja monikulttuurisuuden huomioon ottamista lähes kaikissa maakunnissa
- varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen toimintatavat vahvistuivat lähes kaikissa maakunnissa kuten

²⁷ Haavisto V. 2018. Lapsen arki eron jälkeen. Suunnitelma vanhempien yhteistyöstä. STM/Lape.

<Hankkeen/projektin nimi>

- sähköiset yhteydenottokanavat (Pyydä apua –palvelu, 4 alueella, mm. Varsinais-Suomi; Helppi-linja),
- erilaiset nopean avun saamisen polut, monialaisen tiimin arviointi ja yhteistoiminta, sähköiset tilanearviotyökalut (esim. Kompassi, Kanta-Häme),
- apua perheen tueksi kokoavat mallit kuten Lapset puheeksi (15 maakuntaa), vastuutyöntekijämalli (Pohjois-Karjala, Etelä-Karjala), perhetyön jalkautuminen varhaiskasvatukseen (Varsinais-Suomi)
- systemaattinen ja kattava malli käytössä vasta muutaman maakunnan alueella
 - (PKS/Uusimaa: Perhekeskuksen varhaisen tuen palveluprosessit, Etelä-Savon Perheneuvo-verkosto, Eksoten Lasten ja nuorten talosta saatiin oppia)
- lapsen, nuoren ja perheen ympärille rakentuva monialainen varhaisen tuen ja hoidon malli perustuu voimavaroja vahvistavaan työotteeseen ml aito kohtaaminen ja sisältää seuraavat osatekijät (yhteenvedo):
 - yhteydenotto ja asiakkaaksi tulo: nopea palveluohjaus, viiveetön pääsy palveluihin, ohjautuminen oikealle työntekijälle,
 - tilanearvio: viiveetön tuen ja hoidon tarpeiden arviointi, tarvittaessa monialainen tiimi, koko perheen tilanne ja vanhempien palvelutarpeet huomioon,
 - apu: tarpeenmukainen ja oikea-aikainen apu ja tuki lapsille ja vanhemmille ml erityispalvelut
 - vastuutyöntekijä ja palvelujen koordinaatio
 - seuranta
- varhaisen tuen ja hoidon palveluja ja toimintoja selkiytetty kansallisissa työryhmissä ja painettu julkaisuina ja diasarjana:
 - kasvatus- ja perheneuvonta, lastenvalvojien ja olosuhdeselvittäjien työ, perhetyön ja muun sosiaalihuollon porrasteisuus; monialainen tuen ja hoidon tarpeen arviointi; Diasarja ”Kohti alueellista perhekeskustoimintamallia. Näin sen teemme” (ks. luku 5.2)
- lapsi- ja perhelähtöisiä työtapoja ja menetelmiä otettu käyttöön
 - näyttöön perustuvat menetelmät vanhemmuuden ja varhaisen tukeen: 14 maakuntaa (Lapset puheeksi, Voimaperheet ja Ihmeelliset vuodet), Pohjois-Pohjanmaa valmistanut Lapset puheeksi -käsikirjan
 - voimavaroja vahvistava työote
- maakunnallisten hankkeiden työryhmiä tuettiin määrittelemällä kansallisesti perhekeskuksen ydintehtävät lapsiperheiden hyvinvoinnin edistämiseksi sekä avun ja tuen tarpeisiin vastaamiseksi (tähtikuvio ja diasarja ”Näin sen teemme”):
 - terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen; vanhemmuuden ja parisuhteen tuki; apu sovinnolliseen eroon ja vanhemmuuden jatkumiseen; perheiden monimuotoisuuden huomioon ottaminen ml monikulttuurisuus; lähisuhdeväkivallan ehkäisy; varhainen tuki, hoito ja kuntoutus; vertaistuki ja yhteisöllisyys,
 - järjestöt käyttävät samaa tehtäväjäsennystä omassa työssään, mikä on tukenut järjestöjen osuuden yhteensovittamista muuhun työhön
- toimijoiden yhteinen ymmärrys perhekeskuksen tehtävistä ja toimintatavoista vahvistunut ja yleistynyt, mikä on toimintojen ja palvelujen yhteensovittamisen

edellytys.

Palvelujen hajanaisuus vähentynyt ja palvelujen saavutettavuus parantunut verkostoimisen, yhteensovittamisen, yhteistyön, asemoinnin, kohtaamispaikkojen perustamisen ja sähköisen perhekeskuksen suunnitelman avulla

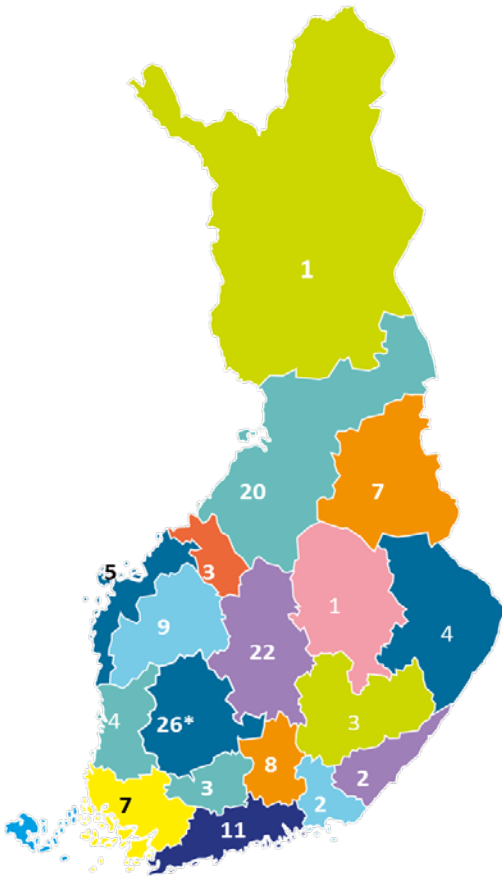
- perhekeskuksen palveluverkoston ja yhteistyöverkoston kuuluvien lasten, nuorten ja perheiden palvelujen (sivistystoimi, kunnan muut palvelut, sosiaali- ja terveyspalvelut, järjestöt, seurakunnat ja Kela, Liite 2) verkostoiminen käynnissä lähes kaikissa maakunnissa.
 - varhaiskasvatus mukana verkostossa kaikissa maakunnissa, monessa myös sivistys- ja kulttuuritoimi laajemmin (esi- ja perusopetus, liikunta- ja kulttuuritoimi)
 - seurakunnat mukana kaikissa ja järjestöt lähes kaikissa maakunnissa; STEA-rahoitteinen Perheet keskiöön -hanke 6:ssa ja Kela 12 maakunnassa. Työpaperi toimintarakenteista ja sopimuskäytännöistä (THL 2019) tukee jatkotyötä
 - yhteistyöstä sovittu lastensuojelun kanssa 13:ssa, erikoissairaanhoidon kanssa 13:ssa ja kuntien HYTE-toiminnan kanssa 17 maakunnassa
 - lasten ja nuorten asioihin perehtyneiden lääkäreiden saamiseksi perhekeskuksiin käynnistetty kansallinen keskustelu, laadittu palvelukuvauksia (mm. PKS/Uusimaa)
 - perus- ja erityistason yhdistäviä integratiivisia malleja työstettiin tai laajennettiin (esim. lasta odottavien ja pienten lasten vanhempien päihdeongelmien hoitoon keskittynyt yksikkö Päiväperho, Pirkanmaa: neuvolat, sosiaalityö, erikoissairaanhoido)
- Sähköiset palvelut
 - sähköisen perhekeskuksen suunnitelman²⁸ mukaan sähköiset palvelut kootaan keskitetysti samaan kansalliseen verkkopalveluun, mutta toteutukseen alueellista liikkumavaraa. SOTE-Digi Oy toteuttajaksi, mutta työ jäi odottamaan
 - useat maakunnat kehittivät omia sähköisiä palveluja tai työkaluja (esim. Lappi, Varsinais-Suomi, Kanta-Häme)
- Avoimet kohtaamispaikat (18 maakuntaa, yli 500) mahdollistavat vertaistuen.
 - Kohtaamispaikka on paikalliset toimijat yhteen kokoava fyysinen toimitila tai toimintaa toteuttava yhteistyöverkosto. Maakunnan alueen kohtaamispaikat muodostavat koordinoitun kohtaamispaikkaverkoston, jota johdetaan osana perhekeskuksia
 - Toimijatahoja järjestöt, seurakunnat, avoin varhaiskasvatus, muut palvelut sekä perheet
 - Kansalliset kriteerit (12/2018) tukevat yhtenäistä kehittämistä, paikalliset toteutukset omaleimaisia (Satakunta, Kainuu)

²⁸ Sähköinen perhekeskus. Kehittämistarpeet, tavoitetila, skenaariot ja toimenpide-ehdotukset. 2018. Työryhmän selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 57.

<Hankkeen/projektin nimi>

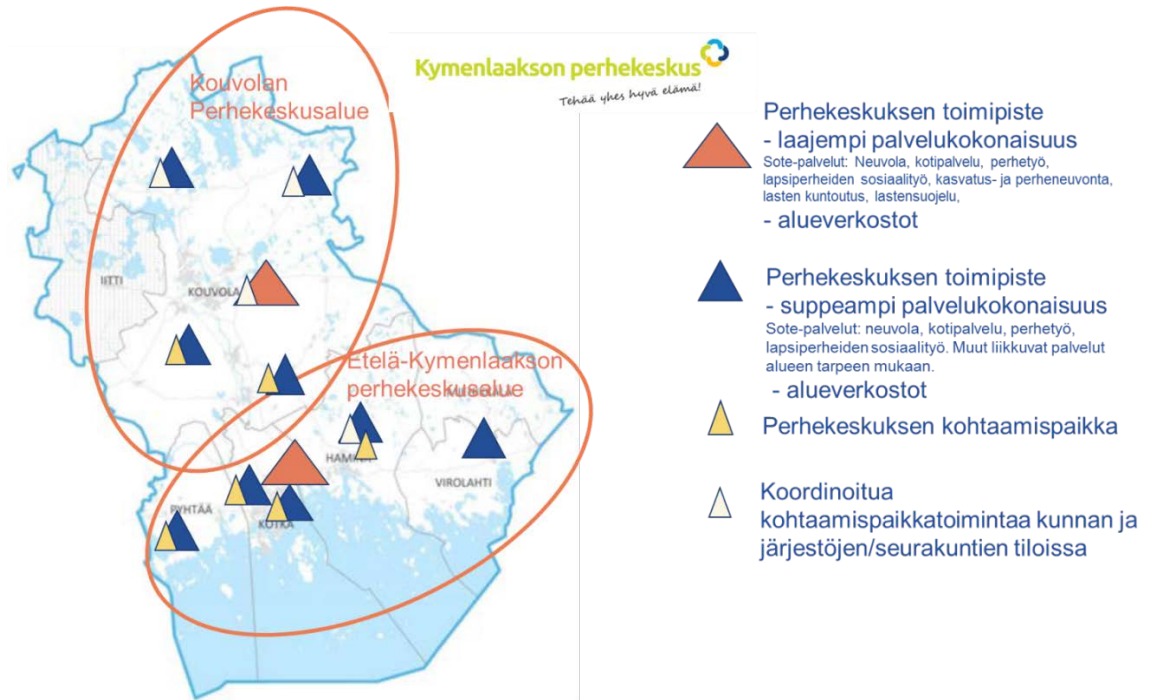
- Laadullinen arviointi valmisteilla (Perheet keskiöön -hanke, 2019)
- diasarja "Näin sen teemme" täsmentää verkostoon kuuluvia palveluja (ks. luku 5.2)
- Perhekeskukset tai perhekeskusalueet, niiden toimipisteet ja avoimet kohtaamispaikat määriteltiin yhdyshenkilöverkostossa.
- Perhekeskuksella tarkoitetaan palvelujen verkostoa, joka on koottu ja yhteensovitettu alueensa lapsiperheiden avun ja tuen tarpeisiin vastaamiseksi ja jota johdetaan yhtenä kokonaisuutena.
 - Mukana verkostossa ovat ainakin sosiaali- ja terveystyöpalvelut, sivistystyöpalvelut sekä järjestöt ja seurakunnat.
 - Perhekeskus voi olla
 - **Yhden kunnan perhekeskus** (esim. Keski-Suomi, Satakunta, Pohjanmaa)
 - **Useamman kunnan perhekeskus = perhekeskusalue** (esim. Pohjois-Karjala, Etelä-Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa, Kymenlaakso ks. kuva y)
 - **Yksi suuren kunnan perhekeskuksista** (esim. Helsinki, Turku)
 - Perhekeskuksen **palvelut** tarjotaan helposti saavutettavina
 - Toimipisteissä koottuina yhteen tai erillisinä
 - Sähköisesti
 - Kotiin vietyinä
 - Perhekeskuksen **toimipisteet** voivat sijaita esim.
 - Päiväkodin, koulun tai monitoimitilan yhteydessä
 - Erillisissä kiinteistöissä tai omassa rakennuksessa
- Perhekeskukset sijoitettiin maakunnan alueen kartalle (ks. myös kuva y)
 - huhtikuussa 2019 perhekeskuksia oli toiminnassa tai suunnitteilla* jokaisen maakunnan alueella, yhteensä 138 (Kuva x).

<Hankkeen/projektin nimi>

Kuva x. Toiminnassa tai suunnitteilla* olevat perhekeskukset huhtikuussa 2019. Perhekeskus voi olla yhden tai useamman kunnan perhekeskus, suurissa kunnissa voi olla useita perhekeskuksia.

<Hankkeen/projektin nimi>

Kuva y. Esimerkki Kymenlaakson alueesta, jolla on kaksi perhekeskusta tai perhekeskusalueetta. Kullakin perhekeskusalueella on useita toimipisteitä, vähintään 1/kunta, ja useita kohtaamispaikkoja.

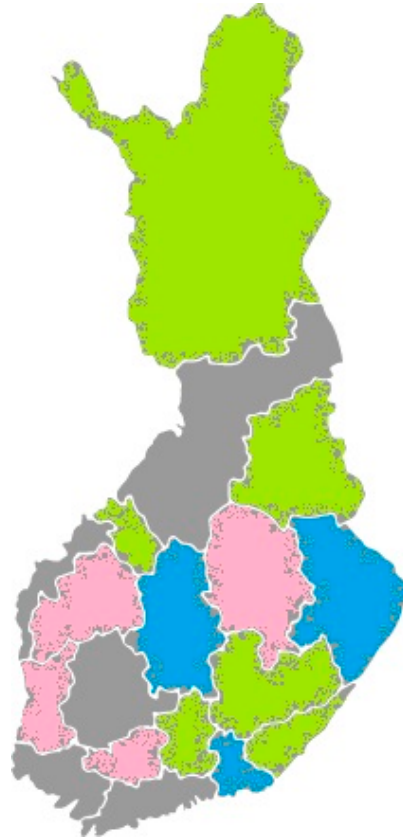
- Palvelujen ja toimintojen yhteensovittamista valmistellut 12 ja suunnitellut 6 maakuntaa
 - integraatio asiakastyössä edellyttää asiakaslähtöisiä rakenteita ja toimintatapoja (ks teesit)
- Yhteistyörakenteista ja yhtenäisistä työtavoista (yhdyspintatyö) sovittu 9 maakunnassa
 - useimmin mainittiin varhaiskasvatus sekä järjestöt ja seurakunnat. Keskeinen työ 2019.

Rakenteet luotu eri hallinnonalojen sekä järjestöjen ja seurakuntien palvelujen ja toimintojen johtamiselle ja koordinaatiolle osana lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kokonaisuutta

- Kaksiportainen verkostojohdantamisen rakenne luotu linjajohtamisen rinnalle perhekeskusten johtamista varten: maakunnan taso ja perhekeskusten taso. (Suurimmissa maakunnissa tasoja kolme). Maakunnan tasolla strategisen tason ryhmä (LAPE-yhteistyöryhmä) ja perhekeskustoimintaa ohjaava ryhmä (johto/ohjausryhmä), perhekeskustasolla kutakin perhekeskusta ohjaava ryhmä
 - Verkostojohdantamisen rakenteita valmistellut 10 ja suunnitellut 7 maakuntaa.

<Hankkeen/projektin nimi>

- Osassa tehty päätökset rakenteista (mm. Päijät-Häme, Pohjois-Karjala, Etelä-Savo).
- Koordinaatorakenne palvelujen ja toimintojen yhteensovittamiseksi: maakunnan tasolle ja kuhunkin perhekeskukseen, tehtävät määriteltä.
- Perhekeskuskoordinaattoreita ja perhekeskusvastaavia toimii osana pysyviä rakenteita 13 maakunnan alueella.
- Koko maakunnan alueen verkostoyhteistyöstä ja koordinaatiosta vastaavia koordinaattoreita on 6 (vihreä), 4 maakunnan alueella on (lähes) jokaisessa perhekeskuksessa koordinaatiosta vastaava henkilö (punainen), kolmella alueella molemmat: Kymenlaakso, Pohjois-Karjala ja Keski-Suomi (sininen). Kaikkien muiden maakuntien alueilla koordinaatorakenteet ovat suunnitteilla.

Kuva x. Perhekeskusten koordinaatorakenteet maakuntien alueilla. Selitys: alueet, joilla koko maakunnan alueen koordinaatiosta vastaava (vihreä), perhekeskustason koordinaatiosta vastaavia (punainen), sekä maakunnan alueen että perhekeskusten koordinaatiosta vastaavia (sininen).

<Hankkeen/projektin nimi>

- Kahden maakunnan alueella lasten, nuorten ja perheiden sote-palvelut koottu hallinnollisesti yhteen (Etelä-Karjala, Keski-Pohjanmaa), aikuisten palvelut osa kokonaisuutta tai lähellä sitä

Jatkuvan kehittämisen ja seurannan rakenteista sopiminen ja osaamisen vahvistaminen käynnistetty

- toimivat kehittämisrakenteet maakunnissa vastasivat kehitystyöstä ja huolehtivat jatkosta, (esim. Etelä-Pohjanmaa, Pohjois-Savo, Pirkanmaan 100 perhekeskusagenttia, Keski-Suomen kuntakohtaisten perhekeskusyhdysheikilöiden osaamis- ja tukiverkosto), jatkuvan kehittämisen rakenteet sovittu 10:n ja suunnitteilla 6 maakunnan alueella; kansallinen yhteiskehittämisen rakenne osoittautui välttämättömäksi
- seurantaa ja arviointia varten toteutettu 1. perusteellisempi kysely (k/2019). Vuoden 2018 seurannat antoivat suuntaa antavan kuvan maakuntien etenemisestä. Kohtaamispaikkojen laadullinen arviointi toteutetaan 2019 (Perheet keskiöön - hanke). Maakunnallisia hankkeita arvioitu (esim. Keski-Suomessa Jyväskylän yliopisto)
- perhekeskustoimijoiden ja johdon osaamisen vahvistaminen on aloitettu kaikissa maakunnissa (esim. pitkäkestoinen johdon valmennus Etelä-Karjala, muita koulutuksia runsaasti)

Hyödyt ja vaikuttavuus

Perhekeskustoimintamallin avulla tavoiteltiin erittäin suuria muutoksia lasten, nuorten ja perheiden palveluihin ja sitä ohjaavaan toimintakulttuuriin. Kaikkien tarkoitettujen hyötyjen saavuttaminen kestää vuosia. Kuitenkin jo lyhyehkössä ajassa on todettavissa useita hyötyjä, etenkin jo pidempään toimineiden perhekeskusten osalta. Seuraavassa esitellään hankkeiden arvioimia hyötyjä ja vaikutuksia perhekeskustoimintamallista. Varsinaisen vaikuttavuuden osoittaminen vaatisi pidemmän aikajänteen ja tutkimusorientaation.

Perhekeskustoimintamallin hyödyt ja vaikuttavuus kiteytyvät toisaalta asiakastason eli lasten, nuorten ja perheiden mahdollisuuksiin saada tarvitsemansa varhainen apu ja tuki ja toisaalta asiakastason edellytyksiin eli järjestelmätasoiseen siirtymiseen korjaavista palveluista varhaiseen tukeen ja hoitoon. Tätä siirtymää käsitellään tämän osuuden johtopäätösosauudessa.

Muutamissa hankkeissa (Pääkaupunkiseutu, Kymenlaakso, Pohjois-Savo) on perhekeskustoiminnan hyötyjä ja vaikutuksia arvioitu asiakkaiden, henkilöstön ja päättäjien näkökulmasta. Nämä hyödyt ovat asetettujen tavoitteiden ja odotettujen tulosten suuntaisia.

Hyötyjä asiakkaille: apua kohdennetummin ja koordinoitummin, viiveetön ja kynnyksetön avunsaanti, monipuolinen palvelutarjonta, tasalaatuisemmat ja yhdenmukaiset palvelut ja käytänteet, palvelut omassa ympäristössä, sujuvammat palveluprosessit, palvelujen päällekkäisyyden ja sirpaleisuuden väheneminen → eheitä palvelukokonaisuuksia.

<Hankkeen/projektin nimi>

Hyötyjä henkilöstölle: yhteinen suunnittelu ja yhdessä toimiminen, yhdessä enemmän aikaan, sovitut arviointimenetelmät, tukea interventtioiden valintaan oikean tahon/ammattilaisen toteuttamana, mahdollisuus yhteisen kielen ja kulttuurin synnyttämiseen, yhtenäinen toimintatapa, osaamisen lisääntyminen, systemaattisia toimintatapoja.

Hyötyjä päättäjille: varhainen tunnistamisen, tuen ja hoidon järjestäminen, vaihtoehtoisia tapoja tihentää ja syventää integratiivisia työtapoja, kustannussäästöt, yhteiset arviointimittarit, jotka mahdollistavat vertailun kuntien välillä.

Myönteisiä vaikutuksia varhaisesta tuesta ja hoidosta alkaa näkyä monialaista arviointia ja yhteistyötä tiivistettäessä. Laajempia hyötyjä ja vaikutuksia voidaan osoittaa pidempään ja järjestelmällisimmin toimineilta perhekeskuksilta (esim. PKS/Uusimaa) tai vastaavista palveluista (esim. Eksoten Lasten ja nuorten talo). Kattavasta varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen mallista on hyötyä asiakkaille ja palvelujärjestelmälle. Lapset, nuoret ja perheet pääsevät aikaisemmin tuen ja hoidon tarpeen arviointiin ja saavat tarvitsemaansa tukea ja apua koordinoitusti. Tilastoissa muutos näkyy lastensuojelun tarpeen vähenemisenä (esim. Eksoten alueella lastensuojeluilmoitukset vähentyneet, lastensuojelun laitoshoido ja lastenpsykiatrinen osastohoito vähentyneet).

Johtopäätökset: Siirtyminen korjaavista palveluista varhaiseen tukeen ja hoitoon on käynnistynyt paikallisesti. Siirtyminen on mahdollista.

Laaja ja kattava painopisteen siirto korjaavista palveluista varhaiseen tukeen ja hoitoon edellyttää, että

- Varhaisen tuen ja hoidon osuutta kasvatetaan ja universaalien palvelujen osuutta vahvistetaan, näin on mahdollista vähitellen pienentää korjaavien palvelujen volyyymiä.
- Vakiinnutetaan perhekeskustoimintamallin rakenteet ja sisällöt sekä yhteistoiminnalliset toimintatavat ml
 - Riittävän kattava varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen toimintamalli (ks. edellä keskeiset osatekijät)
 - Vaikuttavat toimintatavat ja erikoissairaanhoidon jalkautuminen ja muu tuki.
- Vahvistetaan kunkin työntekijäryhmän roolia etulinjan toimijana ja vastuunottajana (terveydenhoitajat, lääkärit, sosiaalihuollon työntekijät) sekä yhteistoiminnan osapuolena.

Painopisteen siirtoon tarvitaan vahvaa johtamisen tukea, osaamisen vahvistamista sekä riittävää resursointia etulinjaan (esim. ehkäisevän perhetyön, lääkäreiden ja neuvolatyön resursseissa puutteita).

Mikä jäi toteutumatta

Perhekeskustoimintamalli on jo sinällään erittäin laaja ja monialainen kokonaisuus. Lisäksi sitä toimeenpantiin osaksi tulevaisuuden maakuntia ja sote-järjestelmää, jotka uudistukset raukesivat hallituksen eroamisen myötä. Mallin osalta saavutettiin paljon, mutta paljon jäi myös toteutumatta, mikä oli odotettavissa. Näin laaja-alaisen

<Hankkeen/projektin nimi>

muutoksen toimeenpanoon - ilman ulkopuolisia esteitäkin – on varattava aikaa 5-10 vuotta. Toteutumatta jääneitä asioita käsitellään luvussa 6.

4.3.3 Toteutus

Suunnitteluvaiheessa (2016) laadittiin yhteistyössä kansallisen monialaisen työryhmän kanssa perhekeskustoimintamallin syventävä suunnitelma ohjaamaan valtionavustushankkeiden hakua ja toimeenpanoa (ks. edellä). Lisäksi laadittiin kolme teemakohtaista syventävää suunnitelmaa (vanhemmuuden ja parisuhteen tuki, erotilanteen palvelut, turvapaikan hakijoiden ja maahanmuuton asiat) ja yksi näyttöön perustuvien menetelmien implementointia varten.

Organisointivaiheessa (2017) luotiin kansallisen tason rakenteet (ml teemaryhmät), maakunnalliset rakenteet maakuntien perhekeskuskehittämistä varten (vaihtelivat maakunnittain) sekä kansallisen tason ja kaikki maakunnalliset hankkeet yhdistävä yhteiskehittämisen rakenne.

Yhteistyöneuvotteluja käytiin muun muassa OKM-OPH-STM-THL-työryhmän (varhaiskasvatus ja muu sivistystoimi), Kelan ja alkuun järjestöjen ja sittemmin Perheet keskiöön -järjestöjen perhekeskustoiminnan koordinaatio- ja kehittämishankkeen (2018-2020) kanssa.

Työskentelyvaiheessa (kevät 2017-2018) työtä tehtiin kansallisten linjausten mukaisesti yhteiskehittämisen periaattein työpajoissa ja perhekeskusverkostossa (7 työpajaa ja 11 verkostokokousta), toteutettiin 40 maakuntavierailua ja kohtaamispaikan työpajaverkosto. Lisäksi 10 kansallista työryhmää kehitti perhekeskustoiminnan sisältöjä, sosiaalipalveluja, sopimusrakenteita, sähköistä perhekeskusta ja monialaista arviointia. Kehitystyötä esiteltiin LAPE-päivillä ja -konferensseissa.

Lääketieteellisen osaamisen vahvistamiseksi perhekeskuksissa järjestettiin 11/2018 STM:n johdolla nk. pyöreän pöydän keskustelu. Tilaisuuteen osallistui yhteensä noin 30 osanottajaa.

Tilannekuvan muodostamiseksi (2018) maakuntien työn etenemisestä tehtiin useita tietopyyntöjä eri aihepiirien ja kansallisten linjausten etenemisestä maakuntien perhekeskuskehittäjille. Tulosten käsittely yhdyshenkilöverkostossa antoi vertaistukea ja edisti perhekeskusten kehittämistä.

Työskentelyn aikana tunnistettiin ja koottiin jatkotyötarpeita.

Suunnitteluvaiheessa laadittu aikataulu oli ylioptimistinen suhteessa kehittämiskokonaisuuden laajuuteen ja hankkeiden määrään. Tosin suunnitelmaa laadittaessa ei ollut tietoa koko maan kattavasta kiinnostuksesta.

4.3.4 Vastuuhenkilö ja organisaatio

<Hankkeen/projektin nimi>

Kehittämiskokonaisuuden ohjauksesta vastasi LAPE-organisaatio: LAPE ohjausryhmä ja sen Perhekeskusjaosto, LAPE-tiimi ja LAPE-ministeriryhmä sekä projektipäällikkö ja hankejohtaja. STM:n vastuuhenkilönä ohjelman suunnittelusta alkaen toimi nvm Marjaana Pelkonen 28.2.2018 saakka, 1.3.2018 alkaen nvm Arja Ruponen.

THL vastasi kehittämiskokonaisuuden toimeenpanosta. Avainhenkilöihin kuuluivat johtava asiantuntija Arja Hastrup ja THL:n matalan kynnyksen palvelujen toimeenpano-organisaatio: lukuisat teemaryhmät sekä pieni valmisteleva työryhmä. THL organisoi yhteistyön maakuntien kanssa.

Noin 10 STM:n ja THL:n asettamaa kansallista työryhmää tuottivat sisältöä ja menetelmiä kehittämistyöhön (aiheet kuvattu edellä). Suomen Mielenterveysseura implementoi Kasvun tuen kokoamia menetelmiä 14 maakunnan alueella.

Maakunnissa oli omat LAPE-hankkeesta ja perhekeskuksen kehittämisestä vastuussa olevat hankeorganisaatiot, minkä lisäksi organisoitiin maakuntien perhekeskuskehittäjät ja kansalliset vastuuhenkilöt yhdistävä kehittämisrakenne, nk. yhdyshenkilöverkosto.

4.4 Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena

4.4.1 Tiivistelmä

- Kehittämistyötä tehtiin 12 hankkeessa sekä kansallisella tasolla.
- Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa. Tuomme yhdessä iloa oppimiseen.
 - Koulu hyvinvoinnin edistäjänä on yksi Peruskoulufoorumien seurantaryhmän valitsemista neljästä keskeisimmästä tavoitteesta.
 - Hyvinvoinnilla on oppimisen kannalta suuri merkitys. Hyvinvoiva lapsi oppii ja oppiva lapsi voi yleensä hyvin.
 - Tasa-arvoinen perusopetus takaa jokaiselle mahdollisuuden kasvaa potentiaaliinsa.
- Luomme opiskeluhuollon lapsi- ja nuorilähtöisiä toimintamalleja ja monialaista yhteistyötä sivistystoimen ja soten yhdyspintoihin.
 - Opiskeluhuollon lapsi- ja nuorilähtöisiä toimintamalleja on vahvistettu tuottamalla oppaita, artikkelikokoelmia sekä järjestämällä koulutusta.
 - Tiedolla johtamista on vahvistettu laajentamalla opiskeluhuollon tietopohjaa valtakunnallisilla opiskeluhuoltopalvelujen selvityksillä sekä kunnille suunnatuilla indikaattoripaketeilla.
 - Sähköisten palvelujen kehittäminen vastaa lasten, nuorten ja huoltajien tarpeisiin.
 - Paljon tukea tarvitsevien lasten ja nuorten tarpeisiin on kehitetty monialaisia yhteistyökäytänteitä esimerkiksi vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkoston avulla.
- Lisäämme osallisuutta ja yhteisöllisyyttä ja ehkäisemme kiusaamista tukemalla tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä kaverisuhteita. Tuomme harrastustoimintaa koulun yhteyteen.

<Hankkeen/projektin nimi>

- Hyvinvointia tukevaa vapaa-ajantoimintaa sekä mahdollisuuksia tasapuoliseen harrastamiseen on edistetty tuomalla yhä enemmän lasten ja nuorten toivomaa harrastustoimintaa koulun yhteyteen esimerkiksi kerhotoiminnan, Liikkuva koulu –toiminnan ja taiteen ja kulttuurin harrastustuntien kautta.
- Kiusaamisen ehkäisyn ja työrauhan edistämisen osalta on kiinnitetty huomiota mm. lainsäädännön muutostarpeisiin, toimintakulttuurin muutokseen ja monialaisen yhteistyön kehittämiseen sekä informaatio-ohjaukseen. Osa kehittämistoimenpiteistä on toteutettu mm. uuden varhaiskasvatustutkimuksen ja uuden lukiolain yhteydessä.
- Kannustamme kaikkia lapsia osallistumaan varhaiskasvatukseen.
 - Maksuttoman varhaiskasvatuksen kokeilu laajeni koskemaan 31 % kaikista viisivuotiaista jatkuen heinäkuun 2020 loppuun. Opetushallituksen selvityksen mukaan maksuttoman esiopetuksen pidentäminen lisäisi yhdenvertaisuutta, koska nykyistä useammalla lapsella olisi sen myötä mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen. Muutos tukisi samalla lasten kannalta laadukkaiden palvelujen järjestämistä.

4.4.2 Tulokset ja vaikuttavuus

Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena - kehittämiskokonaisuuden tavoitteena oli, että varhaiskasvatus-, koulu- ja oppilaitosympäristöt ja -yhteisöt ovat hyvinvointia vahvistavia ja yhteisöllinen työ on suunnitelmallista ja tavoitteellista. Hyvinvoiva yhteisö ja ympäristö tukevat yksittäisten lasten ja nuorten hyvinvointia ja pystyvät tarjoamaan korjaavia kokemuksia niille, joiden kodin kehitysympäristössä on hyvinvointia heikentäviä tekijöitä. Hyvä kehitysympäristö ja –yhteisö eivät aiheuta tai lisää pahoinvointia vaan tukevat lasten, nuorten ja perheiden olemassa olevia voimavaroja ja auttavat heitä löytämään omat vahvuutensa sekä tarjoavat osallisuuden kokemuksia jokaiselle.

Kehittämiskokonaisuuden toisena päätavoitteena oli, että hyvinvointia vahvistetaan yksilöllisesti lapsen tai nuoren tarpeisiin räätälöidyn työn ja palvelujen avulla. Hyvä yksilöllinen työ on ehkäisevää, helposti saavutettavissa, laadukasta sekä lapsi- ja nuorilähtöistä. Lisäksi tarjolla on varhaista tukea oikea-aikaisesti ja tarvittaessa monialaisesti. Intensiivisempää tukea ja hoitoa tarjotaan varhaiskasvatukseen, esiopetukseen, kouluun ja oppilaitoksiin jalkautuvina palveluina ja perustason toimijoita tuetaan konsultaatioilla.

Kehittämistyön tavoitteita pyrittiin saavuttamaan neljällä päätoimenpiteellä:

1. Vahvistetaan yhteisöllistä hyvinvointityötä sekä kehitetään sen sisältöjä ja toimintatapoja.
2. Syvennetään yksilökohtaisen opiskeluhoitotyön sisältöjä ja kehitetään toimintatapoja.
3. Kehitetään kansallisesti sähköisiä palveluja ja työtapoja sekä tuetaan niiden käyttöönottoa varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, koulun ja oppilaitosten työn tueksi.

<Hankkeen/projektin nimi>

4. Tunnistetaan yhteisölliseen ja yksilökohtaiseen työhön liittyviä osaamistarpeita ja järjestetään tarvittavaa koulutusta.

Kehittämistyö perustui kehittämiskokonaisuuksittain laadittuihin projektisuunnitelmiin²⁹, joita toteutettiin niin kansallisella kuin maakunnallisten hankkeiden tasolla.

Kärkihankkeen ulkoisen arvioinnin loppuraportissa³⁰ todetaan, että kehittämiskokonaisuudessa on onnistuttu vahvistamaan osallisuuden ja yhteisöllisyyden teemoja. Opiskeluhuoltotyön osaamistarpeita on tunnistettu ja järjestetty koulutusta. Muutosohjelman aikana on tehty työtä opiskeluhuollon yhdenmukaistamiseksi ja kehitetty varhaiskasvatuksen hyvinvointityötä sekä edistetty monialaista yhteistyötä. Sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyö on tiivistynyt alueellisissa hankkeissa ja kansallisella tasolla.

Kehittämistyön tuloksena vuonna 2025 lasten ja nuorten kiusaaminen ja yksinäisyys on vähentynyt sekä jokainen lapsi ja nuori kokee kuuluvansa yhteisöön, jossa kokee tulevansa kuulluksi. Varhaiskasvatuksen, koulujen ja oppilaitosten osallistava ja yhteisöllinen toimintakulttuuri on vahvistunut. Lasten, nuorten ja huoltajien osallisuus varhaiskasvatuksessa, koulussa, oppilaitoksissa ja harrastuksissa mahdollistaa asioihin vaikuttamisen. Tasa-arvoista oppimista tukevat lasten ja nuorten yksilölliset oppimispolut, joihin sisältyy myös ohjausta ja tukea. Jokaisen lapsen ja nuoren oppimista, kasvua ja kehitystä tuetaan tiiviissä monialaisessa yhteistyössä, jossa ammattilaisten osaaminen ja vertaistuki on vahvistunut. Kaikille lapsille ja nuorille turvataan mahdollisuudet itsensä toteuttamiseen. Kun tarpeenmukaista tukea tarjotaan oikeaan aikaan, myös kustannusten kasvua on saatu hillittyä.

Yhteisöllinen hyvinvointityö

Yhteisöllisen hyvinvointityön tavoiteltuina tuloksina on, että opiskeluhuolto ja varhaiskasvatuksen hyvinvointityö on yhdenmukaista eri puolilla maata, työ on tavoitteellista ja sitä tehdään suunnitelmallisesti ja tilannetta välillä arvioiden, työn pohjana on tieto lasten ja nuorten hyvinvoinnista, tarpeista, ympäristöstä ja yhteisöstä, opiskeluhoitoryhmät työskentelevät tavoitteellisesti ja pitkäjänteisesti ja oppilaat, opiskelijat ja vanhemmat osallistuvat yhteisöllisen työn suunnitteluun ja toteuttamiseen sekä lasten ja nuorten sosiaaliset taidot ovat hyvät ja kiusaaminen on harvinaista.

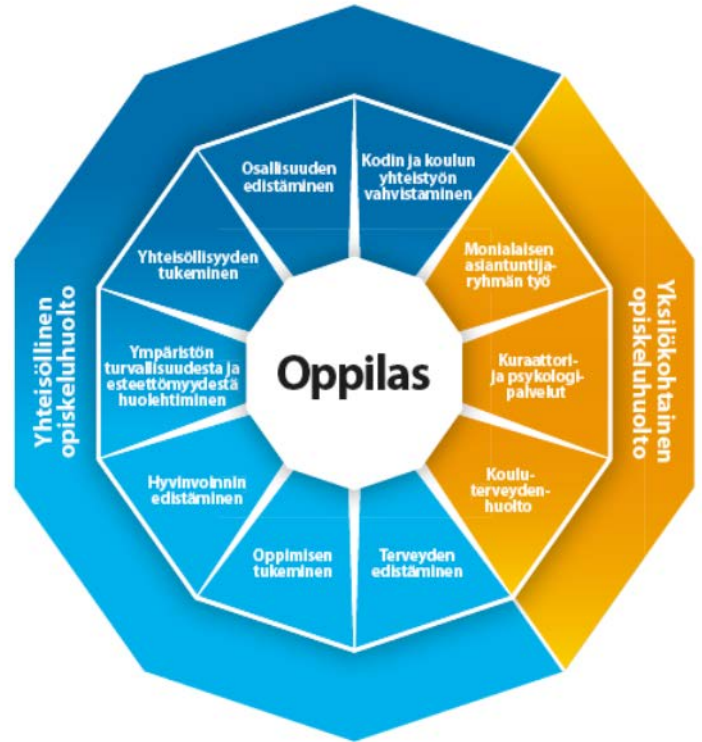
²⁹ ks. liite 3: Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena. Suunnitelma kansallisen ja maakunnallisen toimeenpanon tueksi (projektisuunnitelma).

³⁰ Lape-kärkihankkeen arviointi. Loppuraportti 8.3.2019. owalgroup.

Opiskeluhoito perusopetuksessa

Opiskeluhoito koostuu yhteisöllisestä työstä ja yksilökohtaisista palveluista.

Koulun toimintakulttuuri rakentuu ennaltaehkäisevän yhteisöllisen opiskeluhoillon pohjalle.

Kuva xx Opiskeluhoitoa toteutetaan ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä koko oppilaitosyhteisöä tukevana yhteisöllisenä opiskeluhoitona.

Kansallisen tason kehittämistyössä yhteisöllisessä hyvinvointityössä on edistetty hyvinvointia tukevaa vapaa-ajan toimintaa ja tuettu mahdollisuuksia tasapuoliseen harrastamiseen: Harrastustakuu – työryhmä julkaisi keinot mahdollistaa jokaiselle lapselle ja nuorelle harrastus.³¹ Peruskoululaisille järjestettävien taiteen ja kulttuurin harrastustuntien aiheet perustuvat valtakunnallisten koululaiskyselyjen koulukohtaisiin tuloksiin ja kouluissa järjestetään oppilaiden toivomia harrastustunteja. Opetushallituksen kerhotoiminnan avustukset edistävät osaltaan lasten hyvinvointia tukevaa toimintaa. Liikkuva koulu –toiminta edistää liikuntaa ja laajemmin hyvinvointia kouluissa³² lisäksi kouluviihtyvyyttä ja työrauhaa.³³ Liikkuva koulu -ohjelmakokonaisuus kattaa Ilo kasvaa liikkuen -ohjelman ja Liikkuva opiskelu -ohjelman kautta myös

³¹ Lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien edistäminen; Avustuskäytännöt ja vapaaehtoistoiminnan helpottaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 10/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-456-6>

³² Valtakunnallinen verkosto koulujen toiminnan tukena Liikkuva koulu -ohjelman kehittyminen ja kärkihankkeen toteutus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisu 355 ISBN (pdf) 978-951-790-472-8 | ISSN 2342-4788 ISBN (nid.) 978-951-790-473-5 | ISSN 0357-2498 LIKES-tutkimuskeskus 2019. https://liikkuvakoulu.fi/sites/default/files/khr-2019-web_0.pdf

³³ Kohti aktiivisempia ja viihtyisämpiä koulupäiviä. Liikkuva Koulu –ohjelman väliraportti 1.8.2015–31.12.2016. https://liikkuvakoulu.fi/sites/default/files/lk_valiraportti_24-10-2017_web_0.pdf

<Hankkeen/projektin nimi>

varhaiskasvatuksen sekä toisen ja korkea-asteen koulutuksen. Opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön Liikkuva lapsuus – yhteistyö lupaus vahvistaa perheiden mahdollisuuksia liikunnalliseen elämäntapaan.³⁴

Yhteisöllisessä hyvinvointityössä on myös vahvistettu aikuisten toimintaa kiusaamisen ja häirinnän ehkäisemiseksi ja niihin puuttumiseksi sekä tuettu kaverisuhteita ja tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmässä on selvitetty keinoja ehkäistä ja puuttua kiusaamiseen ja edistää koulurauhaa.³⁵ Työryhmä esitti yhteensä 24 kehittämisehdotusta, jotka liittyvät mm. lainsäädännön muutostarpeisiin, toimintakulttuurin muutokseen ja monialaisen yhteistyön kehittämiseen sekä informaatio-ohjaukseen. Osa työryhmän kehittämisehdotuksista on toteutettu mm. uuden varhaiskasvatustalain ja uuden lukiolain yhteydessä. Työryhmän esityksen mukaan Suomeen tulisi perustaa kiusaamisen ehkäisemisen sekä hyvinvointia ja työrauhaa lisäävien menetelmien kansallinen arviointielin, jonka tehtävänä olisi levittää tietoa vaikuttavista menetelmistä. Lisäksi Opetushallitus on julkaissut oppaan seksuaalisen häirinnän ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa.³⁶

Perusopetuksen opiskeluhoitoryhmille on laadittu yhteistyössä Opetushallituksen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sekä kentän ammattilaisten kanssa ohje hyvästä työskentelymallista yhteisöllistä työtä vahvistamaan.³⁷ Vastaavan oppaan valmistelu toisen asteen koulutuksen osalta on käynnissä yhdessä kentällä toimivien ammattilaisten ja opiskelujärjestöjen kanssa. Tavoitteena on, että opas valmistuu syksyllä 2019.

Kehittämiskokonaisuuden kanssa samansuuntaisia tavoitteita edistettiin myös Uusi peruskoulu – kärkihankkeen kehittämistyössä. Koulu hyvinvoinnin edistäjänä on yksi Peruskoulufoorumin seurantaryhmän valitsemista neljästä keskeisimmästä tavoitteesta tasa-arvoisen peruskoulun vahvistamisen tueksi. 12.11.2018 #paraskoulu-tilaisuudessa julkaistut tavoitteet pohjaavat Tasa-arvoisen peruskoulun sitoumukseen, jonka laadinnassa ovat olleet mukana kaikki perusopetuksen tasot ja toimijat: lasten ja nuorten kasvuyhteisö, koulut ja oppilaat, opetuksen järjestäjät sekä kansallisen tason toimijat.

³⁴ https://stm.fi/documents/1271139/4948498/Yhteistyolupaus_liikkuva+lapsuus.pdf/f556a588-50e5-4558-b1c9-b61c6e0f82b7

³⁵ Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:16. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-562-4>

³⁶ Granskog P, Haanpää S, Järvinen J, Lahtinen M, Laitinen M, Turunen-Zwinger S. Opas seksuaalisen häirinnän ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2018:4a. https://www.oph.fi/download/189829_Opas_seksuaalisen_hairinnan_ennaltaehkaisemiseksi_ja_siihen_puuttumiseksi_ko.pdf

³⁷ Hietanen-Peltola M, Laitinen K, Autio E, Palmqvist R: Yhteisestä työstä hyvinvointia – opiskeluhoitoryhmä perusopetuksessa. Ohjaus 9/2018, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-137-9>

<Hankkeen/projektin nimi>

Tasa-arvoisessa peruskoulussa hyvinvoinnilla on oppimisen kannalta suuri merkitys. Hyvinvoiva lapsi oppii ja oppiva lapsi voi yleensä hyvin. Myös koko koulu yhteisön hyvinvointi vaikuttaa yksittäisen oppilaan hyvinvointiin. Suomalainen peruskoulu pystyy edelleen tasoittamaan oppilaiden taustoista johtuvia eroja, mutta oppimistulosten erot ovat kuitenkin kasvussa. Oppimisen tuki, yksilölliset oppimispolut sekä joustavampi perusopetus takaavat tasavertaiset mahdollisuudet lähtökohdista riippumatta. Tasa-arvoinen perusopetus takaa jokaiselle mahdollisuuden kasvaa potentiaaliinsa.

Kansallisella tasolla tavoitteena oli lisäksi kannustaa kaikkia lapsia osallistumaan varhaiskasvatukseen. Maksuttoman varhaiskasvatuksen kokeilu laajenee elokuussa 2019 koskemaan 31 % kaikista viisivuotiaista (lähes 18 600 viisivuotiaista 27 kunnasta). Vuonna 2018 alkanut kokeilu jatkuu heinäkuun 2020 loppuun. Opetushallitus on selvittänyt opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta, millaisia muutoksia kaksivuotinen esiopetus toisi toteutuessaan lainsäädäntöön ja opetussuunnitelmiin. Selvityksen mukaan maksuttoman esiopetuksen pidentäminen lisäisi yhdenvertaisuutta, koska nykyistä useammalla lapsella olisi sen myötä mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen. Muutos tukisi samalla lasten kannalta laadukkaiden palvelujen järjestämistä.³⁸

Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan lainsäädännön uudistamisessa on nostettu esiin lasten ja nuorten hyvinvointia tukevia teemoja. Uudessa varhaiskasvatuslaissa (13.7.2018/540) lapsen etu on nostettu keskiöön ja lasta on suojattava väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Uudessa lukiolaisissa (10.8.2018/714) lukiolaisille tarjotaan lisää henkilökohtaista opinto-ohjausta, oppimisen tukea ja tarvittaessa erityisopetusta. Opiskelijaa tulee suojata kiusaamiselta, väkivallalta, häirinnältä ja rasismilta. Lain muutoksen myötä opiskelija voi myös uusia ylioppilaskokeita aiempaa useammin. Lukiolle tuli myös jälkiohjausvelvoite eli opiskelijalla on mahdollisuus saada ohjausta jatko-opintoihin siirtymisessä myös ylioppilastutkinnon jälkeen.

Osana kansallista toimeenpanon tukea järjestettiin kehittämistyössä mukana olevien ja opetus- ja kulttuuriministeriön, Opetushallituksen ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen kesken neljä hankevierailua syyskuussa 2018. Tapaamisissa esiteltiin useita hankkeissa kehitettyjä toimintamalleja ja -käytäntöjä, jotka kuvataan tarkemmin julkaisussa *Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa – varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos hyvinvoinnin tukena. Kehittämistyön tuloksia*.³⁹ Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman yksi keskeinen periaate on ollut osallisuuden vahvistaminen. Hankkeissa on luotu konkreettisia toimintamalleja osallisuutta vahvistavan toimintakulttuurin luomiseksi, kuten esimerkiksi:

- Luokan hyvinvointisuunnitelma – kodin ja koulun yhdessä tekemisen malli
- Tietopohja- ja indikaattorityö palveluiden kehittämisen pohjana

³⁸ Holappa A-S, Costiander K, Haanpää S, Kola-Torvinen P, Packalen P: Kaksivuotinen esiopetus. Alustava selvitys 2019. Opetushallitus: raportit ja selvitykset 2019: 2a. https://www.oph.fi/download/196046_kaksivuotinen_esiopetus.pdf

³⁹ Autio E (toim). Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa – varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos hyvinvoinnin tukena. Kehittämistyön tuloksia. THL työpaperi 38/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-230-7>

<Hankkeen/projektin nimi>

- Meidän olohuone – kohtaamispaikka kehitysvammaisille ja erityistä tukea tarvitseville nuorille
- Lapsen hyvä päivä – esimerkki osallisuudesta
- Osallisuutta ja kohtaamista vahvistavia toimintamalleja.

Yhteistyöhön vanhempien kanssa on kehitetty uudenlaisia tapoja toteuttaa varhaiskasvatuksen tai koulun vanhempainilaisuuksia sekä toimintamalleja koulun aloitukseen liittyen:

- Kuusi askelta kouluun
- Teemaillat vanhemmuuden tukena
- Monitoimijaiset ja -kieliset vanhempainillat
- Tervetuloa! –tapaamiset maahanmuuttajataustaisille opiskelijoille ja huoltajille.

Yhteisölliseen opiskeluhuoltotyöhön kehitettyjä toimintamalleja ovat mm:

- Hyvinvoiva kasvuyhteisö – HYKY
- Mitä kuuluu? – yhteisöllisen opiskeluhuollon prosessi ja jalkautuvan opiskeluhuoltoryhmän toiminta
- Hyvinvointikeskustelut 7- luokan oppilaille ja lukion 1. vuosikurssin opiskelijoille.

Yksilökohtainen opiskeluhuoltotyö

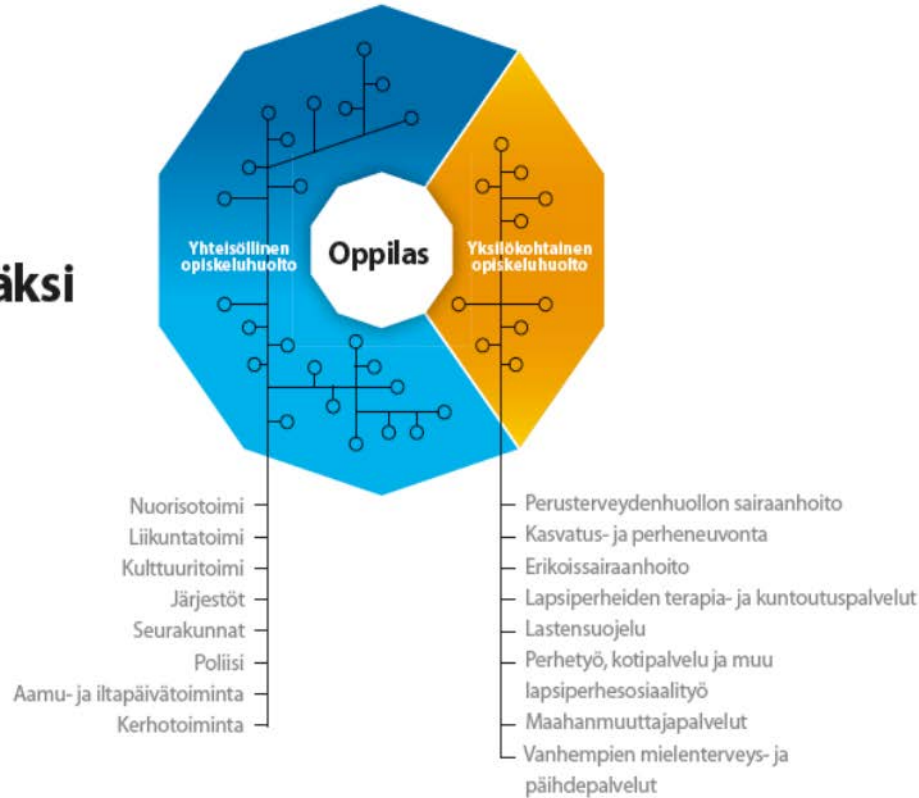
Yksilökohtaisen opiskeluhuoltotyön odotettuina tuloksina on, että yksilökohtaisia terveydenedistämispalveluja, hoitoa ja tukea tarjotaan yhtenä monialaisena toiminnallisena kokonaisuutena kehitysympäristöissä, palvelut ovat asiakaslähtöisiä ja työtä tehdään kiinteässä yhteistyössä opettajien sekä erityistason palvelujen kanssa sekä lapset, nuoret ja perheet osallistuvat palvelujen arviointiin ja kehittämiseen.

<Hankkeen/projektin nimi>

Yhteistyötä oppilaan hyväksi

Yhteisölliseen työhön osallistuvat
useat eri toimijat.

Oppilaan tukiverkko muodostuu
eri toimijoiden saumattomasta
yhteistyöstä.

Kuva xx Opiskelijalla on oikeus yksilökohtaiseen opiskeluhoitoon, jolla pyritään edistämään opiskelijan oppimista, terveyttä ja hyvinvointia ja osallisuutta sekä ehkäisemään ongelmien syntymistä.

Yksilökohtaisessa opiskeluhoitotyössä on varmistettu yksilökohtaisen opiskeluhoillon lainmukaisia toimintatapoja. Opetushallitus, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja Aluehallintovirastot ovat yhdessä järjestäneet opiskeluhoillon koulutuskierroksen vuosina 2017-2018. Yhteensä 12 tilaisuudella tavoitettiin noin 2500 opiskeluhoillon toimijaa. Vuonna 2017 järjestettiin seuraavat tilaisuudet: Helsinki, Pori, Turku, Rovaniemi, Kemi, Lahti, Joensuu, Varkaus sekä vuonna 2018 tilaisuudet seuraavilla paikkakunnilla: Kouvola, Oulu, Kajaani, Jyväskylä. Lisäksi on järjestetty lisäkoulutuksia eri puolilla Suomea vuoden 2019 aikana.

Paljon tukea tarvitsevien oppilaiden tarpeisiin on kehitetty yhteistyökäytänteitä: Esi- ja perusopetuksen vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkostot (VIP-verkostot) ovat käynnistäneet toimintansa. Tavoitteena on vastata nykyistä joustavammin ja monipuolisemmin vaativan erityisen tuen oppilaiden ja heidän opettajiensa tarpeisiin lasten ja nuorten omissa toimintaympäristöissä, kuten lähikouluissa. Ehdotus VIP-verkostoista julkaistiin osana vaativan erityisen tuen kehittämisryhmän loppuraporttia.⁴⁰

⁴⁰ Opetus- ja kulttuuriministeriö. Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämisryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80629/OKM_34_2017.pdf

<Hankkeen/projektin nimi>

Lisäksi on osallistuttu monialaisen palvelutarpeen arvioinnin kehittämistyöhön, jota on vielä jatkettava vahvemmin opiskeluhuollon ja pedagogisen tuen näkökulmista.

Kouluterveydenhuollon sähköisiä esitietolomakkeita on kehitetty yhdessä Oma Olo – hankkeen kanssa: 5. luokan laajojen terveystarkastusten vanhempien esitietolomakkeiden sisältöjen kehittäminen ja pilotointi on toteutettu. Tavoitteena on ottaa sähköisiä lomakkeita käyttöön syksyn 2019 aikana.

Opiskeluhuollon palvelujen tietopohjaa on laajennettu: perusopetuksen opiskeluhuollon kuraattoreille ja psykologeille toteutettiin ensimmäinen valtakunnallinen selvitys 2018.⁴¹ Pilottia on tarkoitus laajentaa koskemaan toisen asteen koulutusta. Tuloksia tullaan käyttämään opiskeluhuollon ohjauksessa ja kehittämisessä valtakunnallisesti ja alueellisesti. Lisäksi kunnille on tuotettu opiskeluhuollon indikaattoripaketti, jossa tarkastellaan kouluterveyskyselyn ja TEA-tiedonkeruun tuloksia samoista aihealueista: opiskeluhuollon johtaminen, opintojen järjestäminen, hyvinvoinnin edistäminen, ympäristön terveellisyys ja turvallisuus, opiskeluhoitopalvelujen toimivuus (mm. henkilöstöresurssit), osallisuus sekä lasten, nuorten ja perheiden elinolot. Tavoitteena on tukea tiedolla johtamista opiskeluhuollossa. Tulokset ovat saatavilla kunta- ja maakuntakohtaisesti sekä valtakunnallisesti.⁴²

Lapsi- ja nuorilähtöisten opiskeluhoitopalvelujen artikkelikokoelma *Kohtaaminen keskiössä – lapsi- ja nuorilähtöisyys opiskeluhuollon palveluissa* julkaistiin 16.4.2019 yhteistyössä Opetushallituksen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa. Tavoitteena on tarjota hyviä toimintamalleja lapsi- ja nuorilähtöisten palvelujen järjestämiseksi.

Kehittämiskokonaisuudessa on kehitetty myös sosiaali- ja terveystoimen erityispalvelujen jalkautumista varhaisessa vaiheessa varhaiskasvatukseen ja kouluun; mm. maakunnallisissa hankkeissa on pilotoitu perhetyön jalkautumista varhaiskasvatukseen ja kouluun. Muita maakunnallisissa hankkeissa yksilökohtaiseen opiskeluhoitotyöhön kehitettyjä toimintamalleja ovat mm:

- Nuoret kehittämässä opiskeluhuollon palveluja
- Poissaoloihin puuttuminen monialaisena yhteisenä työnä
- Monialaisen asiantuntijaryhmän toimintamalli
- Arviointityökalu psykologin ja kuraattorin asiakastyöhön
- Opiskeluhuollon asiakaspalautemalli
- Onks tää normaalia? –chat palvelee huolissa ja murheissa
- Nuorisotyö koulussa

⁴¹ Hietanen-Peltola M, Vaara S, Laitinen K. Koulukuraattoripalvelujen yhdenvertaisuudessa on kehittämistarpeita – tuloksia perusopetuksen opiskeluhuollon seurannasta 2018. Tutkimuksesta tiiviisti 4 helmikuu 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-271-0> ja Hietanen-Peltola M, Vaara S, Laitinen K. Koulupsykologipalvelujen yhdenvertaisuudessa on kehittämistarpeita – tuloksia perusopetuksen opiskeluhuollon seurannasta 2018. Tutkimuksesta tiiviisti 5, helmikuu 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-273-4>

⁴² https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktktea1/summary_ohktktea5

<Hankkeen/projektin nimi>

- Taho-auto toimintamalli koulupoissaoloihin puuttumiseksi.

Toimintamalleja on kuvattu tarkemmin julkaisussa *Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa – varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos hyvinvoinnin tukena. Kehittämistyön tuloksia.*⁴³

4.4.3 Toteutus

Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena - kehittämiskokonaisuuden valitsi 11 maakunnallista hanketta ja pääkaupunkiseudun hanke. Kehittämistyötä tehtiin seuraavissa maakunnallisissa hankkeissa: Etelä-Karjala, Etelä-Savo, Keski-Pohjanmaa, Keski-Suomi, Pirkanmaa, Pohjois-Karjala, Pohjois-Pohjanmaa, Päijät-Häme, Pääkaupunkiseutu, Satakunta, Uusimaa ja Varsinais-Suomi. Ainoastaan Pohjois-Pohjanmaan hanke valitsi osion kokonaisuudessaan kehittämiskohteekseen, muiden 11 hankkeen valitessa ainoastaan osan tavoitteista ja toimenpiteistä. Kehittämiskokonaisuudessa ei luotu uutta palveluiden kokonaisuutta vaan kehitettiin olemassa olevia rakenteita ja toimintamalleja varmistaen niiden lainmukaisuus.

4.4.4 Vastuuhenkilö ja organisaatio

Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa (2016–2018) johtivat sosiaali- ja terveysministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö, jonka vastuulla oli lasten ja nuorten hyvinvoinnin tuki varhaiskasvatuksessa, koulussa ja oppilaitoksessa. Opetus- ja kulttuuriministeriö tuli toiseksi ohjaavaksi ministeriöksi vuonna 2017. Ohjelman toimeenpanon tuesta vastasi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Kehittämistyössä ovat olleet mukana myös Opetushallitus, Suomen Kuntaliitto sekä järjestöjä ja seurakuntia.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä muutosohjelmasta vastasi projektipäällikkö, sosiaali- ja terveysministeriössä hankejohtaja ja – päällikkö. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vastuuhenkilö Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena -kokonaisuudessa oli opiskeluhuollon palveluista vastaava ylilääkäri. Vuonna 2019 kunta-agenttitoiminnan koordinoinnista vastaa hankekoordinaattori Opetushallituksessa ja strategisen tason ohjauksesta opetus- ja kulttuuriministeriön projektipäällikkö.

Kehittämiskokonaisuuden ohjauksesta ja seurannasta vastasivat koko muutosohjelman tavoin Lape-ministeriryhmä (ministerit Grahn-Laasonen ja Saarikko, ministereiden erityisavustajat, hankejohtaja, hankepäällikkö ja projektipäällikkö), Lape-ohjausryhmä sekä sen alainen Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena – jaos. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriön tullessa myöhemmin mukaan muutosohjelman ohjaavaksi ministeriöksi kehittämistyön ohjausta ja seurantaa varten perustettiin virallisen jaoksen lisäksi monialainen tiimi (opetus- ja kulttuuriministeriö,

⁴³ Autio E (toim). Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa – varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos hyvinvoinnin tukena. Kehittämistyön tuloksia. THL työpaperi 38/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-230-7>

Opetushallitus ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos) tukemaan kansallisen tason konkreettisen ohjauksen onnistumista.

4.5 Erityistason ja vaativimpien palveluiden uudistaminen

4.5.1 Tiivistelmä

Erityistason ja vaativimpien palveluiden kehittämiskokonaisuuteen on sisällytetty kolme osa-aluetta: erityistason palveluiden uudistaminen, lastensuojelun sisällöllinen uudistamistyö ja viidelle yhteistyöalueelle muodostettavien vaativimpien palveluiden osaamis- ja tukikeskusten (OT-keskukset) valmistelu. Osa-alueiden yhteisenä teemana on ollut integratiivisten toimintamallien kehittäminen ja käyttöönotto.

Tavoitteena oli erityistason ja vaativimpien palveluiden verkostoituminen ja niiden tuominen lähemmäs palveluiden käyttäjiä ja peruspalveluita. Tavoitteeseen pyrittiin rakentamalla hallinnonrajat ylittävien asiakaslähtöistä, yhteensovitettua ja joustavaa erityistason palvelukokonaisuutta uudistuvien sote-palveluiden toimintaympäristöön. Oleellisinta uudistamisessa oli palvelujen ja toimintamuotojen sovittaminen yhteen, integratiiviset ja yhtenäiset toimintamallit, näyttöön perustuvien menetelmien käyttö, voimavarojen oikea ja taloudellinen kohdentuminen sekä lasten, nuorten ja perheiden osallisuus.

Integratiivisten toimintamallien kehittämisen päälinjoiksi määriteltiin

- monitoimijaisen arviointimallin kehittäminen ja käyttöönotto
- erityistason osaamisen ja asiantuntemuksen liittäminen osaksi perustason palveluja – vertikaalisen integraation mahdollistaminen
- monitoimijainen ja hallinnonalat ylittävä yhteistyö ja osaamisen yhdistäminen erityistasolla – horisontaalisen integraation mahdollistaminen.

Erityistason ja vaativimpien palveluiden uudistaminen sisältyi 15 maakunnan ja pääkaupunkiseudun alueiden hankesuunnitelmiin. Lastensuojelun sisällöllinen kehittäminen sekä integratiivisten toimintamallien kehittäminen ja käyttöönotto olivat uudistustyön kohteina kaikissa näissä maakunnallisissa hankkeissa. Yhdenmukaisiin erityistason toimintamalleihin voitiin lyhyen toiminta-ajan puitteissa panostaa jonkin verran vähemmän. OT-keskusten valmistelutyön vastuu kuului viidelle yliopistosairaalamakunnalle, jotka kokosivat suunnittelutyöhön yhteistyöalueensa muut maakunnat sekä alueiden VIP-verkostot.

Kokonaisuutena erityistason ja vaativimpien palveluiden uudistaminen edistyi hankekauden aikana hyvin, joskin alueittaista vaihtelua tulosten saavuttamisessa esiintyi. Selkeimmät tulokset ja pysyviä toimintatapojen muutoksia saavutettiin lastensuojelun sisällöllisessä kehittämistyössä ja erityispalveluiden integratiivisten toimintamallien kehittämisessä. Myös OT-keskusten valmistelu eteni suunnitelman mukaisesti. Osa erityistason palveluiden uudistamistavoitteista toteutettiin LAPEssa keskitetysti, kuten näyttöön perustuvien menetelmien levittäminen.

<Hankkeen/projektin nimi>

Maakunta- ja soteuudistuksen valmisteluprosessin hitaus ja epävarmuus heijastuivat LAPEn ulkoisen arvioinnin mukaan LAPEn kehittämiskokonaisuuksista voimakkaimmin erityistason ja vaativimpien palveluiden uudistamistyöhön. Toimeenpanon tuki (THL) oli lastensuojelun kehittämistyön osalta resursoitu hyvin, mutta erittäin niukkaa kehittämiskokonaisuuden muilta osin. Erityistason ja vaativimpien palveluiden uudistustyön pitkäjänteinen jatkaminen, uusien toimintamallien vakiinnuttaminen ja yhteys uudistuviin sotepalveluihin ovat lähivuosien keskeiset tehtävät.

4.5.2 Tulokset ja vaikuttavuus

Erityistason palveluiden uudistamisen (esimerkiksi erikoissairaanhoido, lastensuojelu, erityistason vammais-, päihde- ja maahanmuuttajapalvelut) tavoitteina olivat uusien integratiivisten toimintamallien kehittäminen ja käyttöönotto, yhteensovitetun ja asiakaslähtöisen erityistason palvelukokonaisuuden muodostuminen sekä yhdenmukaiset toimintamallit ja näyttöön perustuvien menetelmien saaminen kattavaan käyttöön. Tavoitteena oli myös lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden vahvistaminen palveluiden suunnittelussa, kehittämisessä ja palveluiden tarjoamisessa.

Erityistason palveluiden uudistamisen keskeiset tulokset

Erityistason osaamista ja asiantuntemusta on laajasti ja monipuolisesti tuotu osaksi perustason palveluja, peruspalveluiden ammattilaisten tueksi ja lähemmäs vaikeassa asemassa olevia lapsia, nuoria ja perheitä (vertikaalinen integraatio).

- Lastentautien, lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian erityistason osaamista on lähes jokaisessa hankkeessa viety kuntien peruspalveluihin sekä varhaiskasvatukseen ja kouluun jalkautuvana toimintana, yhdessä työskentelyinä, säännöllisenä konsultaationa ja video- tai digipalveluina. Erikoissairaanhoidon osaamisen yhdistäminen perustason monialaiseen toimintaan on jo hankekaudella ohjannut resurssien optimaaliseen käyttöön ja vähentänyt lähettämistä erikoissairaanhoidon. Erityistason tukemana palvelut voidaan tuottaa perustasolla lähellä lapsia, nuoria ja perheitä.
- Lastensuojelu ja erikoissairaanhoido ovat monipuolisesti yhdistäneet osaamistaan peruspalveluiden kanssa liittäen osaamistaan esimerkiksi äitiys- ja lastenneuvolatyöhön vauvaa odottavien päihteitä käyttävien perheiden auttamiseksi. Tarpeenmukaisessa palvelukokonaisuudessa yhdistyy terveydenhuollon, päihdetyön ja sosiaalihuollon osaaminen asiakkaita arvostavalla tavalla. Lastenneurologista ja kehitysvammaosaamista on liitetty perustason kuntoutusohjaukseen.
- Lastensuojelu, erikoissairaanhoido, peruspalvelut ja sivistystoimi ovat yhdistäneet osaamistaan koulunkäyntiin liittyvien ongelmien auttamiseksi.
- Erikoissairaanhoido, perusterveydenhuolto ja sivistystoimi ovat yhdistäneet osaamistaan esimerkiksi lasten ja nuorten neuropsykiatristen sairauksien ja diabeteksen hoidossa sekä tukimuotojen löytämisessä.
- Lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyvässä työssä on tuotu erityis- ja perustason osaamista laaja-alaiseen yhteistyöhön sosiaali- ja terveystoimen,

<Hankkeen/projektin nimi>

poliisin ja syyttäjän kesken tilanteissa, joissa lapsen epäillään joutuneen väkivallan kohteeksi tai väkivallan epäilyn herätessä.

- Pohjoisimmassa Suomessa pitkät välimatkat ovat olleet pontimena erikoissairaanhoidon innovatiivisten digitaalisten työskentely- ja konsultaatiomenetelmien monipuoliseen kehittämiseen.

Erityistason palveluita on uudistettu yhdistämään osaamistaan ja toimimaan yhdessä monitoimijaisesti ja hallinnonalat ylittäen (horisontaalinen integraatio).

- Eniten yhteisen integroidun tekemisen malleja on kehitetty lastensuojelun ja lasten- ja nuorisopsykiatrian kesken. Tässä yhteistyössä nykytilanteen ongelmat ovatkin olleet suurimmat. Kumppanina on usein sivistystoimi ja perusopetuksen vaativan erityisen tuen muodot.
- Horisontaalisen integraation toimintamalleissa ovat erikoissairaanhoidon ja lastensuojelun lisäksi olleet mukana muun muassa erityistason vammaispalvelut, kehitysvammahuolto, maahanmuuttajapalvelut ja eropalvelut.
- Vaativan tuen osaamisalusta -mallissa koottiin erityisen ja vaativan tuen toimijoita julkiselta sektorilta, järjestöistä ja yrityksistä maakunnalliseksi verkostoksi. Osaamisalustan avulla voitiin kärjistyviin lasten, nuorten ja perheiden ongelmiin vaikuttaa verkostomaisen työskentelyn, uudenlaisten työparitoiminnan ja digitaalisuuden avulla.

Monet uudet toimintamallit sovittivat useita erityis- ja peruspalveluita hallinnonrajat ylittäen yhteen sekä vertikaalisesti että horisontaalisesti uusiksi asiakaslähtöisiksi kokonaisuuksiksi.

- Lasten ja nuorten kiireelliset ja päivystykselliset sekä erityis- että perustason sosiaali- ja terveyspalvelut on Keski-Pohjanmaalla organisoitu lapsi-, nuori- ja perhelähtöisesti yhteen päivystysyksikköön, jonka toiminnassa on voitu huomioida lasten, nuorten ja perheiden tarpeet. Päivystyspalveluiden yhdistämisellä voitiin kehittää palveluiden laatua ja siirtää palveluiden painopistettä erityispalveluista perustasolle.
- Palveluiden sovittaminen monipuolisesti yhteen sekä LAPE:n periaatteet, kuten lapsen etu, lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys ja osallisuus ovat osoittautuneet hyviksi kulmakiviksi myös lasten, nuorten ja perheiden palveluita yhteensovittavan yksikön hallinnollisessa rakenteessa.
- Monitoimijaisen arviointimallin kehittäminen ja käyttöönotto. Kansallisella tasolla kehittämistyö toteutui yhteistyössä matalan kynnyksen palveluiden kanssa ja THL:n kokoaman työryhmän voimin. Erityistason uudistamistyössä arviointimallia vietiin eteenpäin monessa maakunnassa perustason kanssa yhteistyötä tehden.

Osaamis- ja tukikeskusten (OT-keskusten) valmistelu ja tulokset

<Hankkeen/projektin nimi>

Vaativimpien palveluiden osalta tavoitteena oli valmistella viiden osaamis- ja tukikeskuksen (OT-keskuksen) perustamista varmistamaan tarpeen mukaiset palvelut niille lapsille, nuorille ja perheille, jotka tarvitsevat kaikkein vaativinta erityisosaamista ja erikoistumista edellyttäviä palveluita. Näitä palveluita ei ole tarkoituksenmukaista tuottaa kaikissa maakunnissa, sillä vaadittavaa erityisammattitaitoa ja erikoistumista on maassamme vähän ja alueellisesti vaihdellen, palveluiden tuottamiseen tarvitaan monen alan erityisosaajia samanaikaisesti ja näitä palveluita tarvitaan niin harvoin, ettei vaativinta osaamista kaikissa maakunnissa voida ylläpitää. Tarvitaan uudenlaista ajattelua, jossa eri alojen erityisosaajat suunnittelevat ja toteuttavat vaativimpia palvelukokonaisuuksia laajemmalle alueelle. OT-keskusten tehtäviin kuuluu myös tutkimus-, kehittämis- ja koordinaatiotoiminta. Hankekauden tavoitteena oli kuvata kansallinen OT-konsepti ja laatia suunnitelmat viidelle yhteistyöalueelle perustettavista OT-keskuksista (näistä erilliset alueelliset raportit).

Vaativimpien palveluiden osaamis- ja tukikeskuksia (OT-keskuksia) valmistelleessa valtakunnallisessa työryhmässä sekä viidessä alueellisessa valmisteluryhmässä työstettiin LAPE-hankkeen aikana kansallista OT-keskuskonseptia ja laadittiin suunnitelmia yhteistyöalueille perustettaviin osaamis- ja tukikeskuksiin. Valtakunnallinen työryhmä valmisteli OT-keskusten tehtäviä, rakenteita, johtamista, työnjakoa, tulevia tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotarpeita sekä johtamis- ja rahoitusmalleja.

OT-keskuskonsepti on hallinnonrajat ylittävä ja keskuksat toimivat pääosin verkostomaisina kokonaisuuksina. Toiminnan perustana ovat vahvat julkiset palvelut, jota järjestöjen toiminta täydentää ja jossa toimitaan yhteistyössä sosiaalialan osaamiskeskusten sekä opetus- ja kulttuuriministeriön käynnistämän VIP-verkoston kanssa. OT-keskuksiin kootaan myös osaamista alueen ammattihenkilöiden koulutukseen sekä uusien ilmiöiden ja vaikeiden yhteisten ongelmien ratkaisuun. ITLA on menetelmien kehittämisessä ja niihin liittyvän tietopankkityön kautta keskeinen yhteistyökumppani. Tällä tavoitellaan uusien toimintamallien ja hyvien käytäntöjen kehittämistä ja levittämistä siten, että ongelmiin löytyisi ratkaisuja jo erityis- ja peruspalveluissa.

Valtakunnallisessa työryhmässä "työrunkasessa" ja alueellisissa työryhmissä pystyttiin jäsentämään sekä vaativaa erityisosaamista tarvitsevia asiakasryhmiä että myös olemassa olevaa ja jatkossa tarvittavaa alueellista erityisosaamista. Alueilla kehitettiin osaajien verkostoja vaativimpaan asiakastyöhön sekä sähköisiä vaativimman osaamisen verkostokarttoja. Rahoituksen osalta työryhmä päätyi esittämään OT-keskusten perustamiseen valtion erityisrahoitusta, mutta rahoitusmalleina nousivat esiin myös maakuntien alueellinen rahoitus ja valtion käynnistämisrahoitus. Rahoitusmallien hyötyjä ja riskejä arvioitiin. Tutkimus- ja innovaatiotoimintaan ehdotettiin työnjakoa viiden alueen kesken.

OT-keskuksiin nähtiin tärkeänä kytkeä erityisen vaativan tason palveluja, joita on sekä valtion että yksityisissä koulukodeissa. Työryhmässä ja alueilla päästiin myös suunnittelemaan ns. yhdistelmäyksiköiden rakennetta ja toimintaa. Näihin laitostyyppisiin yksiköihin kootaan vaativa erityisosaaminen sosiaali- ja terveydenhuollon, lastensuojelun ja opetustoimen alueilta niiden lasten ja nuorten

<Hankkeen/projektin nimi>

hoitamiseksi, joilla on samanaikaisia näiden erityisalueiden vaativimpien palveluiden tarpeita, ja jotka tarvitsevat samanaikaisesti sekä hoitoa että pitkäaikaista sijoitusta tilanteensa vuoksi. Yhdistelmäyksiköitä tarvitaan toisaalta vaativan hoidon intensiivisyyden ja koordinaation toteuttamiseksi ja toisaalta kehittämään ja levittämään uusia hoitokäytäntöjä. Yhdistelmäyksiköiden perustamiseen ja toimintaan tarvitaan lainsäädäntömuutoksia.

Työryhmä kuvasi myös yhdyspintoja OT-keskuksen ja alueen muiden toimijoiden välillä. OT-keskusten verkostorakenteeseen kuuluvat myös ne valtakunnalliset ja alueelliset järjestöt, joilla on tiettyyn sisältöalueeseen liittyvää vaativaa erityisosaamista tai jotka sopimukseen perustuen tuottavat vaativia erityispalveluja osana OT-keskusta. Järjestöjen vaativan toiminnan pysyvyyteen ja edelleen kehittämiseen on tärkeää löytää nykyistä pitkäjänteisempiä rahoitusmahdollisuuksia. Tiivis yhteistyö vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkostojen (VIP-verkostojen) kanssa on keskeinen osa OT-keskusten toimintaa. Aikuisten sosiaali- ja terveydenhuolto erityisesti psykiatrian ja päihdehuollon alueilla on tärkeä yhdys- ja yhteistyöpinta. Rikoksilla oireilevien nuorten hoidossa rikosseuraamusvirasto, poliisi ja oikeuslaitos ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita. Muita OT-keskuksiin läheisesti verkostoituvia tahoja ovat nuorisopsykiatrian EVA-yksiköt sekä lasten oikeuspsykiatrian tai -psykologian yksiköt. OT-suunnittelun keskeinen tavoite on ollut sovittaa yhteen moniammatillinen ja hallinnonrajat ylittävä toiminta.

OT-keskusten valmistelutyöstä laadittiin raportti, jossa esitettiin kansallisen työryhmän valmistelutyön tulokset ja ehdotukset jatkovalmisteluun. Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut työryhmän jatkamaan OT-keskusten valmistelutyötä ja edistämään OT-keskusten perustamista. Työryhmä aloitti toimintansa huhtikuussa 2019.

Lastensuojelun sisällöllinen kehittäminen

Lastensuojelun sisällöllisen uudistamisen tavoitteena oli kehittää niin avo- ja sijaishuollon palveluja kuin rakentaa uusi valvonnan malli. Avohuollossa uudistamisen kohteeksi valittiin perhetyö ja perhekuntoutus, sijaishuollossa perhehoito ja laitoshoidon sekä sijaishuollon laatukriteerien laatiminen. Myös lastensuojelutyötä tukevaa rekisteriä (Lasteri) selvitettiin. Keskeisenä tavoitteena oli mallintaa lastensuojelun uusi systeminen toimintamalli ns. Hackneyn mallin pohjalta ja pilotoida sitä käytännön työssä.

Lastensuojelun uudistamisen pohjaksi luotiin vuonna 2016 mallinnokset lastensuojelun systemisestä toimintamallista, laitospohjaisesta ja perhehoidosta, perhetyöstä ja perhekuntoutuksesta sekä sijaishuollon valvonnasta. Nämä mallinnokset sekä teemoista kootut tutkimuskatsaukset julkaistiin THL:n raportteina:

- Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi: Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi⁴⁴

⁴⁴ Päivi Petrelius, Hanna Tulensalo, AnneMari Jaakola & Johanna Hietamäki (toim.) Työpäpaperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

<Hankkeen/projektin nimi>

- Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä⁴⁵
- Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016⁴⁶
- Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi. Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016⁴⁷
- Koulukotiselvitys⁴⁸
- Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia⁴⁹
- Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa – kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä⁵⁰
- Lastensuojelun terapeuttisen laitospalveluksen mallinnus⁵¹
- Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito. Kohti perhehoidon laadun vahvistamista⁵²
- Lapsikeskeinen ja lapsenoikeusperustainen sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli⁵³

Raporttien pohjalta lastensuojelutyötä kehitettiin maakunnissa siinä laajuudessa minkä kukin maakunta valitsi kehittämisen kohteekseen. Muutos oli merkittävä, koska niin moni maakunta panosti lastensuojelun uudistamiseen samaan aikaan ja muutoksen pohjaksi oltiin tehty laajaa yhteistyötä jo mallintamisen vaiheessa. Maakunnissa tapahtunutta kehittämistoimintaa tuettiin sekä valtakunnallisilla että eri alueilla järjestetyillä yhteiskehittämispäivillä. Yhteiskehittämiskonsepti edisti alueiden ja eri toimijoiden välistä aitoa yhteistä työtä.

Hyödyt ja vaikuttavuus

Erityistason ja vaativimpien palveluiden uudistamistyö toteutettiin integratiivisesti, monialaisessa yhteistyössä hallinnonraajat ylittäen. Hankekauden aikana edistyi huomattavasti yhteisten kielen, terminologian ja ymmärryksen löytymisessä.

⁴⁵ Katarina Fagerström. Työpaperi 42/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

⁴⁶ Tuija Eronen & Riitta Laakso. Työpaperi 44/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

⁴⁷ Leena Valkonen & Tarja Janhunen. Työpaperi 45/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

⁴⁸ Elina Pekkarinen (2017). Nuorisotutkimusverkosto.

⁴⁹ Lahtinen, Pia; Männistö, Leena & Raivio, Marketta. THL työpaperi 7/2017.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952302-827-2>

⁵⁰ Alatalo, Marjo; Lappi, Kari & Petrelius, Päivi. THL työpaperi 21/2017 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-859-3>

⁵¹ Timonen-Kallio, Eeva; Yliruka, Laura & Närhi, Pekka THL työpaperi 23/ 2017.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978952-302-866-1>

⁵² Heino, Tarja & Säles, Emilia. THL työpaperi 20/2017. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-857-9>

⁵³ Hoikkala, Susanna; Kojo, Raija; Tervo, Jaana & Aaltonen, Teija. THL työpaperi 19/2017.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-855-5>

<Hankkeen/projektin nimi>

Yhteiskehittäminen koettiin muutosohjelman aikana saadun palautteen mukaan yhdeksi keskeiseksi ja onnistuneeksi tavaksi tuottaa laajaa ja pysyvää muutosta.

Toteutunut erityispalveluiden integratiivinen uudistustyö on jo hankekauden aikana antanut viitettä siitä, että palveluiden yhteen sovittamisella voidaan siirtää palveluiden painopistettä, vahvistaa asiakaslähtöisyyttä, vähentää pois lähettämistä sekä lisätä palveluiden vaikuttavuutta ja kustannustehokkuutta. Se laajuus, jolla eri puolilla Suomea erityisesti lastensuojelun kehittämistyö on toteutunut, on jo itsessään yhdenmukaistanut työtä merkittäväällä tavalla. Myös jatkossa lastensuojelun uudistamista tuetaan yhteiskehittämiskonseptin pohjalta. THL:n tuki lastensuojelun uudistamisessa oli merkittävä ja onnistunut.

Lastensuojelun kehittämistyön keskeisten tulosten sisällyttäminen osaksi lastensuojelun laatusuositusta mahdollistaa kehittämistyön juurtumisen ja edelleen leviämisen. THL tukee lastensuojelun systeemisen toimintamallin levittämistä vuoden 2019 ajan. Lastensuojelun pilotointia koskevaa valtakunnallista arviointiraporttia lukuunottamatta varsinaisia vaikuttavuusarviointeja tai tutkimuksia ei lyhyen hankekauden aikana voitu tehdä, ja vaikutukset ovat siksi arvioitavissa vasta pidemmällä aikavälillä.

Mikä jäi toteutumatta

Erytystason ja vaativimpien palveluiden uudistaminen on laaja kokonaisuus, joka on sidoksissa sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden kansalliseen uudistumiseen että varhaiskasvatukseen ja koulun ja oppilaitosten vaativan ja erityisen tuen toimintaan ja kehittämiseen. Erytystason palveluiden uudistamiselle asetettiin projektisuunnitelmassa laajat tavoitteet ajatellen kehittämis- ja uudistamistyön jatkumista LAPEn hankekauden jälkeen osana sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistumista. Lasten, nuorten ja perheiden palvelujärjestelmän uudistaminen muuttuvassa ympäristössä edellyttää integratiivisesti toteutettua pitkäjänteistä kehittämis- ja uudistamistyötä. Kehittämiskokonaisuudessa hankekauden aikana toteutumatta jääneitä asioita käsitellään luvussa 6.

4.5.3 Toteutus

Erytystason ja vaativimpien palveluiden uudistamistyö käynnistyi integratiivisten toimintamallien, johtamisen ja lastensuojelun sisällöllisen kehittämisen työpajatyöskentelyllä syksyn 2016 kuluessa. Työpajoihin osallistui kokemusasiantuntijoita ja monialainen laaja ammattilaisten joukko erikoissairaanhoidosta, lastensuojelusta ja muista erityispalveluista, perustasolta, sivistystoimesta, järjestöistä, seurakunnista ja yksityisistä palveluista. Osa työpajoista toteutettiin yhteistyössä perustason perhekeskustoimintamallia kehittävien työpajojen kanssa. Työpajaprosessin tuotokset on kuvattu THL Työpaperissa "Erytis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportit: Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa"⁵⁴.

⁵⁴ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-874-6>

<Hankkeen/projektin nimi>

Maakunnallinen hanketyö käynnistyi vuonna 2017. Erityistason ja vaativimpien palveluiden uudistamisen yhteisiä kysymyksiä työstettiin valtakunnallisten LAPE-päivien yhteydessä toteutetuissa työpajapäivissä toukokuussa, syyskuussa ja marraskuussa 2017. Näkökulmina olivat lastensuojelun uudistaminen, erityistason palvelut ja vaativimpien palveluiden OT-suunnittelu. Erityistason ja vaativimpien palveluiden kokonaisuuden uudistamistyötä seuraamaan ja ohjaamaan asetettiin LAPEn ohjausryhmän jaosto, jossa ovat olleet edustettuina opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM), oikeusministeriö (OM), Suomen Kuntaliitto, Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området (FSKC), Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri, Pelastakaa Lapset ry, Ensi- ja turvakotien liitto ry, Nuorten Ystävät ry, Pesäpuu ry, Ehjä ry, sosiaali- ja terveysministeriö (STM) ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Erityistason palveluiden uudistajat koottiin maaliskuussa 2018 yhteiseen kansalliseen työpajaan arvioimaan uudistustyön etenemistä ja käymään keskustelua yhteisistä haasteista. Polttavimpana kysymyksenä nousi esiin maakunnissa toteutuvan erityistason palveluiden uudistustyön yhteys maakunta- ja sote-uudistuksen valmisteluun. Työpajassa päädyttiin kokoamaan erityistason palveluiden kansalliset linjaukset maakuntien sote-valmisteluun vietäviksi teeseiksi. Teesien valmistelu käynnistyi maaliskuussa 2018 STM:n ja THL:n työryhmien sekä erityistason palveluiden uudistamisen kansallista yhteistyötä valmistelemaan nimetyn työryhmän voimin. Pian nähtiin kuitenkin tarpeelliseksi laajentaa teesien valmistelu koskemaan laajemmin LAPE-muutosohjelman periaatteita, linjauksia ja uusia toimintamalleja. Teesit on julkaistu THL:n Päätösten tueksi -sarjassa⁵⁵.

Erityistason palveluiden uudistamisen kansalliset työpajapäivät syyskuussa ja lokakuussa 2018 keskittyivät maakunnissa toteutuneen uudistamistyön kokoamiseen THL:n Työpaperi-sarjan verkkojulkaisuksi, joka esittelee erityistason palveluiden uudistamistyön erilaisia näkökulmia viidestätoista maakunnasta ja pääkaupunkiseudulta. Kuvaus työstä on koottu julkaisuun: Uudistuva erityistason palvelukokonaisuus : Yhteisen työskentelyn suuntaviivoja Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmasta (LAPE).⁵⁶

Erityistason palveluiden kansallinen yhteiskehittäminen rajoittui kolmesti vuodessa (2017, 2018) pidettyihin työpajapäiviin johtuen STM:n ja THL:n resurssien niukkuudesta. Erityistason palveluiden uudistamistyö edistyi maakunnissa kuitenkin varsin hyvin asiantuntevien ammattilaisten toimesta ja kansallisen projektisuunnitelman sekä maakuntien hankesuunnitelmien pohjalta.

OT-keskusten valmisteluprosessin kansallisena kehittämisfoorumina olivat neljä valtakunnallista OT-seminaaria ja ensimmäisessä seminaarissa perustettavaksi päätetty OT-työryhmä "työrukkanen". Työryhmä koottiin yhteistyöalueittain maakuntien esittämistä asiantuntijoista. Lisäksi työryhmässä olivat edustettuina STM, THL,

⁵⁵ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-222-2>

⁵⁶ Santala, Reima; Kaukonen, Päivi; Mäkelä, Jukka; Sinkkonen, Minna; Petrelius, Päivi; Tapiola, Mia; Huittinen, Matleena. THL Työpaperi 41/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-258-1>.

<Hankkeen/projektin nimi>

järjestöt, sosiaalialan osaamiskeskukset, VIP-verkosto, aikuispsykiatria sekä lasten ja nuorten erikoissairaanhoidon voimassa olevan terveydenhuollon keskittämisesetuksen toimeenpanon yhteen sovittamiseksi. Työryhmän tehtävinä olivat OT-keskusten kansallisen rakenteen ja toiminnan keskeisten suuntaviivojen määrittely, yhteisten linjausten valmistelu sekä alueellisen suunnittelun ja koordinaation tukena toimiminen. Työtavoiksi muodostuivat säännölliset kuukausittaiset kokouspäivät, erilaiset kuulemis- ja keskustelutilaisuudet sekä neuvottelut. Työryhmällä oli 4.10.2017–22.1.2019 välisenä aikana yhteensä 15 kokouspäivää, joissa käsiteltiin teemoittain erilaisia vaativaa erityisosaamista ja keskittämistä edellyttäviä toimintoja. Valtakunnallisissa OT-seminaareissa käytiin läpi työryhmän valmistelutyön etenemistä, johon suurempi yleisö sai ottaa kantaa ja tuoda esiin näkökulmiaan. OT-työryhmä järjesti useita kuulemis- ja keskustelutilaisuuksia, joissa perehdyttiin erityisteemoihin kuten eropalvelut, vammaispalvelut, maahanmuuttajapalvelut sekä johtaminen ja yhteistyö yliopistojen kanssa. Kuulemistilaisuuksiin osallistui julkisten palveluiden, oikeuslaitoksen, järjestöjen, yliopistojen, LAPEn tieteellisen neuvoston ja ministeriöiden edustajia. Yhteistyöalueille perustettiin lisäksi alueelliset OT-työryhmät, jotka valmistelivat sekä alueellista OT-keskusta sekä valtakunnallisesti alueiden vastuulle sovittuja teemoja.

Lastensuojelun kehittämisteemojen ympärillä pidettiin vuosien 2017–2018 aikana alueellisia ja valtakunnallisia yhteiskehittämispäiviä (yhteensä 15 päivää).

- 28.4.2017 Lastensuojelun sijaishuolto. Socca sekä FSKC yhteistyössä Pääkaupunkiseudun LAPE-hankkeen kanssa. Helsinki.
- 1.9.2017 Systeminen lastensuojelu. Lupa auttaa- hanke, Vasso ja FSKC.
- 6.9.2017 Yhteinen perhe – kohti monitoimijaista perhetyötä (perhetyö ja perhekuntoutus). ISO sekä Kainuun, Etelä-Savon, Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan LAPE-hanke.
- 28.9.2017 Yhdessä kohti ihmissuhteista rakentavaa lastensuojelua. (Systeminen lastensuojelu, integratiivinen näkökulma, lasten ja nuorten psykiatria.) Socom. Kouvola.
- 11.10.2017 Monitoimijainen arviointi. Koske. Jyväskylä.
- 18.10.2017 Lastensuojelun perhehoito nyt ja tulevaisuudessa Päijät-Hämeessä. Päijät-Hämeen Lape-hanke, Verso, Lahti.
- 31.10.2017 Perhehoito. SonetBotnia, Seinäjoki.
- 8.11.2017 Perhetyö ja perhekuntoutus. Sosiaalitalo, Verso, FSKC, Uusimaa. Porvoo.
- 11.12.2017 Systeminen lastensuojelu ja vertikaalinen integraatio. Poske (PohjoisPohjanmaa sekä Lappi). Rovaniemi.
- 24.1.2018 En systemisk verksamhetsmodell för barnskyddet. SonetBotnia och FSKC. Helsingfors/Vasa.
- 2.2.2018 Monitoimijainen arviointi. Tampere. Pikassos ja Pirkanmaan LAPE/Pippuri.
- 27.3.2018 Laitoshoidon ohjaus ja valvonta. Soccom.
- 12.4.2018. Sijaishuollon ohjaus ja valvonta. Pikassos ja SATULA-hanke.
- 12.-13.11.2018 Sijaishuollon Yhteiskehittämispäivät. Helsinki. Järjestäjinä Sosiaalialan osaamiskeskukset, THL sekä LAPE-muutosohjelma

<Hankkeen/projektin nimi>

- 21.-22.11.2018. Avohuollon Yhteiskehittämispäivät. Kuopio. Järjestäjät: Sosiaalialan osaamiskeskukset, THL sekä LAPE-muutosohjelma.

Myös yhteiskehittämiskonseptista tehtiin opas ja yhteiskehittämispäivät taltioitiin ja vietiin verkkoon.

Systeemisen toimintamallin implementoinnista tehtiin tutkimus. Tutkimus tehtiin myös sijoitettujen lasten hyvinvointia ja palvelukokemuksia koskien. Nämä on julkaistu THL julkaisusarjassa maaliskuussa 2019:

- "Ne näki musta": huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset⁵⁷
- Systeemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi: valtakunnallinen arviointi⁵⁸.

Kaikesta kehittämistyöstä tehtiin lisäksi työtä kokonaisuudessaan yhteen vetävä julkaisu "Uudistuva lastensuojelu: kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa", joka sisältää yhteensä 28 artikkelia lastensuojelun uudistamistyöstä⁵⁹. Lasteri-rekisterin selvitystyöstä julkaistiin oma raporttinsa: Lasteri - ideasta toteutukseen: Selvitys lastensuojelun 24/7 yksiköiden tietokannasta⁶⁰. Raportit ovat laajoja ja asiaan syvälle meneviä. THL:n tekemä työ on ollut merkittävä ja se on kuvattu tarkemmin THL:n omassa raportoinnissa.

Aulikki Kananojan lastensuojelun kuormitusta koskeva selvitystyö toteutettiin vuoden 2018 aikana ja työstä laadittiin kaikkiaan kolme raporttia:

- Väliarvio maaliskuussa 2018⁶¹
- Selvityshenkilön ehdotus lastensuojelun laatua parantavaksi tiekartaksi⁶²
- Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi.⁶³

⁵⁷ Laakso, Riitta. THL raportti 1/2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952343-267-3>

⁵⁸ Aaltio, Elina; Isokuortti, Nanne. THL raportti 3/2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978952-343-289-5>

⁵⁹ Petrelius Päivi & Eriksson Pia (toim.), 2018

⁶⁰ Heino Tarja & Eriksson Pia (2019) (toim.) THL työpäperi 11/2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-305-2>.

⁶¹ <https://stm.fi/documents/1271139/6184550/Selvityshenkil%C3%B6n+arvio+lastensuojelun+kuormitus+FINAL+050318.pdf/a489a36e-7c2f-4ac7-93726bb221d2705e/Selvityshenkil%C3%B6n+arvio+lastensuojelun+kuormitus+FINAL+050318.pdf.pdf>

⁶² Väliarvointi. Kananoja, Aulikki; Ruuskanen, Kristiina. Sosiaali- ja terveysministeriön muistioita 31/2018. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160996/R_31_18_Selvityshenkil%C3%B6n+arvio+lastensuojelun_laatu.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁶³ Loppuraportti. Kananoja, Aulikki; Ruuskanen, Kristiina. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4. <http://urn.fi/URN:ISBN:978952-00-4026-0>

<Hankkeen/projektin nimi>

Lisäksi kansallista lastensuojelun laatusuositusta tarkistettiin muutosohjelman aikana tehdyn työn pohjalta. Uudistettu lastensuojelun laatusuositus on tarkoitus julkaista sosiaali- ja terveysministeriön toimesta yhdessä Suomen Kuntaliiton kanssa vuoden 2019 aikana. Systemisen toimintamallin levittäminen jatkuu vuonna 2019 THL:n Syty-hankkeen avulla. Sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten kokemuksia kartoitetaan edelleen vuoden 2019 alussa käynnistyneellä kolmivuotisella tutkimus- ja kehittämishankkeella, jonka THL toteuttaa. Myös Lasteri-selvitystyötä jatketaan ja haetaan ratkaisua, jolla rekisteri voitaisiin toteuttaa parhaiten.

4.5.4 Vastuuhenkilöt ja organisaatio

Erityistason ja vaativimpien palveluiden kehittämiskokonaisuuden vastuuhenkilöinä sosiaali- ja terveysministeriössä toimivat sosiaalineuvos Marjo Malja, erityisasiantuntija Päivi Kaukonen (30.8.2017 saakka) ja ylilääkäri Ritva Halila (2018). Uudistustyön johtaminen ja ohjaus toteutuivat osana LAPEn organisaatiota – niistä vastasivat LAPE-ohjausryhmä sekä erityistason ja vaativimpien palveluiden jaosto, LAPE-tiimi, hankepääällikkö ja hankejohtaja sekä LAPE-ministeriryhmä.

THL vastasi uudistustyön toimeenpanosta. Erityistason ja vaativimpien palveluiden osalta THL:ssä oli vahvimmin resursoitu lastensuojelun sisällöllinen kehittämistyö, mikä olikin kehittämiskokonaisuuden painopistealue ja uudistusten tarpeiltaan erittäin ajankohtainen. Myös OT-keskusvalmistelua voitiin THL:ssä viedä eteenpäin suunnitelman mukaan, joskin niukalla resurssilla.

Lastensuojelun uudistustyön eteneminen oli säännöllisesti esillä eri ohjausfoorumeilla. Myös OT-keskusten suunnittelutyö oli esillä jonkin verran. Vähimmälle ohjauksen ja yhteiskehittämisen suhteen jäi erityistason palveluiden uudistaminen.

Maakuntien alueilla oli omat hankeorganisaationsa, jotka vastasivat uudistustyön johtamisesta ja ohjauksesta. OT-keskusten suunnittelutyö oli organisoitu suunniteltujen yhteistyöalueiden puitteissa ja yliopistosairaalamaakuntien vetovastuulla. Vastaavien alueiden VIP-verkostot OKM:n ohjaamana olivat läheisinä suunnittelun yhteistyökumppaneina. STM ja THL toteuttivat yhteistyössä ohjauskäyntejä maakuntiin sekä lastensuojelun uudistamisen että OT-suunnittelun puitteissa.

5. DOKUMENTOINTI

5.1 Lapsen oikeuksia ja tietoperusteisuutta vahvista toimintakulttuurin muutos Aineistoa koottuna

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/lapsiystavallinen-maakunta-ja-kunta

Lapsivaikutusten arviointi

<Hankkeen/projektin nimi>

<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/lape-tyopajat/toimintakulttuurin-muutoksen-tyopaja>

30.8.2016 työpaja <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/lape-tyopajat/toimintakulttuurin-muutoksen-tyopaja/tyopajatyoskentely>

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/lapsiystavallinen-maakunta-ja-kunta

Lapsivaikutusten arviointi -ohjeistuksen <http://www.julkari.fi/handle/10024/136377> sekä suomeksi että ruotsiksi (linkki? ruotsinkieliseen??).

(Ruuska et. al 2018) *Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnista kuntapäätöksissä sekä esimerkkejä lapsivaikutusten arvioinnista* (pilottien kuvauksia)

<http://www.julkari.fi/handle/10024/136961>

Etelä-Pohjanmaalla tuotetut: LAVA huoneentaulu http://uusiep.fi/wp-content/uploads/2018/11/e-pn-lava_malli-23.11.2018.pdf

https://prezi.com/oonhn2gnhqu_/copy-of-etela-pohjanmaan-lava/

Toimintakulttuuria muuttamaan – Etelä-Pohjanmaan tukiaineisto

<https://www.theseus.fi/handle/10024/158692>

Askeleita ja vinkkejä lapsen oikeuksien edistämiseen ja tietoperustaisuuden hyödyntämiseen lapsiperhepalveluissa TOIMINTAKULTTUURIA MUUTTAMAAN! Päivi Rinne ja Anne Saarijärvi

Lapsibudjetointi

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/lapsiystavallinen-maakunta-ja-kunta

https://www.toimiva-arki.fi/tapahtumien%20materiaalit/lapsiyst%C3%A4v%C3%A4llinen%20maakunta_-_koulutus/_unicef

<https://kesayo.jyu.fi/fi/yhteistyoyhteistyohankkeet/lape-kohti-lapsiystavallista-maakuntaa-koulutussarja-1/lapsibudjetointi-jyvaskyla-8-3-2018-elina-valikangas-002.pdf>

<https://www.youtube.com/watch?v=Q5adMfmubVk>

Kohti lapsiystävällistä maakuntaa- ohjeistus

<https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/Vaikuttaminen/Kohti+lapsiyst%C3%A4v%C3%A4llist%C3%A4+maakuntaa+ohjeistus.pdf>

Kohti lapsiystävällistä m aakunta-huoneentaulu

https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/Vaikuttaminen/Kohti_lapsiystavallista_+maakuntaa_huoneentaulu.pdf

<Hankkeen/projektin nimi>

Luo luottamusta- Suojele lasta – verkkokoulutus -

<https://verkkokoulut.thl.fi/documents/401561/412953/Luo+luottamusta+opas.pdf/cc22de1c-950d-70e8-933d-38f79ef4eca1>

Skapa förtroende – skydda barnet – på svenska

<https://verkkokoulut.thl.fi/documents/401561/412953/Skapa+Fortroende+-Skydda+barnet.pdf/d0602316-e9ce-8b82-5b6d-734ca153385d>

Valmistelu ja yhteiskehittämisen prosessin aineistot THL verkkosivuilla (LAPE-tapahtumat 2016, 2017, ja 2018)

Työpaja 30.8.2016 <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/lape-tyopajat/toimintakulttuurin-muutoksen-tyopaja/tyopajatyoskentely>

Lapsiystävällinen kunta ja maakunta – oppimisverkosto 2017

1. <https://thl.fi/fi/ajankohtaista/tapahtumat/tapahtumakalenteri/-/event/3159616>
2. <https://thl.fi/fi/ajankohtaista/tapahtumat/tapahtumakalenteri/-/event/3189095>
(lapsibudjetointi)

Lasten osallistumisen pre-seminaari syyskyy 2017

<https://thl.fi/fi/ajankohtaista/tapahtumat/tapahtumakalenteri/-/event/3485895>

LAPE –päivät työpajat toimintakulttuurin teemoista syyskuu 2017

<https://thl.fi/fi/ajankohtaista/tapahtumat/tapahtumakalenteri/-/event/3176752>

LAPE-päivät marraskuu 2017 lapsibudjetointi ja työpajat

<https://thl.fi/fi/ajankohtaista/tapahtumat/tapahtumakalenteri/-/event/3041023>

Kutsuseminaari 24.1.2018 sote-maku johto

<https://thl.fi/fi/ajankohtaista/tapahtumat/tapahtumakalenteri/-/event/3670959>

Lape päivät: helmikuu 2018 Lapsiystävällinen toimintakulttuuri ml. lapsivaikutusten arvionti

<https://thl.fi/fi/ajankohtaista/tapahtumat/tapahtumakalenteri/-/event/3492974>

LAPe päivät elokuu 2018 <https://thl.fi/fi/ajankohtaista/tapahtumat/tapahtumakalenteri/-/event/3492996>

LAPE päivät Tampere 2018 tulosesittelyä/maakuntien helmet

<https://thl.fi/fi/ajankohtaista/tapahtumat/tapahtumakalenteri/-/event/3988838>

Lapsinäkökulmainen tutkimus – päivät 2018

<https://thl.fi/fi/ajankohtaista/tapahtumat/tapahtumakalenteri/-/event/3618948>

LAPE konfernssi tulokset 2018 <https://thl.fi/fi/ajankohtaista/tapahtumat/tapahtumakalenteri/-/event/3547169>

5.2 Perhekeskustoimintamallin kehittäminen ja käyttöönotto

Perhekeskustoimintamallin kehittämisen perustaksi tuotettiin 2016 viisi syventävää (projekti)suunnitelmaa (STM). Perhekeskustoimintamalli-kehittämiskokonaisuudessa tuotetut kokousmuistiot ja esittelymateriaalit arkistoidaan sähköisesti. Kehittämiskokonaisuudessa tuotetut tai tavoitteisiin liittyvät työpaperit, raportit, selvitykset tai web-sivut:

- Bildjuschkin K (toim.). 2018. Eropalveluilla kohti sovinnollisuutta. Työpaperi 40. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-257-4>
- Bildjuschkin K (toim.). 2018. Kasvatus- ja perheneuvonta. Työn sisältöjen, työtehtävien, tavoitteiden ja työmenetelmien määrittely. Työpaperi 20. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.julkari.fi/handle/10024/136496>
- Bildjuschkin K (toim.). 2018. Perheoikeudelliset palvelut: Lastenvalvojen ja olosuhdeselvittäjien työn sisältöjen, työtehtävien, tavoitteiden ja työmenetelmien määrittely. Työpaperi 39, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.julkari.fi/handle/10024/137320>
- Castaneda A, Mäkiopas J, Jokela S et al. 2018. Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa: PALOMA-käsikirja. Ohjaus 5, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.julkari.fi/handle/10024/136193>
- Haavisto V. 2018. Lapsen arki eron jälkeen. Suunnitelma vanhempien yhteistyöstä. STM/Lape. <https://stm.fi/vanhemmuussuunnitelma>
- Hakulinen T, Hietanen-Peltola M, Vaara S, Merikukka M, Pelkonen M. 2018. Ajanmukaiset käytänteet ja pitkät perinteet neuvolassa ja kouluterveydenhuollossa - Palvelujen seurantatutkimus 2016-2017. Raportti 11, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hastrup A, Hakkarainen P, Heinonen H, Hyytinen R, Ihanus M, Kerppola J et al. 2019. Lasten ja perheiden palvelujen tuottaminen yhteistyössä järjestöjen ja seurakuntien kanssa: Toimivat rakenteet ja sopimuskäytännöt. Työpaperi 5. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-284-0>
- Kaukonen P, Pelkonen M, Hastrup A, Bergbacka K, Mäkelä J, Santala R. Lapsille ja nuorille hyvä sote. LAPE-teesit sote-palvelujen uudistamisen tueksi. Päätösten tueksi 51. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-222-2>

<Hankkeen/projektin nimi>

- Kekkonen M. 2019. Kohtaamispaikka perhekeskuksessa. Tutkimuksesta tiiviisti 2. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-262-8>
- Kiiveri S, Koivisto J, Koivumäki L, Lahdensivu M, Leinonen A, Nieminen S, Närhi M, Pirttijärvi M, Huovila M. 2018. Sähköinen perhekeskus. Kehittämistarpeet, tavoitetila, skenaariot ja toimenpide-ehdotukset. Työryhmän selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 57. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4016-1>
- Lape-kärkihankkeen arviointi. Loppuraportti 8.3.2019. Owlgroup.
- Perhekeskus mukana elämässä. Esite äitiyspakkaukseen. 2018, STM, OKM, THL. http://stm.fi/documents/1271139/3208911/Perhekeskus_suomi_0618_lores.pdf/acad1ebb-6316-47bb-b471-f7098a7cc276/Perhekeskus_suomi_0618_lores.pdf.pdf
- Perhekeskusverkkosivut <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/perhekeskus> (valmistelua jatketaan)
- Podcast-artikkeli: Uudet perhekeskukset tuovat avun perheen luokse ja Podcast-video: Näin perhekeskukset mullistavat lasten ja perheiden palvelut. 2018. <https://alueuudistus.fi/podcast-artikkeli-perhekeskus>
- Lapset, nuoret ja perheet aihesivut, THL, <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/perhekeskus>
- Kohti alueellista perhekeskustoimintamallia. Näin sen teemme. Diasarja (65 diaa) perhekeskusten kehittämisen tueksi kansallisten linjausten mukaisesti. Perhekeskusverkosto 2018, THL 2019 (<http://thl.fi/perhekeskus>)

Materiaalia myös verkkosivuilla:

[Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma](#)

Perhekeskusverkoston extranet-sivut, THL:

Perhekeskusten kehittämistilanne. Yhteenveto yhdyshenkilöverkostolle syksyllä 2018 tehdystä tietopyynnöstä. Moniste. Hastrup A, Pelkonen M, Roponen A, Normia-Ahlsten L. 2018.

Perhekeskusverkoston kokousmuistiot 2017-2018.

Tulossa 2019:

Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen – teoriasta käytäntöön. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Sosiaalihuollon ml perhetyö porrasteisuus lapsi- ja perhepalveluissa, raportti, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Perhekeskusten kehittämisen tilanne ja tulevat toimenpiteet, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

5.3 Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena

<Hankkeen/projektin nimi>

Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena - kehittämiskokonaisuudessa tuotetut kokousmuistiot ja esittelymateriaalit arkistoidaan sähköisesti. Kehittämiskokonaisuudessa tuotetut tai tavoitteisiin liittyvät oppaat, raportit, selvitykset ja web-sivut:

- Autio E (toim). Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa – varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos hyvinvoinnin tukena. Kehittämistyön tuloksia. THL työpaperi 38/2018.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-230-7>
- Granskog P, Haanpää S, Järvinen J, Lahtinen M, Laitinen M, Turunen-Zwinger S. Opas seksuaalisen häirinnän ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2018:4a.
https://www.oph.fi/download/189829_Opas_seksuaalisen_hairinnan_ennaltaehkaise_miseksi_ja_siihen_puuttumiseksi_ko.pdf
- Hietanen-Peltola M, Laitinen K, Autio E, Palmqvist R: Välbefinnande genom generellt inriktat arbete – elevhälsogrupper inom den grundläggande utbildningen. Handledning 11/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-206-2>
- Hietanen-Peltola M, Laitinen K, Autio E, Palmqvist R: Yhteisestä työstä hyvinvointia – opiskeluhoitoryhmä perusopetuksessa. Ohjaus 9/2018, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-137-9>
- Hietanen-Peltola M, Pihkala J: Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena. Suunnitelma kansallisen ja maakunnallisen toimeenpanon tueksi (projektisuunnitelma). <https://verkkojulkaisut.valtioneuvosto.fi/stm/zine/17/cover>
- Hietanen-Peltola M, Rautava M, Laitinen K, Autio E (toim.), Kohtaaminen keskiössä - Lapsi- ja nuorilähtöisyys opiskeluhoollon palveluissa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Ohjaus 2/2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-307-6>
- Hietanen-Peltola M, Vaara S, Laitinen K. Koulukuraattoripalvelujen yhdenvertaisuudessa on kehittämistarpeita – tuloksia perusopetuksen opiskeluhoollon seurannasta 2018. Tutkimuksesta tiiviisti 4 helmikuu 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-271-0>
- Hietanen-Peltola M, Vaara S, Laitinen K. Koulupsykologipalvelujen yhdenvertaisuudessa on kehittämistarpeita – tuloksia perusopetuksen opiskeluhoollon seurannasta 2018. Tutkimuksesta tiiviisti 5, helmikuu 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-273-4>
- Holappa A-S, Costiander K, Haanpää S, Kola-Torvinen P, Packalen P: Kaksivuotinen esiopetus, Alustava selvitys 2019. Opetushallitus: raportit ja selvitykset 2019:2a.
https://www.oph.fi/download/196046_kaksivuotinen_esiopetus.pdf
- Kohti aktiivisempia ja viihtyisämpiä koulupäiviä. Liikkuva Koulu –ohjelman väliraportti 1.8.2015–31.12.2016. https://liikkuvakoulu.fi/sites/default/files/lk_valiraportti_24-10-2017_web_0.pdf
- Lape-kärkihankkeen arviointi. Loppuraportti 8.3.2019. owalgroup.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2018:16. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-562-4>

<Hankkeen/projektin nimi>

- Opetus- ja kulttuuriministeriö. Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämisyhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80629/OKM_34_2017.pdf
- Summanen A-M, Rumpu N, Huhtanen M (2018), Oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanon arviointi esi- ja perusopetuksessa sekä lukiokoulutuksessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, Julkaisut 4:2018. https://karvi.fi/app/uploads/2018/04/Opiskeluhoolto_tiivistelmä_yleissivistävä-koulutus.pdf
- Valtakunnallinen verkosto koulujen toiminnan tukena Liikkuva koulu -ohjelman kehittyminen ja kärkihankkeen toteutus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 355 ISBN (pdf) 978-951-790-472-8 | ISSN 2342-4788 ISBN (nid.) 978-951-790-473-5 | ISSN 0357-2498 LIKES-tutkimuskeskus 2019. https://liikkuvakoulu.fi/sites/default/files/khr-2019-web_0.pdf
- Wiss K, Halme N, Hietanen-Peltola M & Ståhl T. Perusopetuksen opiskeluhoollon tilannekuva 2017 – Yhdenvertaisuus haasteena yksilökohtaisessa ja yhteisöllisessä työssä. Tutkimuksesta tiiviisti 23, syyskuu 2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-907-1>

Materiaalia verkkosivuilla:

- [Kunta-agenttitoiminta](#)
- [Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma](#)
- [Opiskeluhoollon indikaattoripaketti](#)
- [OKM:n ja STM:n yhteistyö lupaus](#)
- [VIP-verkosto](#)

5.4 Erityis- ja vaativimman tason palveluiden uudistaminen

Erityistason ja vaativimpien palvelujen osalta julkaistiin muutosohjelmaan liittyen yhteensä 27 tuotosta:

- Lapsille ja nuorille hyvä sote - LAPE-teesit sote-palveluiden valmistelun tueksi Päivi Kaukonen, Marjaana Pelkonen, Arja Hastrup, Katja Bergbacka, Jukka Mäkelä, Reima Santala, LAPE toimijat. THL, Päätösten tueksi 51/2018
- Uudistuva erityistason palvelukokonaisuus : Yhteisen työskentelyn suuntaviivoja Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmasta (LAPE). Santala, Reima; Kaukonen, Päivi; Mäkelä, Jukka; Sinkkonen, Minna; Petrelius, Päivi; Tapiola, Mia; Huittinen, Matleena. THL Työpaperi 41/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-258-1>
- Lastensuojelun, lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian yhteiset asiakkaat – yhteinen vastuu. Tarja Heino, Martta Forsell, Pia Eriksson, Päivi Känkänen, Päivi Santalahti ja Mia Tapiola. THL Päätösten tueksi 50/2018
- Kuuluva lapsi- kohti vammaisen lapsen osallisuutta palveluissa. Toim. Sinkkonen, Minna ja Kuronen, Maria. THL Päätösten tueksi 26/2018
- Lapsella on oikeus osallisuuteen- vammaisuudesta riippumatta. Ahola, Sanna & Pollari, Kirsi. THL Päätösten tueksi: 1/2018

<Hankkeen/projektin nimi>

- Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportit: Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. THL Työpaperi 26/2017
- LASTA-hanke: Kokemuksia viranomaisten yhteistyön ja tietojenvaihdon koordinoinnista lapseen kohdistuneissa pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilytilanteissa. Sinkkonen, Minna ja Mäkelä, Jukka. THL raportti 2/2017
- Aulikki Kananojan väliarvio maaliskuussa 2018:
<https://stm.fi/documents/1271139/6184550/Selvityshenkil%C3%B6n+arvio+lastensuojelun+kuormitus+FINAL+050318.pdf/a489a36e-7c2f-4ac7-93726bb221d2705e/Selvityshenkil%C3%B6n+arvio+lastensuojelun+kuormitus+FINA L+050318.pdf.pdf>
- Selvityshenkilön ehdotus lastensuojelun laatua parantavaksi tiekartaksi. Väliarvio. Kananoja, Aulikki; Ruuskanen, Kristiina. Sosiaali- ja terveysministeriön muistioita 31/2018.
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160996/R_31_18_Selvityshenkil%C3%B6n+ehdotus+lastensuojelun+laatu.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Kananoja, Aulikki; Ruuskanen, Kristiina. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4. <http://urn.fi/URN:ISBN:978952-00-4026-0>
- Uudistuva lastensuojelu : kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Petrelius Päivi & Eriksson Pia (toim.) THL työpaperi 32/2018. Sisältää yhteensä 28 artikkelia lastensuojelun uudistamistyöstä.
<http://www.julkari.fi/handle/10024/137112>
- ”Ne näki musta”: huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Laakso, Riitta. THL raportti 1/2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952343-267-3>
- Systemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi: valtakunnallinen arviointi. Aaltio, Elina; Isokuortti, Nanne. THL raportti 3/2019.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978952-343-289-5>
- Lasteri - ideasta toteutukseen : Selvitys lastensuojelun 24/7 yksiköiden tietokannasta. Heino Tarja & Eriksson Pia (2019) (toim.) THL työpaperi 11/2019.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-305-2>
- Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä. Porko, Petta; Heino, Tarja; Eriksson, Pia. THL Työpaperi 21/2018
- Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa: Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. Alatalo, Marjo; Lappi, Kari; Petrelius, Päivi. THL Työpaperi 20/2017
- Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi: Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Päivi Petrelius, Hanna Tulensalo, AnneMari Jaakola & Johanna Hietämäki (toim.) Työpaperi 33/2016. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.

<Hankkeen/projektin nimi>

- Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Katarina Fagerström. Työpaperi 42/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016. Tuija Eronen & Riitta Laakso. Työpaperi 44/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi. Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016. Leena Valkonen & Tarja Janhunen. Työpaperi 45/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Koulukotiselvitys. Elina Pekkarinen (2017). Nuorisotutkimusverkosto.
- Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Lahtinen, Pia; Männistö, Leena & Raivio, Marketta. THL työpaperi 7/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952302-827-2>
- Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa – kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. Alatalo, Marjo; Lappi, Kari & Petrelius, Päivi. THL työpaperi 21/2017 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-859-3>
- Lastensuojelun terapeuttisen laitospasvatuksen mallinnus. Timonen-Kallio, Eeva; Yliruka, Laura & Närhi, Pekka THL työpaperi 23/ 2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978952-302-866-1>
- Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito. Kohti perhehoidon laadun vahvistamista. Heino, Tarja & Säles, Emilia. THL työpaperi 20/2017. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-857-9>
- Lapsikeskeinen ja lapsenoikeusperustainen sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Hoikkala, Susanna; Kojo, Raija; Tervo, Jaana & Aaltonen, Teija. THL työpaperi 19/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-855-5>
- Lasten, nuorten ja perheiden osaamis- ja tukikeskukset (OT-keskukset). Halila, Ritva; Kaukonen, Päivi; Malja, Marjo; Savola, Suvi (toimitus). Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja 2019:30. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4061-1>

6. OPIT JA PALAUTTEET

Yleistä

Tähän tekstiä....

6.1 Lapsen oikeuksia ja tietoperusteisuutta vahvista toimintakulttuurin muutos

Toimintakulttuurin kehittämiskokonaisuuden palautetta on koottu LAPE-ulkoisessa arvioinnissa, ohjausryhmässä, LAPE-tiimissä sekä pitkin matkaa työn kuluessa erilaisissa vertaisoppimisen ja yhteiskehittämisen verkostoissa. Koko prosessi on ollut luonteeltaan oppiva.

Toimintakulttuuri- kehittämiskokonaisuuden suunnittelu ja aloitusvaihe vei erityisen pitkään aina vuoden 2017 alkuun saakka. Hankkeen varsinainen toteutusaika jäi lyhyeksi, mikä vaikutti hankkeen tuloksiin ja monelta osin kehittämistyö jäi kesken.

Tähän vaikuttivat:

- Virkatyönä valmistelun ja STM vakinaisen organisaation resursseja ei ollut lainkaan (ohjausryhmän pj ja ohjausryhmän jäsenet valmistelivat ja hankejohtaja 1.1.2018), THL palkkasi 1 henkilön 1.1.2017.
- THL toimeksiantosopimus oli tehty niin aikaisessa vaiheessa, että tämän kokonaisuuden tarpeita ei oltu huomioitu
- Lapsenoikeusperustainen hallinto, lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi sekä lasten ja nuorten osallistuminen olivat STM:n ja myös THL:n näkökulmasta uusi ja aiemmin heikosti tunnistettu kehittämisalueita, joka liittyi johdon koulutukseen ja kompetensseihin, ihmisoikeusperustaisuuteen sekä ja lapset- nuoret asiakasryhmän näkökulman huomioon ottamiseen kokonaisuutena. Yhteyksiä maku-sote –uudistukseen ei tunnistettu. Yhteyksiä maakunnan järjestäjäosaamisen kehittämiseen ei syntynyt. Palvelulupaus – kehittämistyössä muutosagentit olivat mukana.

THL sisällä EVA tai Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen – kokonaisuus ei ollut etenkään alussa mukana työssä. Perheystävällinen työpaikka – teema olisi vaatinut tiiviimpää yhteyttä myös TEM:n puolelle. Asiakasosallisuuden kehittäminen oli STM toisessa kärkihankkeessa mutta yhteydet sinne jäivät heikoiksi, vaikka lasten ja nuorten osallistuminen oli LAPE-toimintakulttuurikokonaisuudessa ja muutoinkin keskeistä.

Tämän kokonaisuuden osalta kärkihankkekehittämisen sijainti organisatorisesti lähempänä ministeriön johtoa olisi tai sote valmistelun johtoa ollut erityisen perusteltua. THL:n sisällä laajempi koordinaatio talon sote-maku ja hyte valmisteluun olisi ollut eduksi. THL:n lapset ja nuoret- ryhmän toiminta ei löytänyt yhteyksiä talon muuhun vastaavaan tai sivuavaan valmisteluun.

- Kärkihankkeita varten ei oltu määritelty yhteisiä toimintatapoja ja prosesseja, jolloin yksittäisten asioiden selvittämiseen meni paljon aikaa, ennen kuin maakunnat pääsivät toteuttamaan omia hankkeitaan. Etenkin perheystävällinen työ mutta myös muut kokonaisuuden teemat olivat muutosagenteillekin uusia.

Ulkoista viestintää hidastivat yleiset viestintäresurssien puutteet ja henkilöstön vaihtuvuus. THL:n verkkosivujen kehittäminen kokonaisuutta tukevaksi vei paljon aikaa

<Hankkeen/projektin nimi>

eikä THL projektipäällikön työtehtävän päättymisen jälkeen THL ole sinne panostanut. Aineistojen kokoamiseen ja näkyvyyteen verkkosivuilla tulisi panostaa enemmän.

Yhteiskehittäminen ja vertaisoppiminen olivat hyvin toimijoita sitouttavia työtapoja. Muutosagentit olivat tämän kehittämiskokonaisuuden kannalta välttämättömiä ja levittivät ihmisoikeusperustaista osaamista myös muihin kuin alun perin toimintakulttuuri –kokonaisuuteen hakeneisiin maakuntiin. Toisaalta muutosagenttien oma kyvykkyys ja innostus aiheeseen vaikutti suuresti tuloksiin.

Viedään käytäntöön perheystävällisten työpaikkojen toimintamalleja –hanke olisi tullut nivoa kiinteämmin osaksi LAPE-ohjelmakokonaisuutta. Nyt hanke koettiin kokonaisuudesta irralliseksi. Niinpä esim. maakunnalliset vertaisverkostot jäävät monin paikoin vaille vetäjää LAPE-ohjelman päättyessä. Vertaisverkostotoiminta ei ehtinyt juurtua pysyväksi toiminnaksi eikä sen jatkajaa/vastuutahoa ehtinyt löytyä lyhyen hankekauden puitteissa ja niukoista henkilöresursseista johtuen.

Sidosryhmien ja ministeriön ulkopuolisten alan asiantuntijoiden sitouttaminen ja osallistaminen onnistui hyvin ja oli kokonaisuuden onnistumisen kannalta aivan välttämätöntä (Unicef, MLL, Soste, ohjausryhmä, Kunteko, Työterveyslaitos, Väestöliitto)

Hankkeessa työskennelleet olivat poikkeuksetta innostuneita ja sitoutuneita ja kokivat työn merkitykselliseksi. Ohjausryhmän sekä sidosryhmien (lasten ja perheiden järjestöt, LSKL, MLL) palautteet ovat olleet myönteisiä ja etenkin lapsivaikutusten arviointityö on koettu menestykselliseksi.

6.2 Perhekeskustoimintamallin kehittäminen ja käyttöönotto

Ulkoisen arvioinnin⁶⁴ mukaan perhekeskustoimintamallin edelleen kehittämistä pidetään kaikissa maakunnissa konkreettisimpana osana LAPE-kehittämistyötä ja sen keskeisimpänä tuloksena.

Vajaassa kahdessa vuodessa kaikki maakunnalliset hankkeet etenivät laajalle perhekeskustoimintamallille asetettujen tavoitteiden ja kansallisten linjausten suunnassa. Hankkeet edistyivät eri tahtiin ja pääsivät eri vaiheeseen tulosten osalta: osa eteni varsin pitkälle ja sai pysyviä tuloksia, pieni osa vaatimattomammin. Tulokset ovat yhteydessä mm. maakunnassa vallinneeseen tahtotilaan ja hankkeiden toimintaympäristöön (maku-sote -valmistelu, sote-kuntayhtymä).

Perhekeskustoimintamalli yhteensovittuna palvelukokonaisuutena osana lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kokonaisuutta dokumentoitiin nk LAPE-teeseihin.

Kaikki suunnitellut tahot sitoutuivat mukaan kansallisella, maakunnallisella ja kuntien tasolla: sivistystoimi, sosiaali- ja terveydenhuolto, järjestöt, seurakunnat, ammattikorkeakoulut. Yhteistyöhön lähtivät lisäksi Kela ja kasvupalvelut (Perhevapaalta

⁶⁴ Lape-kärkihankkeen arviointi: Loppuraportti 8.3.2019, Owlgroup.

<Hankkeen/projektin nimi>

työelämään). Ulkoisen arvioinnin raportin mukaan pulmia esiintyi joidenkin pienten kuntien sitoutumisessa.

Hallinnonalojen rajat ylittävä yhteistoiminta lisääntyi merkittävästi, myös ulkoisen arvioinnin⁶⁵ mukaan. Monissa maakunnissa si-sote -yhteistyö eteni hyvin ja esimerkiksi varhaiskasvatus on mukana kaikkien maakuntien perhekeskuskehittämisessä. Yhteistoiminnassa esiintyi myös kitkatekijöitä. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen ja koulun rooliin liittyi ulkoisen arviointiraportin mukaan jännitteitä. Jatkossa on tehostettava etenkin kansallisen tason yhteistyötä sivistystoimen kanssa.

Yhteiskehittäminen kaikkien maakuntien kanssa osoittautui välttämättömäksi ja tulokselliseksi yhdessä oppimisen muodoksi. Tärkeimmät päätökset tehtiin yhdyshenkilöverkoston kokouksissa yhteiseen harkintaan ja konsensukseen perustuen. Tämä rakenne koordinoi kansallista kehitystyötä ml kansallisten työryhmien teemakohtainen työ. Vastaava koordinoiva rakenne on välttämätön myös jatkossa.

Hankkeen ohjausta helpotti sen toimeenpanoluonne. Tämä viesti ei kuitenkaan välittynyt kaikkiin hankkeisiin, mikä hidasti kehitystyötä. Maakunnallisten hankkeiden ohjausta hankaloitti hankesalkkuraportoinnilta puuttunut yhtenäinen rakenne ja siitä seurannut eri laajuinen ja laatuinen raportointi. Ohjausryhmän perhekeskusjaosto seurasi koko perhekeskustoimintamallin ja hankesalkkuraporttien avulla maakunnallisten hankkeiden etenemistä lyhyissä ja viimeisenä toimintavuonna joka toinen kuukausi järjestetyissä kokouksissa. Ohjausryhmä käsitteli perhekeskustoimintamallia muutaman kerran. Kehittämiskokonaisuutta esiteltiin LAPE-ministeriryhmälle kahdesti ja muutosagenteille ja projektijohtajille kolmasti.

Lainsäädäntöön liittyvät strategisen tason pulmat STM:ssä vaikeuttivat kehitystyötä: valinnanvapauslain 1. versio toi jännitteitä perhekeskustoimintamallin valmisteluun, erityisesti neuvolan rooliin, ja vei LAPEn resursseja vuoden 2018 alkuun asti, jolloin uusi HE annettiin. Jatkossa on tärkeää, että sote-järjestelmän rakenteet tukevat toimivia sisältöjä. Perhekeskuksia koskevaa säännöstä ei yrityksistä huolimatta saatu sote-järjestämislakiin tai mainintaa siitä lain perusteluihin.

LAPEn viestinnän hankaluudet STM:ssä ja THL:ssa heijastuivat perhekeskusten kehittämistyöhön. Syventävien suunnitelmien löytäminen STM:n kotisivuilta oli alkuun vaikeaa. Perhekeskusten kansallisista linjauksista viestiminen olisi pitänyt varmistaa maakunnallisten hankkeiden omissa organisaatioissa. Sisäinen ja ulkoinen viestintä laajasta kokonaisuudesta on ollut haasteellista. Onnistumisista huolimatta viestintä ei onnistunut optimaalisesti.

- Esimerkiksi palveluverkostokuvan sateenkaariversiosta syntyi väärinkäsityksiä. Kuvan tehtävänä oli kuvata järjestäjille palveluverkoston ja yhteistyöverkoston kuuluvat palvelut, ei palvelujen toimintavolyymeja tai toimintatapaa. Kuva ei toiminut mm sivistystoimen näkökulmasta; sen sijaan se auttoi saamaan perhekeskukset osaksi THL:n sote-arviointia. Toisaalta monet kuvat onnistuivat (esim. tähtikuva, asemointikartat) ja tukivat kehitystyötä.

⁶⁵ Lape-kärkihankkeen arviointi: Loppuraportti 8.3.2019, Owlgroup.

<Hankkeen/projektin nimi>

- Perhekeskustoimintamallin etenemisestä viestittiin lukuisten diaesitysten avulla. Ne eivät aina olleet riittävä muoto tavoittamaan laajaa joukkoa kuulijoita ja sidosryhmiä.
- Perhekeskusesite äitiyspakkaukseen⁶⁶ on saavuttanut suuren määrän perheitä.
- Epäonnistuttiin perustelemaan ulkoisen arvioinnin tehneelle Owlgroupille, miksi sen raportissa ei voi käyttää ilmaisua "kansallisten linjausten puuttuminen". Kyse oli pikemminkin puutteellisesta viestinnästä.

Matalan kynnyksen palvelujen kehittämisresurssit STM:ssä ja THL:ssa olivat ja ovat niukat suhteessa perhekeskusten ydintehtävään: painopisteen siirtoon korjaavista palveluista varhaiseen tukeen ja hoitoon (esim. THL:ssa lastensuojelu sai yhtä suuren rahoituksen kuin koko laaja matalan kynnyksen kokonaisuus=perhekeskukset sekä varhaiskasvatus, koulu, oppilaitos -kokonaisuus). Painopisteen siirto ei – etenkin alkuaikheessa - onnistu ilman riittävää resursointia.

Kannustavaa ja kriittistä palautetta etenemisestä saatiin useilta tahoilta, mm LAPE-organisaatiolta ja maakunnallisilta hankkeilta ja perhekeskusverkostolta (kokoukset ja Tilanneraportti tietopyynnöistä⁶⁷). Kevään 2019 perhekeskuskyselyn alustavat tulokset antoivat tuoreimman tiedon kehitystyön tilanteesta. Ulkoisen arvioinnin raportti antoi laajempaa niin myönteistä kuin kriittistä kuvaa hankkeen etenemisestä ja sen vastaanotosta maakunnissa ja kunnissa. Asiakkaiden näkökulma tuli esille maakuntien hankkeiden kautta.

Itsearviointi: Laajan ja osin uuden perhekeskustoimintamallin toimeenpano oli vaativaa. Monipuoliset ja motivoituneet yhteistyöverkostot ja niiden hyvä yhteistoiminta toivat synergiaetuja ja tukivat etenemistä, aikapula ja viestintäpulmat vaikeuttivat. Viestintään olisi pitänyt paneutua enemmän, samoin eri tahojen yhteisen ymmärryksen kasvattamiseen. Työtä tehtiin paljon ja eteenpäin päästiin rajoituksista huolimatta. Kokonaisuutena työ oli opettava ja innostava.

6.3 Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa oli lähtökohtana pääasiallisesti maakunnallinen kehittäminen. Maakuntien erikokoisten kuntien osallistuminen ja sivistystoimen integroiminen työhön on vaihdellut riippuen maakunnan alueesta. Muutosohjelmatyötä on toteutettu ennen maakuntalakien voimaantuloa, jolloin maakuntia ei esitetyn mukaisesti ole ollut muutosohjelmatyön aikaan hallinnollisesti olemassa. Keskeisin riski kehittämistyössä liittyi johdon sitoutumisen puutteeseen ja

⁶⁶ Perhekeskus mukana elämässä. Esite äitiyspakkaukseen 5/2018, STM, OKM, THL

⁶⁷ Perhekeskusten kehittämistilanne. Yhteenveto yhdyshenkilöverkostolle syksyllä 2018 tehdystä tietopyynnöstä. Hastrup A, Pelkonen M, Roponen A, Normia-Ahlsten L. 2018, THL.

<Hankkeen/projektin nimi>

vastuukysymysten määrittelemättömyyteen ennen maakunta- ja sote-uudistuksen voimaantuloa.

Lape-muutosohjelma alkoi sosiaali- ja terveysministeriön ohjaamana, jolloin tavoitteet määriteltiin sosiaali- ja terveystoimi -painotteisesti. Sivistystoimen mukaantulo muutosohjelmaan on tapahtunut jälkikäteen ja sosiaali- ja terveystoimialaa ohuemmin (1 htv opetus- ja kulttuuriministeriössä), kuten todetaan myös kärkihankkeen ulkoisessa arvioinnissa.⁶⁸ Muutosohjelmassa on kuitenkin onnistuttu tiivistämään sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystoimen ammattilaisten yhteistyötä. Alkukeväällä 2018 hyväksyttiin Lape-ministeritapaamisessa ministeriöiden yhteinen kuvaus muutosohjelmatyöstä.⁶⁹

Opetus- ja kulttuuriministeriön tullessa jälkikäteen mukaan toiseksi ohjaavaksi ministeriöksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos jatkoi edelleen toimeenpanosta vastaavana virastona. Opetushallituksen roolia toimeenpanon tukijana olisi täytynyt vahvistaa tässä vaiheessa sekä käydä laajamittaisempi keskustelu opetus- ja kulttuuriministeriön mukaantulon vaikutuksista hankkeen ohjaukseen ja johtamiseen. Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena -kehittämiskokonaisuuden ohjausta ja seuranta varten perustettiin virallisen jaoksen lisäksi tiimi, jossa oli jäseniä opetus- ja kulttuuriministeriöstä, Opetushallituksesta ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta. Monialaisen tiimin toiminta tuki kansallisen tason konkreettisen ohjauksen onnistumista uudessa ohjausrakenteessa. Tiimi käsitteli tiedonkulkuun, johtamiseen ja ohjaukseen liittyviä teemoja. Hyvänä esimerkkinä tiimin toiminnasta toteutui maakuntakierros, jonka aikana tavattiin kaikkien 12 hankkeen työntekijöitä ja kuultiin kehittämistyön etenemisen tilanteesta. Tiimi valmisteli ja toteutti myös kehittämiskokonaisuuden omat työpajatilaisuudet osana valtakunnallisia Lape-päiviä vuoden 2017 aikana. Kehittämiskokonaisuuden jaos seurasi maakunnallisten hankkeiden etenemistä hankesalkkuraportoinnin kautta.

Sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystoimen palvelujen yhteistyön korostamisesta kuten myös opiskeluhoitotyöryhmän mallintamiseen kootusta valtakunnallisesta verkostosta on saatu hyvää palautetta. Kehittämiskokonaisuudella ei ollut käytettävissä omaa viestinnän resurssia, mikä olisi auttanut kansallisen ohjauksen oikea-aikaisuudessa hankkeiden suuntaan. Opetus- ja kulttuuriministeriön ohut resurssi (1 htv) vaikeutti osaltaan sivistystoimen näkökulmien tasapuolista esiintuomista muutosohjelmatyössä.

Vuoropuhelua kehittämishankkeiden kanssa toteutettiin kyselyin, työpajoin ja hankevierailuin. Etenkin hankevierailut koettiin onnistuneiksi vuoropuhelun ja tuen muodoiksi. Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena -kehittämiskokonaisuudessa toteutettiin syksyllä 2017 kysely maakunnallisten hankkeiden kehittämistyön etenemisestä. Saadut vastaukset kuvasivat hyvin muutosohjelman maakunnallisten hankkeiden kehittämistyön vaiheita. Useissa vastauksissa kuvattiin osittain vielä kehittämistyön suunnitelmaa ja vastaavasti konkreettisten kehittämistoimenpiteiden kuvaaminen oli vähäisempää. Kehittämistyö oli kuitenkin LAPE-ohjelman periaatteiden mukaista (osallisuus, lapsen oikeudet ja lapsen etu, voimavarojen vahvistaminen, lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys, perheiden monimuotoisuus).

⁶⁸ Lape-kärkihankkeen arviointi. Loppuraportti 8.3.2019. Owlgroup.

⁶⁹ ks. liite 1. Lape OKM STM.

<Hankkeen/projektin nimi>

Osana kansallista toimeenpanon tukea järjestettiin syksyllä 2018 varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena -kehittämistyössä mukana olevien hankkeiden ja opetus- ja kulttuuriministeriön, Opetushallituksen ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa neljä maakunnallista hankevierailua. Vierailuilla esiteltiin osa hankkeissa kehitetyistä toimintamalleista. Tapaamisissa sovittiin, mitkä esitellyistä malleista kootaan yhteen omaksi julkaisuksi. Yhteinen keskustelu kansallisen ohjauksen ja toimeenpanon tuen, hankkeiden kehittämistoiminnasta vastaavien ja kehittämistyötä toteuttavien toimijoiden kanssa vahvisti yhteistä tahtotilaa varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen mahdollisuudesta tukea lasten ja nuorten hyvinvointia. Hankkeiden kehittämistoimenpiteet olivat konkretisoituneet ja tarkentuneet syksyn 2017 kyselyn tuloksiin verrattuna. Lisäksi esiteltyjen toimintamallien ja käytänteiden tavoitteet olivat hankkeiden projektisuunnitelmien mukaisia.

Keväällä 2018 järjestettiin ensimmäinen Sivistyskunta -seminaari osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman hankepäiviä. Seminaari sai hyvää palautetta sivistystoimen näkökulmien esilletuomisesta. Seminaarin tuotoksena todettiin, että sivistystoimi tulisi saada vahvemmin mukaan verkostomaisen, ammattilaisten välisen yhteistyön vahvistamiseen sekä sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystoimen yhteisten rakenteiden luomiseen.

Ministeriöltä ja Kuntaliitolta odotetaan säännönmukaista dialogia kuntien johdon kanssa, yhteisiä tapaamisia ja seminaareja, tiivistä ohjausta ja rakenteita yhteistyön tueksi, riittäviä ja toimivia resursseja sekä koulutusta.

Sivistyskuntatyö ei ole riippuvainen sote- ja maakuntauudistuksen toteutumisesta, vaan kunnissa joudutaan vastaamaan haasteisiin joka tapauksessa lähitulevaisuudessa.

6.4 Erityis- ja vaativimman tason palveluiden uudistaminen

Sote-uudistuksen prosessin hitaus ja etenemisen ongelmat vaikeuttivat erityisesti erityistason ja vaativimpien palveluiden uudistamistyötä sekä kansallisen tason työskentelyssä että maakunnissa. Tämä tuli esiin myös LAPEn ulkoisessa arvioinnissa.

Erityistason ja vaativimpien palveluiden kehittämiskokonaisuuden kaikki osa-alueet ovat kuitenkin tarpeellisia sote-uudistuksen etenemisestä riippumatta, ja tehty työ on joustavasti sovitettavissa tuleviin sote-ratkaisuihin, millaisia ne ovatkin. Erityisesti integratiivisten palveluiden ja palvelukokonaisuuksien tarve korostuu lasten, nuorten ja perheiden palveluissa, sillä vanhemmilla, läheisillä aikuisilla sekä lapsen kehitys- ja oppimisympäristöillä on ratkaiseva vaikutus lasten ja nuorten kasvuun, kehitykseen ja hyvinvointiin. Lisäksi lapset ja nuoret ovat jo lähtökohtaisesti usean kaikille suunnatun palvelun piirissä, ja heidän avun tarpeeseensa on vastattava nopeasti.

OT-keskussuunnittelu liittyi lähtökohtaisesti sote- ja maakuntauudistuksessa muodostettaviin viiteen yhteistyöalueeseen. Erityisen vaativien toimintojen keskittäminen viidelle alueelle on kuitenkin tarpeen sote-ratkaisuista riippumatta. Keskittäminen voidaan toteuttaa myös olemassa olevan lainsäädännön puitteissa. Asian työstäminen jää OT-valmistelua jatkavan sosiaali- ja terveystoimen työröyhmän tehtäväksi.

<Hankkeen/projektin nimi>

Sote-uudistuksen epävarmuus ja hidaskäynninen erityisesti yhteistyöalueiden osalta vaikeuttivat OT-keskusten rahoitus-, ohjaus- ja johtamiskysymysten käsittelyä ja ratkaisuja. Myös integraation toteutumisessa oli eroja eri yhteistyöalueiden välillä. Työryhmä esitti keskusten rakenteeseen ja johtamiseen erilaisia vaihtoehtoja.

OT-keskukset ovat kaikkein vaativimpiin tilanteisiin vastaamiseksi nostettu täysin uusi integratiivinen konsepti, rakenne ja toimintamalli, eikä valmistelutyö edennyt yhtä pitkälle kuin lastensuojelun uudistaminen tai perhekeskustoimintamallin käyttöönotto, joissa kummassakin valmistelua oli tehty jo ennen LAPE-muutosohjelmaa. Lastensuojelun uudistamistyö pohjautui aiempien vuosien kehittämistyön jatkamiseen. Takana oli mm. lastensuojelun kansallinen kehittämissuunnitelma, Kaste-hankkeiden kausi sekä ylisosiaalinen Aulikki Kananon vetämä Toimiva lastensuojelu –työ ja sosiaalihuoltolain kokonaisuudistus.

Kansallisen yhteiskehittämisen resurssit (THL) olivat lastensuojelun osalta hyvät, muun erityispalvelukokonaisuuden osalta lähes olemattomat tai erittäin niukat. Siihen nähden kokonaisuus on kuitenkin edennyt hyvin. Erityispalveluissa tavoitteena olleet yhtenäiset toimintamallit jäivät ajan ja voimavarojen vähyyden sekä sote-uudistuksen ongelmien vuoksi vähemmälle huomiolle. Viestintä oli aika ajoittain riittämätöntä.

Erityistason palveluiden ja perhekeskusten yhteisen toiminnan käytännön suunnitteluun ja valmisteluun ei lyhyen toiminta-ajan puitteissa päästy. Hallinnonrajat ylittävä yhteistyö oli kuitenkin yleisesti ottaen hyvin tuloksekasta. Sidosryhmät olivat toiminnan suunnittelussa hyvin mukana, esim. OT-työssä mukana olivat koko ajan järjestöt ja Opetus- ja kulttuuriministeriön VIP-verkosto. Lastensuojelussa kokemusasiantuntijat olivat työssä tärkeitä kumppaneita ja he osallistuivat aktiivisesti lastensuojelun kehittämiseen. Yhteiskehittäminen oli erittäin hyvä kehittämisen konsepti lastensuojelussa. Myös OT-työssä yhteiskehittäminen toteutui hyvin, mutta erityispalveluissa siihen ei ollut mahdollisuuksia voimavarojen puutteen vuoksi.

7. PYSYVÄ TOIMINTA JA JATKOTOIMET

7.1 Siltaustoimet 2019

Sote- ja maakuntauudistuksen viivästyttä haluttiin LAPE-muutosohjelman kärkihankekaudella tehdyn kehittämistyön jatkumista ja juurtumista tukea nk. siltaustoimilla vuoden 2019 aikana.

Perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko ja opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen käsittelivät LAPE-kehittämistyön jatkuvuutta turvaavia siltaustoimia LAPE-ministeritapaamisissa 17.5.2018 ja 30.5.2018.

30.5.2019 pidetyssä tapaamisessa ministerit linjasivat LAPEn siltaustoimet ja niiden rahoituksen seuraavasti:

- Muutos- ja kunta-agenttien valtionavustukset 2,7milj.€
 - 19 muutosagenttia (maakunnat + metropolialue)

<Hankkeen/projektin nimi>

- 5 kunta-agenttia (Oulu, Kuopio, Tampere, Turku, Helsinki). *
- Muutos- ja kunta-agenttien toiminnan ohjaus ja koordinointi (STM, OKM, THL, OPH)
- Lastensuojelun kehittämistyö (systemisen tiimimallin jatkokoulutukset, Aulikki Kananojan selvityksen toimeenpano) 0,5 milj.€
- Kansallisen tason johdon henkilöstö- ja toimintakulut (STM, OKM, OPH) 0,4milj.€
 - STM (hankejohtaja, osa-aik.; hankepäällikkö)
 - OKM (projektipäällikkö)
 - OPH (1 htv, LAPE-kehittämistyön koordinointiin)
- LAPE-Akatemioiden toimeenpano 2019 0,35milj.€
 - Kuntien ja maakuntien johdon yhdyspintaosaamista vahvistava sekä yhdyspintarakenteiden ja toimintamallien syntymistä edistävä koulutusprosessi kaikkien maakuntien alueella
 - Muutosagenteilla keskeinen vastuu toimeenpanosta oman maakuntansa alueella
- Lapsitategian valmistelutyö 0,15 milj.€
 - projektipäällikön palkka- ja toimintakulut 8/2018-2/2019

*12.11.2018 pidetyssä LAPE-minryssä ministerit päättivät suunnata ruotsinkielisten palveluiden koordinaatioon yhteensä 0,5htv.

LAPE-muutosohjelman siltaustoimien yhteen laskettu kustannusvaikutus vuonna 2019 on 4,1m€. Varsinaisten siltaustoimien ohella ministerit linjasivat myös, että LAPE-muutosohjelman ohjausryhmä jatkaa toimintaansa vuoden 2019 ajan ja sen kokoonpanoa vahvistetaan uusilla sivistystoimen edustajilla. Myös tieteellisen neuvoston ja projektiryhmänä toimivan LAPE-tiimin toiminta jatkuu vuonna 2019.

LAPEn siltausratkaisua ja erityisesti muutosagenttien toiminnan jatkumista sekä kunta-agenttien lisäämistä uudeksi tukielementiksi on mm. ulkoisessa arvioinnissa kiitetty onnistuneeksi ja tarpeelliseksi päätökseksi. Agenteilla nähdään olevan keskeinen rooli kehittämistyön jatkumisen varmistamisessa ja tulosten juurruttamisessa.

7.2 Siirtyminen pysyvään toimintaan

Lapsen oikeuksia ja tietoperusteisuutta vahvistava toimintakulttuurin muutos

Siirtyminen pysyvään toimintaan edellyttää, että lapsen oikeusperustainen hallinto ja päätöksenteko tunnustetaan keskeiseksi lasten hyvinvoinnin kokonaisvaltaisen johtamisen rakenteelliseksi elementiksi sosiaali- ja terveysministeriössä sekä opetus- ja kulttuuriministeriössä, mutta myös THL:ssä. Lapsivaikutusten arvioinnin kehittämistä tulee vastuuttaa ja resursoida (vrt. sukupuolivaikutusten arviointi). Sama koskee lapsibudjetoinnin kehittämistä sekä lasten ja nuorten osallistumista ja vaikuttamista – osana asiakas ja kansalaisosallistumisen kokonaisuutta.

Jatkotoimissa tulisi priorisoida valtionhallinnon oman henkilöstön koulutus lapsivaikutusten arviointiin, lapsibudjetoinnin hyödyntämiseen ja käyttöönottoon sekä lasten ja nuorten

<Hankkeen/projektin nimi>

osallistamiseen, koska se oli resurssisyistä rajattava pois LAPE –hankekauden työstä. Koulutus tulisi olla ministeriörajat, etenkin STM ja OKM rajat ylittävää.

Lapsistrategiaa pohjustava työ on tunnistanut hyvin lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvan päätöksenteon keskeisen merkityksen lasten hyvinvoinnin johtamisen pysyvinä rakenteina. Samoin se on tunnistanut perhemyönteisen työelämän kehittämistarpeet. On tarpeen vaikuttaa ja varmistaa, että lapsistrategiatyössä nämä ulottuvuudet pysyvät mukana ja siihen luodaan resursoitua jatkokehittämistä sekä kuntien että alueiden mutta etenkin valtion tasolla. Tiedottamis- ja vaikuttamistyö eri kohderyhmien tarpeisiin ja tietotasoon räätälöity koulutus on tarpeen. Paikallisessa kehittämistyössä tulee pohtia, mitä lapsen oikeusperustaisen hallinnon teemat omassa kunnassa, kuntayhtymässä tai alueella tarkoittavat ja millaisin rakentein ja toimintatavoin niistä voidaan tehdä arkea.

Mikäli maku- ja sote uudistuksessa edetään aiemman 18 maakunnan tai muun alueellisia rakenteita luovan linjauksen pohjalta, tulee työssä heti alusta alkaen ottaa mukaan myös lapsenoikeusperustaisen hallinnon ja päätöksenteon tarpeet. LAPE- työssä kehitetyt ohjeet ja aineistot antavat siihen erittäin hyvän perustan.

Lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvan toimintakulttuurin edistämisessä on useiden maakuntien alueella linjattu jatkotoimia. LAPE muutosagentit jatkavat työtä 2019 ja tuovat lapsivaikutusten arvioinnin juurruttamista osaksi maakunnan alueen ja kuntien LAPE-ryhmien työtä. Vuoden 2019 aikana johdon valmennus LAPE-akatemia sisältää tukea lapsivaikutusten arviontiin sekä lapsibudjettiin ja sen käyttöön ottoon niin sivistys, sosiaali- kuin terveystoimessakin.

Lapsibudjetoinnin TEAS – tutkimuksen tulokset valmistuvat keväällä 2020. Niitä voidaan hyödyntää myös STM:ssä sekä valtioneuvostossa budjettiprosessin kehittämistyössä laajemmin.

Perheystävällinen työpaikka –teemassa on eniten tarvetta jatkon varmistamiseen. Ainakin muutamassa maakunnassa on suunniteltu vartaisverkostotoiminnan jatkamista. Lisäksi olisi hyvä kartoittaa tahoja, jotka voisivat vastata verkoston koordinoinnista osana normaalia toimintaansa. Muutosagenttien osaamista olisi myös mahdollista syventää esimerkiksi järjestämällä heille Työ@elämä koordinaattorikoulutus, jolloin he pystyisivät toimimaan teeman koordinaattoreina omissa maakunnissaan.

Pitkiltä perhevapailta työelämään –hanke toteutetaan vuosina 2019-2020 (erillinen hanke, ei liity LAPE-ohjelmaan). Hankkeessa tuetaan perhekeskusten puitteissa perhevapailta työelämään siirtyviä vanhempia. Tässä hankkeessa mm. vahvistetaan vanhempien työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen taitoja, mikä osaltaan vahvistaa teeman leviämistä valtakunnallisesti.

Perhekeskustoimintamalli

Perhekeskustoimintamallin vakiintuminen pysyväksi toiminnaksi on alkanut kaikkien maakuntien alueilla, toisissa jatkuvutta ja pysyvyyttä varmistavat rakenteet ovat vahvemmat kuin toisissa. Usean maakunnan alueella on tehty päätöksiä perhekeskustoimintamallin käyttöönotosta, asemoitu perhekeskukset, niiden toimipisteet ja kohtaamispaikat, luotu verkostojohtamisen rakenteet maakunnan tasolle ja itse

<Hankkeen/projektin nimi>

perhekeskuksiin sekä rekrytoitu perhekeskuskoordinaattoreita. Lisäksi monen maakunnan alueella on uudistettu toimintakulttuuria lapsi- ja perhelähtöiseen ja perheitä osallistavaan suuntaan, laadittu maakunnanlaajuinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma ja otettu käyttöön uusia lapsi- ja perhelähtöisiä toimintatapoja ja -malleja. Kaikissa maakunnallisissa hankkeissa on sovittu vuonna 2019 perhekeskustoiminnasta vastuuta ottavasta tahosta. Suurimmassa osassa on sovittu jatkuvan kehittämisen rakenteista ja noin puolessa valmisteltu perhekeskustoimintaa koskeva toimintasuunnitelma.

Perheet keskiöön -järjestöjen perhekeskushanke jatkuu vuoteen 2020. Kirkkohallituksen vuoden 2019 toimintasuunnitelman mukaan kirkkohallitus on mukana maakuntien ja kuntien Lasten ja perhepalvelujen muutosohjelmassa (LAPE) ja tukee alueellisissa valmisteluryhmissä olevia seurakuntien edustajia.

Kaikkien alueiden edustajista koostuva perhekeskuskehittäjien verkosto tukee vuonna 2019 perhekeskustoimintamallin edelleen kehittämistä ja vakiinnuttamista. Verkostossa viimeistellään perhekeskuksen palvelulupaus ja muut keskeneräiset tehtävät sekä käsitellään keväällä 2019 tehdyn perhekeskuskyselyn tulokset, jotka liitetään osaksi myöhemmin vuonna 2019 ilmestyvää ohjaavaa perhekeskusjulkaisua (työnimenä Perhekeskusten kehittämisen tilanne ja tulevat toimenpiteet). Vastuutahona THL. Verkostossa valmistellaan YTA-alueittain syksyllä 2019 toteutettavaa koulutusta perhekeskustoimijatasolle yhteistoiminnallisen etenemisen varmistamiseksi.

LAPEn muutosagenttien tehtävänä on tukea perhekeskustoimintamallin toimeenpanoa vuoden 2019 aikana. Muutosagenttien roolia eri vaiheessa olevien alueiden kehittämistyön edistämiseksi on tarpeen selkeyttää ja organisoida agenteille riittävä tuki. Osa on mukana perhekeskuskehittäjien verkostossa. Myös maakuntien LAPE-ryhmien roolia lasten, nuorten ja perheiden palvelujen ja perhekeskustoiminnan johtamisessa on tarpeen selkeyttää ja vahvistaa.

THL:ssa valmisteltu sote-arviointi, jonka yhdeksi perustaksi on saatu perhekeskustoimintamalli osana kolmiportaista arviointia (matalan kynnyksen palvelut, erityispalvelut, vaativat ot-palvelut), tukee uuden sotevalmistelun käynnistyessä perhekeskusten vakiinnuttamista ja kehittämistä.

Luettelo keskeneräisistä tehtävistä

Perhekeskustoimintamalli ei laajuutensa vuoksi ole vielä valmis missään, vaan työtä on jatkettava pitkäjänteisesti kaikilla alueilla ja kaikkien kansallisten linjausten osalta. Maakunnallisten alueiden toimijat (LAPE-ryhmät, muutosagentit, perhekeskuskoordinaattorit, perusorganisaatiot) vastaavat työstä ensisijaisesti. Muutos on hidas: on varmistettava riittävän pitkä aikajänne (2019-2025), suunnitelmallinen eteneminen (pitkän aikavälin suunnitelma) sekä maakunnan alueiden ja kansallinen tuki.

Työtä vaativat muun muassa seuraavat kokonaisuudet:

Perhekeskuksen tehtävät: etenkin hankeaikana vähiten työstetyt (lähisuhdeväkivalta, perheiden moninaisuus ja monikulttuurisuus). Varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen mallin kokonaisuuden viimeistely ja implementointi; näyttöön perustuvat menetelmät ja dialogiset vuorovaikutustaidot haltuun.

<Hankkeen/projektin nimi>

Palveluverkosto: aikuisten palvelujen integrointi lasten palveluihin; lääkärin roolin ja palvelujen vahvistaminen; perhetyön ja muun sosiaalihuollon porrasteisuusryhmän tulosten toimeenpano; perus- ja erityistason yhdistävät integratiiviset toimintamallit. Myös horisontaalinen integraatio edellyttää runsaasti työtä.

Verkostojohtamisen ja koordinaation rakenteet, uusin tieto luottamuksen rakentamisesta mukaan verkostojohtamisen kehittämiseen; kunkin alan asiantuntemuksen johtaminen osana kokonaisuutta; osaamisen vahvistaminen suunnitelmallisesti. LAPE-Akatemia tukee ylempää johtoa.

Seuranta, arviointi, jatkuva kehittäminen, tutkimus ml hyötyjen ja vaikutusten arviointi.

Asiakasnäkökulman ja asiakasosallisuuden rakenteiden ja prosessien varmistaminen koko maassa. Laajennetaan Keski-Pohjanmaalla kehitettyä lupaavaa tapaa tehdä lapsivaikutusten arviointia tietyssä konkreettisessa palvelukokonaisuudessa (lastenpäivystys, eropalvelut).

Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena

Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena -osion kehittämishankkeissa oli useita pilotteja, jotka vahvistivat poikkihallinnollista yhteistyötä. Yhä useammin sosiaali- ja terveystoimen palveluja tarjotaan varhaiskasvatuksessa ja kouluissa. Opiskeluhoitoon kehittäminen tukee koulujen ja oppilaitosten laajaa hyvinvoinnin edistämistyötä ja ottaa huoltajat ja opiskelijat tiiviimmin mukaan yhteisölliseen opiskeluhoitoon. Nuorisotyön kehittäminen kouluissa, koulupoissaoloihin liittyvä kehittäminen, alueellisten verkostojen kehittäminen ja juurruttaminen pysyväksi toimintatavaksi ovat muutamia esimerkkejä toimintamalleista, joita kehitetään edelleen ja jotka ovat vakiintumassa pysyviksi toimintamalleiksi. Kehittämistyön siirtämisessä osaksi pysyvää toimintaa ammattilaisten osaamisen vahvistaminen ja tiedolla johtaminen korostuvat eri sektorien yhteistyötä tiivistäen.

Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena – kehittämiskokonaisuudessa korostuu erityisesti sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyö. Vuoden 2019 aikana sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystoimen johdon yhteistyötä tuetaan LAPE-akatemia oppimisprosessilla.

Lisäksi vuonna 2019 tuodaan esille sivistystoimen vahvaa roolia ja vahvistetaan sivistystoimen osallistumista yhdyspintatyöhön kunta-agenttitoiminnan kautta. Toiminnan tavoitteena on myös vahvistaa alueen kuntien keskinäistä yhteistyötä. Lisäksi on osoitettu resurssia ruotsinkielisten palveluiden koordinaatioon. Opetushallituksen hankekoordinaattori koordinoi kunta-agenttien työtä vuoden 2019 ajan opetus- ja kulttuuriministeriön vastatessa toiminnan strategisesta ohjauksesta.

Erityistason ja vaativimmat palvelut

Lastensuojelussa saatiin aikaan merkittävä muutos, joka myös ulkoisessa arvioinnissa arvioitiin jäävän pysyväksi. Kokemukset lastensuojelun uusista toimintamalleista ovat rohkaisevia, ja muutoksen tukea jatketaan siltaustoimien avulla. Käytännön työn sujumuuden kannalta on olennaista, että lastensuojelussa toimivilla on riittävästi aikaa

<Hankkeen/projektin nimi>

asiakkailleen. Uusi toimintamalli vaatiikin hyvin toteutuakseen sitä, että työntekijä-/tiimikohtainen asiakasmäärä on kohtuullinen. Lastensuojelun mitoitus on tarve edelleen seurata ja harkita, tulisiko mitoituksesta säätää lailla ja/tai antaa tarkempia suosituksia.

OT-keskusten perustaminen nähtiin muutosohjelman aikana erittäin tarpeelliseksi. Keskusten toteutuminen edellyttää suunnitelmien edelleen tarkentamista, mahdollista lainsäädännöllistä työtä erityisesti yhdistelmäyksiköiden ja koulukotien osalta, sekä mahdollisesti sosiaalihuollon keskittämiseksi, sekä käytäntöjen pilotointia. Yhdistelmäyksiköiden ja koulukotien uudistamisesta ja kehittämistyöstä on jo saavutettu melko selkeä näkemys. Niiden toteuttaminen vaatii vielä tarkennusta ja säädösmuutoksia, mutta kytkös laajempaan OT-keskustyöhön on keskeistä toiminnan kehittämisen kannalta. Vaativissa erityispalveluissa pystytään toimintaa kehittämään parhaiten keskittämällä osaamista ja verkostoimalla sitä perus- ja erityispalvelujen tueksi. Olennaista on jatkaa tehtyä tiivistä monialaista ja –ammattillista yhteistyötä. Kaikista vaativimmat kysymykset ja tilanteet eivät ratkea minkään yksittäisen ammattikunnan tai erillisten palvelujen avulla.

Jatkossakin kehittämisen on kytkeydyttävä sote-muutokseen. Uusissa sote-muutosjärjestelyissä on tärkeää perehtyä jo tehtyyn LAPE-muutostyöhön ja välttää samojen asioiden tekemistä uudelleen. Monilla alueilla ollaan valmiita kuntia laajemman tason / maakunnallisen tason käytännön yhteistyöhön. OT-keskustyössä maakunnallisten alueiden välinen yhteistyö (yhteistyöalueet/ suuralueet) on erityisen tärkeää, ja tässä työssä voidaan jatkaa jo tehtyjä valmisteluita. Esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimen ja koulun välinen yhteistyö on rakentunut ja vakiintunut monilla alueilla. Jatkossakin sote-uudistuksessa on tarpeen huomioida tämä sivistystoimen kanssa tehty työ jo alusta alkaen.

7.3 Jälkiarviointi ja avoimet tehtävät

Lapsen oikeuksia ja tietoperusteisuutta vahvistava toimintakulttuurin muutos

- LAPE-arviointia olisi tarpeen käsitellä ennen lapsistrategiavalmistelutyön aloittamista OKM-STM johtoryhmien yhteiskokouksessa, koska kyse on molempien ministeriöiden muutosohjelmasta, josta on strategiatyöhön paljon oppimista
- LAPE-muutosohjelmasta on tarpeen tehdä lopullinen loppuraportti (jossa myös maakunnissa tehtyä työtä arvioidaan) vuoden 2019 syksyyn ja käsitellä HPO/STM johtoryhmässä
- LAPE-akatemia edistää 2109 toimintakulttuuri- kehittämiskokonaisuutta ja johdon sitouttamista; sen tulosten arviointi on tehtävä 2019 jälkeen tai vuoden lopulla
- LAPE työssä aikaansaatuisten tulosten ja erilaisten ohjeistusten viestintään panostettava huomattavasti sekä saatava etenkin THL verkkosivut tätä tukemaan
- STM ja OKM studia generalia – luennot jolla lisätään tietoisuutta muutoksen suunnasta, tuloksista ministeriöiden sisällä ja vältetään riskejä siitä, että muutoksen esteitä syntyisi valtionhallinnossa,

<Hankkeen/projektin nimi>

- Lapsibudjetoinnin TEAS tutkimuksen seuranta ja tulosten hyödyntäminen 2020 vuoden puolella tarpeen huomioida
- Perheystävälliseksi työpaikaksi! –hankkeen tuotoksena syntynyt koulutuspaketti: STM on varannut option tilata koulutusmateriaalin päivitys kolmen vuoden kuluttua materiaalin julkistamisesta. Option käyttäminen vaatii erillisen päätöksen.

Perhekeskustoimintamalli

Avoimet kysymykset, joista tehtävä päätöksiä:

- Perhekeskuskehittämistä ja perhekeskusten vakiintumista tukeva pysyvä kehittämisrakenne (kansallinen ja alueellinen) vuoden 2019 jälkeen.
- Perhetyön saatavuuden parantaminen sosiaalihuoltolain perhetyön säännöstä muuttamalla.
- Lääketieteellisen osaamisen vahvistaminen perhekeskuksissa (perhekeskus- tai perhelääkäri, erikoislääkäreiden palvelut).

Maakunta- ja sote-uudistuksen raukeamisen tuoma uusi tilanne on vaikeuttanut perhekeskusten kehittämistä etenkin niiden maakuntien alueilla, joissa ei ole laajaa sote-kuntayhtymää. Hyvän kehityksen jatkumisen turvaaminen on ensiarvoista.

Hankkeen hyötyjen ja vaikuttavuuden saavuttaminen edellyttää hankkeen jälkeen:

- Perhekeskuksista veloitteet lainsäädäntöön: substanssilakeihin (terveydenhuoltolaki, sosiaalihuoltolaki) sekä uuden hallitusohjelman mukaan todennäköisesti valmisteltavaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevaan lainsäädäntöön
- Perhekeskusten toimeenpanon kansallinen ohjaus ja toimeenpanon tuki varmistettava STM:n ja OKM:n sekä THL:n ja OPH:n rakenteissa
 - Varmistettava perhekeskustoimintamallin ohjaus STM:n Lapset ja nuoret -ryhmässä mm. vastuuhenkilön toimintaedellytykset ja mahdollinen ohjausryhmä tai neuvottelukunta (Lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin neuvottelukunnalla edelleen lakisääteinen perusta).
 - Varmistettava ehkäisevien palvelujen kansallinen ohjaus, seuranta ja kehittäminen. Lapsiperheiden terveys- ja sosiaalipalvelujen toimivuutta ja laatua tarkasteltava sekä erillisinä palveluina ja samalla osana lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kokonaisuutta, varmistettava palveluille erilliset ja yhteiset kansalliset ohjeistukset sekä kansallinen ja alueellinen ohjaus.
 - On edellytys voimavarojen tehokkaalle ja vaikuttavalle käytölle, palvelujen yhdenvertaisuudelle sekä ennen kaikkea painopisteen siirtämiselle korjaavista palveluista varhaiseen tukeen ja hoitoon.
 - Esimerkkejä laajaan joukkoon vaikuttavista tai lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin kannalta kriittisistä palveluista: perheoikeudelliset palvelut, muut sosiaalipalvelut, neuvolapalvelut, terapiapalvelut kuten puheterapia.

<Hankkeen/projektin nimi>

- Varmistettava toimiva sivi-sote -yhteistyö ja rakenteet kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla
- Mallinnettava painopisteen siirtoon korjaavista palveluista varhaiseen tukeen ja hoitoon vaikuttavat keskeiset tekijät ja varmistettava kansallinen ja alueellinen toimeenpanon tuki: konseptointi, koulutus ja resurssit.
- Tehostettava viestintää kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla; viestintää suunnattava sosiaali- ja terveydenhuollon, sivistystoimen, järjestöjen ja seurakuntien sekä oppilaitosten johdolle, perhekeskustoimijoille ja asiakkaille.

Tulosten ja vaikuttavuuden arviointi jälkikäteen:

- Tavoitteena on pysyvä perhekeskusten seuranta- ja kehittämisrakenne, jonka puitteissa perhekeskustoimintaa seurataan säännöllisesti yhdessä sovitujen indikaattoreiden avulla. Kehitystyö on tarkoitus käynnistää THL:ssa ja hyödyntää keväällä tehtyä 2019 seurantaa.
- Tarvitaan perhekeskustoiminnan kansallinen tutkimusohjelma, jonka osana kehitetään vaikuttavuusindikaattoreita.

Perhekeskukseen vaikuttavia asioita, joista ei pysyviä päätöksiä: varmistettava mm.

- Maakunnan alueen LAPE-ryhmien toimintavaltuudet ja -mahdollisuudet nyt kun maakuntalaki ei varmista eikä virallista niiden asemaa.
- Sähköisen perhekeskuksen toteuttaminen tehtyjen linjausten mukaisesti, SOTE-Digi Oy:n rooli uudessa tilanteessa.
- Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja palvelujen johtaminen hallinnollisena kokonaisuutena.
- Lasten ja nuorten hyvinvoinnin sekä palvelujen tietoperustaa koskevan tiedonkeruun jatkuvuus THL:ssä.
- Maakuntien/alueiden ja kuntien kustannusten seurantaa varten kehitettyjen uusien JHS-luokitusten käyttöönotto (uuden sote-valmistelun mukaisesti) tukisi perhekeskukseen kuuluvien ehkäisevien palvelujen kustannusseurantaa ja koko perhekeskustoimintamallia. Lisäksi tarvitaan perhekeskusten kokonaiskustannusten laskentamalli.
- Kelan toivomusten mukaisesti Kelan toimijat mukaan jokaisen maakunnan alueen lapsiperhepalveluihin, edustaja maakunnallisiin LAPE-ryhmiin.
- Äitiyspakkaukseen valmistetun perhekeskusesitteen jatko.

Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena

Varsinaisen kehittämistyön ajanjakso oli suhteellisen lyhyt (n. 1,5 vuotta). Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena - kehittämiskokonaisuudessa ainoastaan yksi 12 hankkeesta oli valinnut osion kokonaisuudessaan kehittämiskohteekseen, muiden 11 hankkeen valitessa ainoastaan osan tavoitteista ja toimenpiteistä. Toteutettujen toimenpiteiden sisällöllinen ja alueellinen laajuus vaihteli hankkeittain. Kehittämistyön ajallinen lyhyys sekä toimenpiteiden

<Hankkeen/projektin nimi>

laajuuden vaihtelevuus luovat yhtenäiselle vaikuttavuuden arvioinnille haasteita hanketyön päättyessä. Kehittämiskokonaisuudessa kuvatun vaikuttavuuden saavuttaminen edellyttää, että jo tehtyjä toimenpiteitä syvennetään ja varmistetaan niiden jatkuvuus kansallisella ja alueellisella tasolla. Kokonaisuuden vaikuttavuuden arviointia on jatkettava vuosien 2020 – 2025 aikana pohjautuen lasten ja nuorten hyvinvointia ja oppimista kuvaavaan tietopohjaan.

Osa kehittämiskokonaisuuden toimenpiteistä valmistuu vuoden 2019 aikana:

- Lapsi- ja nuorilähtöisten opiskeluhoitopalvelujen artikkelikokoelma *Kohtaaminen keskiössä – lapsi- ja nuorilähtöisyys opiskeluhoillon palveluissa* julkaistiin 16.4.2019 yhteistyössä Opetushallituksen, Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa
- Toisen asteen koulutuksen opiskeluhoitoryhmille laaditaan ohje hyvästä työskentelymallista yhteisöllistä työtä vahvistamaan syyskuuhun 2019 mennessä yhteistyössä Opetushallituksen, Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen, kentän ammattilaisten ja opiskelijajärjestöjen kanssa
- Toisen asteen koulutuksen opiskeluhoillon kuraattoreille ja psykologeille toteutetaan ensimmäinen valtakunnallinen selvitys kevään 2019 aikana perusopetuksen opiskeluhoillon selvityksen tapaan yhteistyössä Opetushallituksen ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa
- Kouluterveydenhuollon esitietolomakkeita on tavoitteena ottaa käyttöön syksyllä 2019.

Erytyistason ja vaativimmat palvelut

LAPEn hankekauden aikana toteutunut uudistus- ja kehittämistyö sekä jatkossa tarvittava pitkäjänteinen uudistustyö on asemoitava tulevaan sote-ratkaisuun. Uudistamisen tuen on sisällyttävä STM:n ja THL:n perustehtäviin.

Koko kehittämiskokonaisuuden osalta uusien toimintamallien levittäminen, vakiinnuttaminen ja juurruttaminen edellyttävät pitkäjänteistä integratiivista muutostyötä. Erikoissairaanhoidon oli vaihtelevasti mukana uudistustyössä hankekauden aikana, siihen on jatkossa panostettava. Myös johdon tukeen tulee jatkossa panostaa vahvemmin kuin mitä LAPE-muutosohjelman aikana pystyttiin tekemään.

Tulevaisuudessa olisi tärkeää aloittaa erityistason palveluiden ja perhekeskusten yhteisen toiminta-alustan valmistelu ja käynnistää yhteinen työskentely vauhdittaen palveluiden painopisteen siirtoa. Erytyistason palveluissa tarvitaan panostusta sekä alueellisesti että myös valtakunnallisesti yhtenäisiin toimintamalleihin, osallisuuden vahvistamiseen ja näyttöön perustuvien menetelmien kattavaan käyttöön.

OT-keskusten osalta jatkovalmisteluun tehtäviksi jäivät nyt käsittelemättä jääneet kokonaisuudet (mm. kuntoutuspalvelut, aikuisten palvelut, väkivaltatyö) sekä kansallisen OT-keskuskonseptin viimeistely ja varsinainen OT-keskusten käynnistäminen. Tulevan hallituskauden ohjelmaan sisältyvän sote-uudistussuunnitelman pohjalta on ratkaistava tulevien OT-keskusten rakenne, rahoitus- ja johtamiskysymykset.

7.4 Ideoita jatkokehitykselle

- Ikäihmisten ja työikäisten kohdalla voisi soveltaa samaa lähestymistapaa
- Työn ja muun elämän yhteensovittamista on tähän saakka edistetty erilaisilla hankkeilla ja piloteilla. Jatkossa työhön tulisi saada pitkäjänteisempi kehittämisote. Työn ja muun elämän yhteensovittaminen tulee huomioida tulevassa Lapsistrategiassa ja ylipäätään strategiatasolla, kuten mahdollisten tulevien maakuntien strategioissa sekä kuntien hyvinvointisuunnitelmissa ja työelämää koskevissa linjauksissa.
- On tärkeää lisätä poikkisektoraalista yhteistyötä sote-sektorin ja työelämäsektorin välillä. Yhteistyötä tulee kehittää ylimmän hallinnon (STM, TEM), tulevien maakuntien, sekä kuntatasolla. Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen lisää perheiden ja lasten hyvinvointia ja sekä lisää työhyvinvointia, vähentää työkuormitusta, lisää työhön sitoutuneisuutta ja siten parantaa työpaikkojen tuloksellisuutta. Siten teema on yhteinen sote- ja työelämäsektoreille.

Jatkossa on tärkeää, että sivistystoimi osallistuu vahvasti sosiaali- ja terveystoimen kanssa tehtävään yhteistyöhön ja että yhteistyötarpeet otetaan kattavasti huomioon. Edelleen on huolehdittava, että hyvinvointia vahvistetaan lasten ja nuorten arkiympäristöissä, varhaiskasvatuksessa, koulussa ja oppilaitoksissa. Sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyötä vahvistetaan lasten ja nuorten oppimisen ja koulunkäynnin tukemiseksi, hyvinvoinnin vahvistamiseksi ja eriarvoisuuden vähentämiseksi. Sivistystoimen osalta tavoitteita vahvistetaan toimialaa koskevien lakiuudistusten toimeenpanon, tasa-arvoisen peruskoulun sitoumustyön sekä johdon osalta erityisesti kunta-agenttitoiminnan kautta.

Sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyön kehittämisen jatkamisella sekä painopisteen siirrolla ennaltaehkäiseviin palveluihin varmistetaan kaikkien lasten ja nuorten osallisuus ja kasvu aktiivisiksi kansalaisiksi sekä torjutaan lasten ja nuorten syrjäytymistä:

- Nostetaan osallistumisastetta varhaiskasvatukseen
 - o Mahdollisimman moni lapsi ikäluokasta osallistuu varhaiskasvatukseen
 - o Varhaiskasvatus on korkealaatuista
- Nostetaan lasten ja nuorten osaamis- ja koulutustasoa
 - o Taataan jokaiselle lapselle ja nuorelle tasa-arvoinen perusopetus
 - o Taataan jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuus kasvaa potentiaaliinsa
 - o Luodaan hyvinvointia lasten ja nuorten osaamisen kautta; hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa
- Lisätään lasten ja nuorten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä

<Hankkeen/projektin nimi>

- Lisätään lasten ja nuorten liikunnan, taiteen ja kulttuurin harrastamista
- Vähennetään lasten ja nuorten kiusaamista, häirintää, väkivaltaa ja yksinäisyyttä
- Tuetaan lasten ja nuorten tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä kaverisuhteita
- Huolehditaan, että jokainen lapsi ja nuori kokee kuuluvansa yhteisöön, jossa kokee tulevansa kuulluksi
- Vahvistetaan sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyötä lasten ja nuorten oppimisen ja koulunkäynnin tukemiseksi, hyvinvoinnin vahvistamiseksi ja eriarvoisuuden vähentämiseksi
 - Tuetaan lasten ja nuorten yksilöllisiä oppimispolkuja, joihin sisältyy myös ohjausta ja tukea
 - Tuetaan jokaisen lapsen ja nuoren oppimista, kasvua ja kehitystä tiiviissä monialaisessa yhteistyössä, jossa ammattilaisten osaaminen ja vertaistuki ovat vahvistuneet
 - Huolehditaan edelleen, että lapset ja nuoret saavat tukea, apua ja hoitoa arkiympäristöissä varhaiskasvatuksessa, koulussa ja oppilaitoksissa
 - Edistetään varhaiskasvatuksen, neuvolan ja sosiaalityön yhteistyötä
 - Edistetään opetuksen, koulutuksen, kulttuurin, liikunnan, nuorisotyön ja tasapuolisten harrastusmahdollisuuksien yhteistyötä sote-palvelujen kanssa
 - Edistetään erityistason sote-palvelujen konsultaatiota ja jalkautumista varhaiskasvatukseen, kouluun ja oppilaitoksiin
 -
 - Kehitetään paljon tukea tarvitsevien lasten ja nuorten tarpeisiin monialaisia yhteistyökäytänteitä esimerkiksi vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkoston avulla
 - Vahvistetaan sairaalaopetusta ja koulukotipalveluja
 - Parannetaan mm. verkostopohjaisen yhteistyön avulla palveluita lapsille ja nuorille, jotka tarvitsevat erityisiä, keskitetysti tuotettavia ja erityisosaamista edellyttäviä palveluita.
- Mahdollisen sote-uudistuksen valmistelussa varmistetaan, että oikea aikaista tukea, apua ja hoitoa tarjotaan varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa, aina kun se on lapsen tai nuoren edun kannalta tarkoituksenmukaista.
 - Sivistystoimi sekä sosiaali- ja terveystoimi varmistavat yhdessä verkostomaisen yhteistyön toteutumisen
 - Johtamisvastuu säilyy kullakin hallinnonalalla.
 - Yhteistyön toimintamallit rakentuvat kunkin alueen tarpeiden mukaisesti. Yhteistyön lisäksi hallinnonalat kehittävät omaa substanssiaan säilyttäen omaleimaisuutensa.

<Hankkeen/projektin nimi>

- Kehitetään alueiden välistä yhteistyötä erityispalveluiden varmistamiseksi niitä tarvitseville kaikkialla Suomessa.

Kansallista lapsistrategiaa pohjustavassa työssä syntyneessä visiossa on tunnistettavissa samoja tavoitteita kuin lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa. Osallisuuden, yhteisöllisyyden ja kaverisuhteiden vahvistaminen ovat olleet oleellisia tavoitteita Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena – kehittämiskokonaisuudessa. Lape-muutosohjelman sisällöllistä työtä on mahdollista hyödyntää seuraavan hallituksen mahdollisesti käynnistämässä lapsistrategiatyössä.

8. LIITTEET

Taulukko 4: Liitteet

Liite	Liitteen nimi
1.	Lape OKM STM

Luomme edellytyksiä lapsen oppimiselle ja hyvinvoinnille

Taulukko x.

Liite	Liitteen nimi
1.	Kansalliset linjaukset perhekeskustoiminnan kehittämiseksi
2.	Perhekeskuksen palveluverkostoon ja yhteistyöverkostoon kuuluvat palvelut

Liite 1. Kansalliset linjaukset perhekeskustoiminnan kehittämiseksi = kansallinen malli

<https://stm.fi/documents/1271139/11105002/Perhekeskuksen+kansalliset+linjaukset.pdf/8bcb8a5f-1a39-7375-9280-a7bc17b8018f/Perhekeskuksen+kansalliset+linjaukset.pdf.pdf>

- Uudistetaan toimintakulttuuri lapsi- ja perhelähtöiseksi, lapsen oikeuksiin perustuvaksi sekä voimavaroja vahvistavaksi ja perheiden monimuotoisuuden huomioivaksi
- Otetaan käyttöön toimintatapoja ja malleja, joiden avulla lapset, nuoret ja perheet ovat mukana toimintaa kehittämässä ja arvioimassa.
- Selkiytetään perhekeskuksen tehtävät lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi, sovitaan työnjaosta ja otetaan käyttöön asiakaslähtöisiä toimintamalleja ja –menetelmiä.
- Verkostoidaan tehtävien toteuttamiseksi tarvittavat lapsiperheiden palvelut ja toiminnot toimivaksi kokonaisuudeksi, perustetaan yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja ja otetaan käyttöön sähköisiä palveluja.
- Asemoidaan perhekeskukset, niiden toimipisteet ja kohtaamispaikat maakunnan alueella ja huolehditaan tilasuunnittelusta yhteistyössä kuntien kanssa.
- Huolehditaan perhekeskustoiminnan johtamisesta (verkostojohtaminen) ja koordinaatiosta sekä palvelujen ja toimintojen yhteensovittamisesta ja osaamisesta.
- Sovitaan tarvittavista yhteistyörakenteista ja yhteistyökäytännöistä (yhdyspintatyö)
 - kunta: varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus, kuntien hyte-toiminta
 - maakunnan alueen sote-palvelut: lasten perus- ja erityispalvelut ml osaamis- ja tukikeskukset, aikuisten perus- ja erityispalvelut
 - opiskeluhuollon palvelut (koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, psykologin ja kuraattorin palvelut)
 - järjestöt ja seurakunnat (sopimukset)
- Sovitaan jatkuvan kehittämisen ja seurannan rakenteista ml perhekeskuksen toimintasuunnitelma.

Linjaukset perustuvat kansallisessa työryhmässä LAPE-ohjelmaa varten laadittuun projektisuunnitelmaan (STM 2016), josta ne on tiivistetty kehitystä ohjaavaan muotoon. Esiteltä 1. kerran 5/2017, sen jälkeen useasti. Termi 'kansalliset linjaukset' otettu käyttöön 8/2017.

Linjausten tarkoituksena yhtenäistää perhekeskuksen määrittelyä ja kehittämistyötä maakunnissa, turvata lasten, nuorten ja perheiden yhdenvertaisuuden toteutuminen eri puolilla maata, varmistaa perhekeskustoiminnan tavoitteiden toteutuminen ja tarjota kehys arvioinnille.

Toimivan perhekeskuksen perustaminen edellyttää jokaisen linjauksen toteuttamista. Ovat jatkotyön perusta ja jättävät tilaa erilaisille toteutustavoille maakunnissa.

Liite 2. Perhekeskuksen palveluverkoston ja yhteistyöverkoston kuuluvat palvelut

Kuntien/kuntayhtymien sosiaali- ja terveysterveystoimet: perus- ja erityistaso

Perhetyö, kotipalvelu, kasvatus- ja perheneuvonta, lapsiperheiden sosiaalityö, perheoikeudelliset palvelut

Äitiys- ja lastenneuvolapalvelut, ehkäisy- ja seksuaaliterveysneuvonta, avoterveydenhuollon lääkäripalvelut, psykologipalvelut, lapsiperheiden terapia- ja kuntoutuspalvelut (puhe-, fysio-, toiminta- ja ravitsemusterapia), ehkäisevä suun terveydenhuolto, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto alueen päätösten mukaisesti

Erityistaso: lastensuojelu, erikoissairaanhoido (lasten- ja nuorisopsykiatria, pediatria, neurologia, gynekologia), vammaisten palvelut; jalkautuminen ja konsultaatiot

Lasten palvelujen kiinteä yhteys aikuisten perus- ja erityistason palveluihin et. päihde- ja mielenterveyspalvelut

Kiinteä yhteys opiskeluhuollon palveluihin (koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, psykologi- ja kuraattoripalvelut)

Järjestöt, seurakunnat ja Kela

Järjestöjen palvelut ja toiminta (vapaaehtoistoiminta)

Seurakuntien lapsiperhepalvelut ja toiminta

Kelan lapsiperheiden etuudet

Kuntien muut palvelut

Varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus, toisen asteen koulutus

Kuntien yhteistoiminta, nuoriso-, liikunta- ja kulttuuripalvelut